

RAPORT

PRIVIND RESPECTAREA DREPTURILOR COPILULUI
ÎN REPUBLICA MOLDOVA ÎN ANUL 2020

ДОКЛАД

О СОБЛЮДЕНИИ ПРАВ РЕБЁНКА
В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА В 2020 ГОДУ

REPORT

OBSERVANCE OF CHILD RIGHTS
IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN 2020

AVOCATUL POPORULUI PENTRU DREPTURILE COPILULUI

RAPORT

PRIVIND RESPECTAREA DREPTURILOR COPILULUI
ÎN REPUBLICA MOLDOVA ÎN ANUL 2020

ДОКЛАД

О СОБЛЮДЕНИИ ПРАВ РЕБЁНКА
В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА В 2020 ГОДУ

REPORT

ON OBSERVANCE OF CHILD RIGHTS
IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN 2020

RAPORTUL ESTE EDITAT CU SPRIJINUL FINANCIAR
AL UNICEF MOLDOVA

ДОКЛАД ИЗДАН ПРИ ФИНАНСОВОЙ ПОДДЕРЖКЕ
ЮНИСЕФ МОЛДОВА

THIS REPORT HAS BEEN PUBLISHED
WITH THE FINANCIAL SUPPORT OF UNICEF (MOLDOVA)

CUPRINS:

Introducere	4
Dreptul copilului la sănătate.....	8
Dreptul copilului la educație.....	17
Asigurarea drepturilor și libertăților civile	25
Dreptul la securitate socială a copilului	32
Respectarea drepturilor copiilor în situație de stradă.....	39
Justiția juvenilă	44

СОДЕРЖАНИЕ:

Введение.....	51
Право ребёнка на здоровье.....	58
Право ребёнка на образование.....	69
Обеспечение гражданских прав и свобод	79
Право на социальную защиту ребенка	87
Соблюдение прав детей, находящихся на улице.....	95
Ювенальная юстиция	100

CONTENTS:

Introduction.....	108
The child's right to health.....	115
The child's right to education.....	124
Ensuring civil rights and liberties.....	133
The right to social security of the child.....	140
Observance of the rights of street children	147
Juvenile justice	151

RAPORT PRIVIND RESPECTAREA DREPTURILOR COPILULUI ÎN REPUBLICA MOLDOVA ÎN ANUL 2020

INTRODUCERE

Anul 2020 a fost plin de provocări și obstacole pentru sistemul național de protecție a drepturilor copilului din Republica Moldova, în contextul situației create de pandemia Covid-19 și a măsurilor de urgență luate de autoritățile naționale, în scopul diminuării/stopării răspândirii infecției și al creșterii numărului de persoane infectate. Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a monitorizat îndeaproape situația creată, în special acțiunile autorităților, drept răspuns la situația de criză creată.

Prezentul capitol va reprezenta o incursiune generală în sistemul de protecție a copilului din anul 2020 în perioada pandemică și prezintă analiza acțiunilor întreprinse de către autoritățile guvernamentale responsabile de gestionarea crizei sanitare, acțiuni care, deși au fost adoptate în scopul de a proteja viața și sănătatea persoanelor, în unele cazuri, s-au suprapus principiului aplicării simultane a drepturilor, prestabilit de art. 4 din Convenția ONU cu privire la drepturile copilului, care stabilește că „*Statele-părți se angajează să ia toate măsurile legislative, administrative și altele care sunt necesare pentru a pune în practică drepturile recunoscute de prezenta Convenție*¹”.

Ombudsmanul Copilului notează că situația descrisă începe prin adoptarea Hotărârii Parlamentului nr. 55 din 17 martie 2020 privind declararea stării de urgență², care reprezintă una din măsurile adoptate de autoritățile naționale în contextul situației pandemice provocate de coronavirus. Acțiunea respectivă avea drept scop instituirea unor măsuri excepționale care erau obligatorii și executorii pentru conducătorii autorităților administrației publice centrale și locale, ai agenților economici, ai instituțiilor publice, precum și pentru cetățeni și alte persoane aflate pe teritoriul Republicii Moldova.

Astfel, pe segmentul copiilor, era interzisă frecventarea instituțiilor de învățământ de către elevi și organizarea tuturor evenimentelor în masă care implică atragerea mai mult de 3 persoane, dacă acestea nu sunt rude de gradul I sau II. Distanța socială fiind cea mai eficientă măsură pentru evitarea răspândirii infecției cu coronavirus. Toate aceste măsuri întreprinse cumulativ au avut drept scop protejarea vieții și sănătății persoanelor/copiilor.

Este necesar de amintit că unele drepturi ale omului (cum ar fi interzicerea torturii și sclaviei) sunt absolute și nu permit nicio limitare, echilibrând cu alte drepturi sau libertăți. Cu toate acestea, majoritatea drepturilor omului/copilului nu sunt absolute și pot fi restricționate, deși în anumite limite. Limitările/restricțiile drepturilor non-absolute sunt permise atunci când sunt prescrise de lege, în conformitate cu un scop legitim și atunci

¹ https://drepturilecopilului.md/files/publications/CDC_2005_final.pdf

² https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=120817&lang=ro

când o astfel de limitare este necesară într-o societate democratică și proporțională cu scopul legitim identificat. Limitările permit echilibrarea intereselor individuale și colective și sunt încorporate în mai multe dispoziții ale Pactului Internațional privind Drepturile Civile și Politice (PIDCP) și Convenția Europeană a Drepturilor Omului (CEDO) (și ale protocoalelor sale), la care Republica Moldova este parte. De asemenea, aceste tipuri de limitări sunt stabilite și în textul Convenției ONU cu privire la drepturile copilului care prevede faptul că respectarea drepturilor copiilor este imperativă, iar limitarea exercitării unor drepturi poate fi admisă doar prin lege, respectând raportul de proporționalitate dintre cauza și efectul limitării³.

Cu toate că sunt redactate în moduri ușor diferite, atât CEDO, CDC, cât și PIDCP identifică obiective legitime, inclusiv securitatea națională, siguranța publică, ordinea publică, sănătatea publică sau moravurile, ca motive de limitare – prin lege și când este necesar și proporțional cu astfel de obiective identificate – a următoarelor drepturi: dreptul la respectarea vieții private și de familie (art. 8 CEDO și art. 9 și 16 CDC), libertatea de a-și manifesta religia sau credința (art. 9 CEDO, art. 18 PIDCP și 14 CDC), libertatea de exprimare (art. 10 CEDO și art. 19 PIDCP, art. 15 CDC), libertatea de adunare și de asociere (art. 11 CEDO, art. 21-22 PIDCP și art. 15 CDC), libertatea de mișcare (art. 2 Protocolul CEDO nr. 4, art. 12 PIDCP și art. 10 CDC).

Măsurile de izolare socială a persoanelor prestabilite în deciziile adoptate în perioada anului 2020 de Guvernul Republicii Moldova par a fi în totalitate conforme rigorilor impuse de CDC, CEDO și PIDCP pentru a beneficia de aceste drepturi fundamentale. În special, acestea au fost adoptate prin lege, cu scopul legitim de a proteja sănătatea publică împotriva unei epidemii și sunt atât necesare, cât și proporționale. De fapt, măsurile care limitează contactele sociale nu au fost pur și simplu adecvate, ci s-au dovedit a fi singurele eficiente pentru a limita răspândirea noului coronavirus, cu condiția că aceste măsuri întreprinse de autoritățile naționale să fie strict limitate la exigențele situației.

Totuși, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a notat în repetate rânduri că în materia protecției drepturilor omului, pe segmentul respectării drepturilor copilului, nu este suficient ca Guvernul să afirme bazându-se pe excepțiile incluse în tratatele internaționale că întreprinde doar ceea ce este necesar sau eficient pentru interesul colectiv. Esența drepturilor copilului și a democrației în sine este faptul că autoritatea guvernării se află în obligarea informării și conștientizării opiniilor chiar și a celor mai mici și vulnerabili reprezentanți ai societății⁴. Copii nu trebuie priviți drept niște ținte pasive ale virusului din această perioadă sau care poate urma, nici ale programelor guvernamentale care au menirea să salveze viețile omenești. Astfel, problema prezentată de Ombudsmanul Copilului nu rezidă în măsu-

³ https://drepturilecopilului.md/files/publications/CDC_2005_final.pdf

⁴ <https://www.hhrjournal.org/2020/03/human-rights-and-coronavirus-whats-at-stake-for-truth-trust-and-democracy/>

rile adoptate, ci în faptul *cum aceste măsuri au fost adoptate*. Guvernul trebuie să poată oferi o justificare adecvată și transparentă a măsurilor luate (și a celor care nu sunt luate) pentru a combate virusul și pentru a proteja sănătatea publică. Și contrar opiniei că participarea activă a adulților/copiiilor ar încetini deciziile de comandă și control cu privire la virus, fiecare experiență cu focare trecute, peste tot în lume, demonstrează că efortul și angajarea semnificativă (nu abuzivă) a persoanelor și comunității în general sunt esențiale pentru gestionarea eficientă a situației de criză.

De asemenea „publicul larg, printre care și copiii”, nu sunt toți la fel; sexul, rasa, clasa, dizabilitatea, etnia și alte axe de identitate determină includerea noastră în societate și, prin extensie, vulnerabilitatea noastră la epidemii⁵. Chiar și atunci când măsurile pot părea neutre la prima vedere, sănătatea publică – în special atunci când controlează bolile infecțioase – tinde să urmeze inexorabil o logică utilitară, care poate duce adesea la discriminare. De exemplu, copiii care rămân acasă de sine stătător sau sunt impuși de situație de a avea grijă de frații/surorile mai mici, ei nefiind suficienți de pregătiți pentru aceste sarcini; lipsa de acces la studii online a copiilor din familiile social-vulnerabile, grupurile minoritare, localitățile rurale unde copiii mai sunt și atrași la munci agricole în detrimentul educației și nu în ultimul rând situația copiilor cu necesități speciale care rămân în afara procesului educațional și sunt lipsiți de serviciile de îngrijire necesară.

O altă problemă, la momentul închiderii instituțiilor de învățământ, a fost lipsirea unor copii de singura masă pe care o primeau în fiecare zi. În acest context Avocatul Poporului pentru drepturile copilului precizează că pentru respectarea *interesului superior al copilului* în situațiile de criză, care presupune limitarea unor servicii, trebuie să însemne simultan oferirea unor măsuri de alternativă, care vor putea oferi o protecție echivalentă copiilor în perioada menționată.

Un alt aspect, raportat la Convenția ONU cu privire la drepturile copilului, aspect care nu poate fi limitat nici chiar în situațiile de criză, este dreptul la opinie a copilului în relație cu deciziile adoptate care îl privesc nemijlocit sau tangențial. Astfel, Ombudsmanul Copilului notează faptul că în situația creată, în nici una din chestiunile adoptate până acum în materia protecției copiilor nu a fost dispusă procedura de atragere și participare a copiilor în procesul decizional, fără a fi necesară prezența fizică.

O altă problema în situația respectivă o reprezintă *copiii care sunt în detenție*. Astfel, precum a menționat Înalțul Comisar pentru Drepturile Omului al Organizației Națiunilor Unite⁶, „această situație reprezintă pentru autoritățile naționale un exercițiu de mare vigilență, devotament pentru a asigura sănătatea persoanelor și pentru a diminua încălcarea celorlalte drepturi conexe, pentru această categorie de persoane”. Avocatul Poporului pentru drepturile copilului notează că în Republica Moldova există copii

⁵ <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRC/Pages/CRCIndex.aspx>

⁶ <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25745&LangID=E>

care sunt deținuți în izolatoare, penitenciare, instituții psihiatrice și centre de plasament. În această ordine de idei este necesar ca statul să se asigure că fiecare acțiune care este luată în scopul de a asigura viața și sănătatea copiilor în detenție, să limiteze la minim posibil drepturile conexe garantate de CDC. Făcând referire la standardele prestabilite de Comitetul ONU pentru drepturile copilului cu privire la copiii care se află sub una din formele de detenție⁷, Ombudsmanul Copilului reamintește autorităților naționale că unicul drept efectiv îngădit pentru această categorie de copii, este dreptul la libera circulație, astfel încât celelalte drepturi să nu fie afectate la maxim posibil.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului mai notează și faptul că, în situația pandemică, autoritățile, în custodia cărora se află copii, trebuie să depună un dublu efort pentru a asigura, pe de o parte, dreptul la sănătate al copiilor prin neadmiterea infectării copiilor din detenție și, pe de altă parte, să nu limiteze nefondat și abuziv drepturile copiilor de a menține contactul cu lumea înconjurătoare, în special, aceasta fiind elementul de reeducare și resocializare a minorului. Totodată, Ombudsmanul Copilului recomandă autorităților extraordinare, în comun cu Ministerul Justiției, Consiliul Superior al Magistraturii și Curtea Supremă de Justiție, să analizeze posibilitatea eliberării de executarea pedepsei penale sau suspendarea executării pedepsei penale pentru copiii, care suferă de boli cardiace, astm, tuberculoză, diabet zaharat, deoarece aceste maladii reprezintă un risc deosebit în cumul cu noul virus pandemic Covid-19. Ombudsmanul Copilului mai încurajează autoritățile statului ca, în situația de criză creată, măsura de arest preventiv pentru copiii care săvârșesc infracțiuni în această perioadă să fie limitată ca o acțiune de ultimă instanță și să fie aplicată doar după ce au fost analizate/aplicate celelalte forme de protecție.

Ombudsmanul Copilului mai atrage atenția și asupra necesității de a respecta interesul superior al copilului, inclusiv pentru *copiii care sunt în situație de stradă*. Din cauza modului stradal de viață, a nivelului slab de igienă, neglijarea regulilor cu privire la distanța socială astfel încât acești copii coabitează în grupuri și sunt mereu în contact cu multe persoane din stradă, ei pot reprezenta atât un risc pentru cei din jur, cât și pentru ei înșiși. Și în acest context, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului încurajează autoritățile de linie să întreprindă toate măsurile posibile (nu abuzive), în scopul de a proteja acest grup de copii. Ombudsmanul Copilului a adus subiectul pe agenda discuțiilor parlamentare, autorităților publice centrale și locale, dar în situația actuală copiii, care duc modul de viață stradal, rămân a fi cei mai vulnerabili în sistemul de protecție a drepturilor copilului.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului conchide că statul trebuie să întreprindă toate măsurile legislative și administrative corespunzătoare care să asigure copilului protecția și îngrijirile necesare pentru bunăstarea sa. Procedurile întreprinse în situațiile conexe stării de urgență trebuie

⁷ <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRC/Pages/CRCIntro.aspx>

să corespundă în totalitate prevederilor stipulate în art. 3 al Convenției ONU cu privire la drepturile copilului, reflectate inclusiv și în plan național prin prevederile Legii nr. 140 din 14 iunie 2013 privind protecția specială a copiilor în situație de risc și a copiilor separați de părinți și Hotărârea Guvernului nr. 143 din 12 februarie 2011 pentru aprobarea Instrucțiunii cu privire la mecanismul de cooperare intersectorială pentru prevenire primară a riscurilor pentru bunăstarea copilului.

DREPTUL COPILULUI LA SĂNĂTATE

Respectarea dreptului la sănătate consacrat în art. 24 din Convenția ONU cu privire la drepturile copilului, a reprezentat dilema de bază a tuturor autorităților publice în perioada anului 2020. Astfel, situația de urgență creată a impus autoritățile să reacționeze prompt pentru a asigura sănătatea și tratamentul persoanelor infectate cu Covid-19.

Situația epidemiologică nefavorabilă provocată de virusul SarsCov2 și impunerea restricțiilor în modul obișnuit de viață a populației, au provocat apariția mai multor întrebări cu referire la gestionarea infecției Covid-19, atât din punct de vedere medico-social, cât și cu privire la respectarea drepturilor omului/copilului.

Contribuind, inclusiv ex-officiu, la apărarea drepturilor și libertăților fundamentale ale copilului prin monitorizarea modului de respectare a acestora, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a urmărit cu interes sporit acțiunile autorităților responsabile de gestionare a situației pandemice, intervenind atunci când acțiunile și/sau măsurile restrictive adoptate întru asigurarea sănătății publice, au putut afecta într-un fel sau altul drepturile copiilor.

Având la bază îngrijorările și dezacordul părinților de a impune copiilor purtarea obligatorie a măștilor în spații publice deschise și închise, precum și prezumpția că marja de protecție a copilului admisă de autoritățile locale în sănătate publică ar fi una ce ar putea depăși raționamentul pozitiv, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a considerat oportun de a solicita opiniile Academiei de Științe a Moldovei, Spitalului Clinic Municipal de Boli Contagioase pentru Copii, organizațiilor internaționale UNICEF și OMS în Moldova. Instituțiile vizate urmau să se expună prin prisma opiniilor științifico-medicale atât asupra obligativității purtării măștilor de protecție de către copii pentru o perioadă îndelungată de timp, cât și privind efectele pozitive și negative asupra sănătății acestora.

Totodată, Avocatul Poporului pentru Drepturile Copilului a solicitat și Comisiei Naționale Extraordinare de Sănătate Publică a municipiului Chișinău de a se expune asupra raționamentelor de adoptare a măsurilor restrictive privind purtarea măștilor de protecție de către copii în condițiile menționate.

În acest sens, Ombudsmanul Copilului reamintește că Agenția Națională pentru Sănătate Publică a răspuns anterior că raționamentul pentru purtarea măștilor raportat la categoriile de vârstă până la împlinirea majoratului nu este determinat, iar inoportunitatea purtării măștilor de către copii în spații publice închise, în special, a celor până la vârsta de 7-8 ani, este confirmată și de Directorul Agenției.

Ulterior, Comisia Națională Extraordinară de Sănătate Publică a municipiului Chișinău a impus purtarea măștilor de protecție în interiorul și pe teritoriul instituțiilor de învățământ secundar general, inclusiv extrașcolar, pentru elevii claselor a V-XII-a și studenții din instituțiile de învățământ profesional tehnic, profesional tehnic secundar, profesional tehnic post-secundar și superior, inclusiv în cadrul lecțiilor” precum și „a măștilor de protecție în interiorul și pe teritoriul instituțiilor de învățământ, de toate nivelurile, pentru angajații instituțiilor de învățământ și pentru persoanele străine care au dreptul de acces în aceste instituții” .

Potrivit informației prezentate, deciziile autorităților statului privind purtarea măștilor în contextul pandemiei, în special, pentru copii, trebuie să ia în considerație un șir de factori, inclusiv cum ar fi nevoile psihosociale ale copiilor și etapele de dezvoltare. În context, OMS și UNICEF au evidențiat lipsa necesității purtării măștii de către copiii cu vârsta de până la 5 ani, iar purtarea măștilor de către copiii cu vârsta cuprinsă între 6 și 11 ani, necesită o abordare bazată pe risc, ceea ce ar presupune: intensitatea transmiterii virusului; capacitatea copilului de a se conforma utilizării adecvate a măștilor; disponibilitatea supravegherii din partea adulților; accesul la măști, precum și spălarea și înlocuirea măștilor în anumite locuri, cum sunt școlile și serviciile de îngrijire a copiilor; mediul social și cultural local. Totodată deciziile autorităților publice privind purtarea măștilor pentru copii de vârstă 6-7 ani trebuie să aibă la bază și potențialul impact al purtării măștilor asupra dezvoltării psihosociale și procesului de învățământ a acestora, cu luarea în considerație a opiniei învățătorilor, părinților/îngrijitorilor și/sau a prestatorilor de servicii medicale. Utilizarea măștilor la copii și adolescenți cu vârsta de la 12 ani în sus trebuie să urmeze aceleași principii ca și la adulți, în special, atunci când ei nu pot să asigure minim 1 m distanță unii de la alții și există o transmitere intensă a virusului în aria aflării lor.

Salutând recomandările enunțate, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului concluzionează, că pe lângă regula generală de purtare a măștilor de protecție enunțată la nivel internațional și adresată tuturor statelor, se menționează și abordări specifice, în particular cu referire la copii, ori recomandarea precizează cu claritate că în fiecare mediu social, unde prioritar se află copii, decizia autorității locale trebuie să aibă la bază impactul acestui proces raportat la dezvoltarea psihosocială și învățământul copiilor, unde să fie luată în considerație și opinia cadrelor didactice, părinților etc.; accesul echitabil la măști, precum și disponibilitatea supravegherii din partea adulților.

La rândul său, atenționând asupra recomandărilor organizațiilor internaționale, Academia de Științe a Moldovei a menționat că purtarea măștilor de protecție nu este contraindicată pentru copii, măștile urmând a fi sigure, care nu sufocă copiii, nu le inhibă aportul de oxigen și nici nu provoacă un aport excesiv de dioxid de carbon, nu provoacă urmări negative. Totodată se atrage atenția asupra faptului, că copiilor trebuie să le fie asigurate condiții pentru spălatul pe mâini cu apă și săpun sau/și dezinfectarea mâinilor cu dezinfectant pe bază de alcool, iar masca de protecție din bumbac și/sau medicinală, să fie schimbată o dată la 4 ore sau imediat ce aceasta s-a umezit sau deteriorat. De asemenea, este recomandat să se evite persoanele bolnave și să se administreze vaccinurile necesare, inclusiv împotriva gripei.

În același context, Spitalul de boli infecțioase pentru copii a menționat că copiii sunt cei care fac infecții asimptomatice sau forme ușoare de boală, deseori nu sunt identificați la timp sau chiar deloc, ceea ce reprezintă un pericol epidemiologic foarte înalt, existând riscul de a transmite infecția persoanelor receptive din comunitatea lor. Măștile sunt recomandate ca o simplă barieră pentru a reduce șansele de a obține și răspândi Covid-19 atunci când cineva tușește, strănută, cântă, vorbește. Mai multe studii au documentat transmiterea asimptomatică și pre-simptomatică a Sars-Cov-2, ceea ce înseamnă că persoanele cu Covid-19, inclusiv copiii, care nu dezvoltă niciodată simptome și cele care nu prezintă încă simptome (pre-simptomatice) pot transmite virusul în continuare altor persoane. Măștile oferă o protecție purtătorului, dar sunt, de asemenea, menite să protejeze alte persoane, în cazul în care purtătorul este infectat fără să știe. De asemenea, este evidențiat că obligativitatea elevilor claselor gimnaziale și liceale de a purta măști de protecție este susținută de dovezi științifice, este absolut necesară și argumentată de răspândirea masivă comunitară a infecției Covid-19, nu limitează drepturile copiilor la viață, sănătate, demnitate, dar, totodată, contribuie și la educarea unei generații cu simț de responsabilitate, solidaritate și compasiune pentru persoanele cu risc de a dezvolta forme severe și de a deceda.

Deși a fost solicitată să argumenteze obligativitatea purtării măștilor de către elevi, precum și revizuirea deciziilor în acest sens, Comisia Extraordinară în Sănătate Publică al municipiului Chișinău a menționat că orice decizie a sa este luată având la bază date științifice și informații bazate pe dovezi ale organizațiilor internaționale, iar la adoptarea hotărârilor acesteia, se conduce de interesul suprem pentru sănătatea durabilă a populației, inclusiv prin măsurile de prevenție și control a infecției de coronavirus și acestea nu necesită revizuire.

Urmare a celor expuse de către instituțiile vizate, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului conchide că masca de protecție nu este contraindicată, în cazul în care sunt respectate condițiile de purtare a acesteia, cu excepția prezenței unor contraindicații medicale. Totuși, Ombudsmanul rămâne sceptic în privința argumentelor că purtarea permanentă a măști-

lor nu are consecințe negative asupra stării psiho-emoționale ale copiilor, deoarece acestea nu sunt bazate pe concluziile unor studii privind impactul purtării măștilor de către copii, în special, a celor cu vârsta cuprinsă între 6-11 ani. Mai mult ca atât, nu au fost aduse argumente cu privire la impactul purtării măștilor de către copii, raportat la temperaturile sezoniere.

Avocatului Poporului pentru drepturile copilului reamintește că deciziile privind impunerea restricțiilor în condițiile stării nefavorabile epidemiologice, inclusiv purtarea măștilor în instituțiile de învățământ, trebuie să fie bazată pe principiul cauzalității și a proporționalității, iar interesul superior al copilului să fie prioritar. Totodată, să se țină cont de opiniile cadrelor didactice/a managerilor instituțiilor de educație, părinților și copiilor, or recomandările internaționale consideră importante disponibilitatea supravegherii din partea adulților și accesul echitabil la măști, în condițiile când acestea urmează a fi schimbate o dată la 4 ore.

De asemenea, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului atenționează asupra neadmiterii mimării respectării regulilor sanitaro-epidemiologice impuse de către organele publice competente în gestionarea crizei epidemiologice provocate de virusul Sarscov-2, situație observată în multe instituții de educație: lipsa condițiilor pentru spălătul pe mâini și a dezinfectanților; refuzul de purtare a măștilor de către elevi și lipsa controlului asupra schimbării acestora o dată la 4 ore; lipsa accesului la măști de protecție a copiilor din familiile cu un venit financiar nesatisfăcător.

Este de menționat faptul că de la începutul pandemiei, tratamentul copiilor bolnavi de noul virus s-a realizat în baza Protocolului Clinic Național provizoriu⁸ „Infecția cu corona-virus de tip nou (Covid-19)”, aprobat prin Ordinul Ministerului Sănătății, Muncii și Protecției Sociale (MSMPS) nr.336 din 30 martie 2020, cu modificările ulterioare (ediția II și III). Astfel, conform datelor statistice prezentate de Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale⁹, de la începutul pandemiei până la data de 1 ianuarie 2021, au fost infectați 8092 copii, pe întreg teritoriul țării, inclusiv, 1843 pe malul stâng al Nistrului. Din cele 6248 cazuri înregistrate la copii 0-18 ani din cadrul teritoriului controlat de autoritățile oficiale, 2073 copii cu vârsta cuprinsă între 15 și 18 ani, ce constituie în jur de 1/3 din totalul copiilor afectați de această infecție. Cele mai multe cazuri de Covid-19 au fost înregistrate în Chișinău – 3102 și Bălți – 267, precum și în raioanele: Edineți – 248, Cahul – 246, Anenii-Noi – 214, Ialoveni – 162, Strășeni – 123 și Orhei – 107. Toți copiii diagnosticați cu infecția cu coronavirus de tip nou (Covid-19) au urmat tratament, în corespundere cu Protocolul Clinic Național provizoriu. Din numărul total de copii infectați este înregistrat un caz de deces al unui copil de 16 ani, pe fundalul unei maladii rare.

De asemenea, MSMPS mai comunică faptul că odată cu declanșarea în republică a stării de urgență, pentru tratamentul staționar al copiilor cu

⁸ <https://msmps.gov.md/>

⁹ <https://msmps.gov.md/>

Covid-19, prin Ordinul Ministerului Sănătății, Muncii și Protecției Sociale nr. 385/2020 „Cu privire la acordarea asistenței medicale persoanelor care întrunesc criteriile definiției de caz Covid-19 la etapa de transmitere comunitară a infecției”, au fost reprofileate paturi în cadrul a două instituții medico-sanitare publice: pentru copiii cu forme grave și extrem de grave au fost predestinate 25 paturi în cadrul Clinicii „Em. Coțaga”, IMSP Institutul Mamei și Copilului (nivelul III), iar pentru cei cu forme grav medii și ușoare – 100 paturi în IMSP Spitalul Clinic Municipal de boli contagioase pentru copii (nivelul II), iar copiii cu urgențe medicale chirurgicale aferente Covid-19 (caz probabil, confirmat sau contact) sunt deserviți în cadrul IMSP Spitalul clinic municipal pentru copii „Valentin Ignatenco”¹⁰.

Ulterior, pentru tratamentul copiilor nou-născuți prematur și nou-născuți cu afecțiuni somatice și urgențe medico-chirurgicale aferente Covid-19 au fost instituite încă 9 paturi în cadrul IMSP Institutul Mamei și Copilului. Pentru tratamentul copiilor infectați cu Covid-19 din nordul țării au fost reprofileate paturi în cadrul IMSP Spitalul Clinic Bălți, și pentru cei din UTA Găgăuzia – în Spitalul Raional Ceadâr-Lunga.

Deși, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului evidențiază că, în situația de criză creată de noul virus, profesioniștii din domeniul asigurării dreptului la sănătate s-au axat primordial pe segmentul asigurării dreptului la viață și asigurarea dreptului la sănătate, fapt care este înțeles și acceptat, totuși, se constată carențe care au adus atingere per general art. 24 garantat de Convenția ONU. Avocatul Poporului pentru drepturile copilului consideră cauza acestor omisiuni, pe de o parte, fiind starea de urgență în care s-a aflat Republica Moldova de rând cu alte state pe parcursul anului 2020, dar și neîndeplinirea Recomandărilor Ombudsmanului din rapoartele precedente care indicau asupra neajunsurilor din sistemul de sănătate, recomandări care au fost neglijate de autoritățile centrale și locale, în mare parte.

În aceste circumstanțe Avocatul Poporului pentru drepturile copilului denotă încălcarea drepturilor copilului pe segmentul tratării virusului Covid-19 la copii **lipsa de informații și lipsa accesului la informații**. Astfel, din mai multe plângeri și apeluri telefonice parvenite în adresa Oficiului Avocatului Poporului, în special, la începutul pandemiei, se atesta faptul că copiii erau constrânși și transportați la instituțiile medicale fără însoțitorii părinți/reprezentanți legali, chiar și în cazul infectării tuturor membrilor familiei, copiii erau separați de părinți și tratați în instituții medicale diferite, conform Protocolului citat supra. Mai grav, copiilor nu li se oferea informația necesară despre starea sănătății lor și a părinților, condițiile de internare și tratament, fapt care crea copiilor stare de anxietate și-i afecta psiho-emoțional.

Iată câteva afirmații ale copiilor, ce au descris situația prin care au trecut și care demonstrează starea lor psiho-emoțională:

¹⁰ Din Răspunsul MSMPS nr. 27/191 din 19 ianuarie 2021;

- *Am fost foarte speriat, nu am văzut până atunci astfel de costume (costumele de protecție a medicilor).*
- *Nimeni nu mi-a spus unde merg, de la început am fost cu mama, apoi câteva săptămâni la rând am stat singur.*
- *Imediat ce am primit testul pozitiv de la centrul de triere, mi s-a spus că voi merge singur, cu ambulanța la spital, deoarece am 14 ani deja.*
- *Mi-am uitat încărcătorul acasă și după primele 2 zile nu aveam contact cu nimeni dintre părinți sau rude până nu mi-a adus cineva un încărcător.*
- *Erau și copii mai mici de 6-7 ani care plângeau întruna, fiind speriați că au rămas singuri.*

Deși la prima vedere aceste situații par a fi secundare scopului suprem de a salva viața și sănătatea unui om/copil, totuși, aceste două situații reprezintă dihotomia unui sistem. Cu toate că se acceptă situația în care se oferă un primat considerabil dreptului la sănătate, neglijarea totală a celorlalte drepturi consacrate în tratatele internaționale și actele naționale nu poate fi admisă. Astfel, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului denotă faptul că în situația respectivă a fost admisă o încălcare a dreptului la opinie și acces la informații a copilului în raport cu dreptul la sănătate. Și aceste circumstanțe demonstrează necesitatea imperativă de a modifica periodic protocoalele clinice adaptându-le la standardele internaționale identificate ca fiind încălcate.

Totodată, în contextul respectării prevederilor Convenției ONU cu privire la drepturile copilului, Ombudsmanul face trimitere și la cerințele prevăzute de art. 39 din Convenție or, în situația respectivă, este necesar ca statul să întreprindă **măsuri de reabilitare psihologică** a copiilor care au trecut prin stresul provocat de pandemie și de timpul petrecut în instituțiile medicale. Neglijarea proceselor de reabilitare psihologică a copiilor care au trecut prin traumatismul separării de părinți și tratării de o maladie atât de dură, poate duce în viitor la crearea unor sechele care vor afecta sever dezvoltarea copilului, garantată de art. 3 din Convenție.

În conformitate cu prevederile Comentariului General nr. 15 (2013)¹¹, al Comitetului ONU pentru drepturile copilului, privind dreptul copilului la cel mai înalt standard de sănătate, deși se evidențiază însemnătatea primordială a acestui drept, în special, în situațiile de criză, acesta nicidecum nu poate neglija total efectul celorlalte drepturi conexe. Mai mult, Comitetul notează faptul că în scopul atingerii celui mai înalt standard de sănătate imperativ este a respecta principiul efectului cumulativ al aplicării drepturilor. În această perspectivă Ombudsmanul Copilului a reiterat pe parcursul anului importanța ca, pe lângă pregătirea pe care o au în domeniul medical, angajații instituțiilor medicale trebuie să fie pregătiți a reacționa la nevoile și necesitățile speciale ale copiilor care au parvenit în instituțiile medicale nefiind însoțiți de părinți sau reprezentanți legali.

¹¹ https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=5&DocTypeID=11

O altă problemă, analizată de Avocatul Poporului pentru drepturile copilului în aspectul respectării dreptului la sănătate pe parcursul anului 2020, **a fost respectarea dreptului la asistență medicală a copiilor care suferă de boli rare**. O boală rară este considerată orice maladie care afectează mai puțin de 1 din 2000 de persoane. În prezent, sunt recunoscute în jur de 6000 de boli rare, iar circa 350 milioane de oameni de pe glob suferă de aceasta¹². Circa 75 % din persoane diagnosticate cu boli rare sunt copii. Potrivit datelor Organizației Mondiale a Sănătății, în țările Uniunii Europene sunt 36 de milioane de oameni care suferă de boli rare. De asemenea, potrivit informațiilor oficiale oferite de Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale¹³, în Republica Moldova este dezvoltată o Listă a bolilor rare, fiind gestionată de Centrul de Sănătate a Reproducerii și Genetică Medicală din cadrul Institutului Mamei și Copilului¹⁴, fiind completată în funcție de cazistică. Numărul total al pacienților incluși în Lista bolilor rare aflați în evidența Centrului, constituie 800 pacienți, cu peste 20 de afecțiuni clinice.

În răspunsul Ministerului Sănătății, Muncii și Protecției Sociale cu privire la **tratamentul copiilor care suferă de boli rare peste hotare** se comunică că actualmente selectarea pacienților pentru compensarea parțială a cheltuielilor pentru tratament și/sau investigații costisitoare, inclusiv peste hotarele țării, este efectuată conform Regulamentului Comisiei privind selectarea pacienților pentru tratament și/sau investigații costisitoare, aprobat prin Ordinul Ministerului Sănătății, Muncii și Protecției Sociale nr.979/2016 „Privind selectarea pacienților pentru tratament și/sau investigații costisitoare” cu completările și modificările ulterioare.

Conform Regulamentului menționat, de suport financiar pentru tratament peste hotarele țării pot beneficia cetățenii Republicii Moldova, în cazul imposibilității asigurării tratamentului și/sau investigațiilor în cadrul instituțiilor medicale din țară. Comisia respectivă examinează dosarele, la baza deciziei finale fiind Concluzia Comisiei de specialitate a Ministerului Sănătății, Muncii și Protecției Sociale pe domenii, referitor la diagnostic și conduita de investigații și/sau tratament, cu indicarea posibilității/imposibilității realizării acestora în țară. Astfel, în cadrul Comisiei cazurile se examinează în baza cererii pacientului sau a membrilor familiei acestuia, la care se anexează: Extrasul-trimitere (Formular nr. 027/e) din Fișa medicală a bolnavului de ambulator și/sau staționar, care indică diagnosticul clinic al pacientului; Concluzia Comisiei de specialitate a Ministerului Sănătății, Muncii și Protecției Sociale în domeniul respectiv, privind posibilitatea/imposibilitatea tratamentului și/sau investigațiilor costisitoare în țară, cu argumentarea necesității tratamentului și/sau investigațiilor peste hotare, cu indicarea instituției medicale în care pot fi realizate; copia buletinului de identitate/certificatului de naștere, după caz.

¹² <http://www.euro.who.int/en/countries/republic-of-moldova>

¹³ <https://msmps.gov.md/>

¹⁴ <https://www.mama-copilul.md/>

Ombudsmanul Copilului se declară îngrijorat de situația creată și de birocrăția excesivă și menționează că copiii afectați de boli rare au dreptul la acces echitabil la serviciile de diagnostic, tratament și îngrijire medicală de înaltă calitate.

Astfel, deși au fost observate schimbări pozitive în sistemul social și medical, acestea nu sunt suficiente și în măsură să corespundă necesităților copiilor diagnosticați cu boli rare și familiilor acestora; intervențiile pe acest segment sunt întârziate, iar legislația la acest capitol este imperfectă. Legislația națională nu conține noțiunea de „boală rară”, iar la nivel național lipsește un Program național privind controlul bolilor rare. De asemenea, nu există un laborator clinic dotat cu aparate moderne pentru diagnosticarea prenatală sau timpurie și profilaxia bolilor rare, lipsesc protocoale clare și specialiști instruiți în tratamentul acestora. Lipsa unui diagnostic timpuriu și a tratamentului adecvat agravează situația copiilor cu boli rare. În plus, părinții sunt nevoiți să meargă peste hotarele țării, pentru a fi stabilită diagnoza. Nu există o bază de date dezagregată pe tipul de dizabilitate care ar facilita planificarea acțiunilor de intervenție pozitivă, în scopul elaborării și implementării politicilor în domeniul tratării și profilaxiei bolilor rare.

O problemă gravă cu care se confruntă copiii afectați de boli rare ține de incluziunea lor socială și încadrarea în sistemul educațional. Ombudsmanul atrage atenția asupra respectării dreptului la educație, accentuând că incluziunea educațională trebuie să fie adaptată necesităților fiecărui copil în corespundere cu necesitățile educaționale.

Nu există servicii specializate care să corespundă cerințelor acestor copii. La nivel național, servicii specializate de reabilitare a copiilor cu boli rare prestate din partea statului practic nu există. Cele acoperite de către organizațiile neguvernamentale sunt insuficiente, motiv din care reabilitarea în cadrul lor este de scurt timp, nu corespunde standardelor de calitate, nu este adaptată necesităților fiecărui copil, iar unii specialiști nu dețin pregătirea necesară. Din aceste considerente Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a pledat pentru dezvoltarea serviciilor de reabilitare, cu prestarea serviciilor gratuite pentru copiii cu dezabilități severe, adaptate fiecărui copil, și cu aplicarea terapiilor speciale și complementare.

Aspecte importante de menționat că părinții acestor copii nu primesc suportul necesar din punct de vedere financiar, informațional, psihologic etc. La fel, lipsesc servicii de tip respiro pentru părinții cu copii cu dizabilitate.

De asemenea, și medicațiile necesare pentru tratarea unor boli sau, cel puțin, pentru ameliorarea suferințelor copiilor, nu se găsesc în Republica Moldova, părinții fiind nevoiți să caute soluții, pentru a face rost de medicamentele necesare peste hotarele țării. Problemele în cauză s-au acutizat și mai mult odată cu instituirea restricțiilor cauzate de pandemia de Covid-19, mai ales a devenit și mai dificilă procurarea medicamentelor necesare. Respectiv, odată cu declararea stării de pandemie globală, majoritatea statelor, inclusiv Republica Moldova, și-au închis frontierele, pentru a stopa

răspândirea virusului, dar, totodată, au creat prin aceasta o situație de risc pentru viața copiilor care depindeau de medicamentele din afara țării.

În atenția Ombudsmanului Copilului pe parcursul anului a fost monitorizarea asigurării dreptului la sănătate copiilor cu sindromul Rett. Precizăm că incidența persoanele care suferă de Sindromul Rett, care face parte din categoria bolilor rare, este stabilită unul din 10000-15000 nou-născuți de sex feminin și sunt total dependente de cei din jurul lor pe tot parcursul vieții. La moment în țară sunt 8 fetițe diagnosticate cu această boală. Deși, nu se atestă o îmbunătățire substanțială a stării de lucruri și în privința copiilor care suferă de acest sindrom, totuși, merită a fi apreciat faptul că identificarea și stabilirea afecțiunii copiilor cu sindromul Rett se poate realiza în ultimii ani și în laboratoarele de profil din Republica Moldova.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului continuă să insiste asupra implementării Recomandărilor adresate anterior autorităților de linie or, severitatea situației în raport cu asigurarea respectării drepturilor copiilor cu boli rare a fost demonstrată încă o dată prin experiența negativă pe care au trăit-o părinții copiilor care suferă de boli rare. Ombudsmanul Copilului reamintește autorităților centrale și locale că, în conformitate cu prevederile Convenției ONU cu privire la drepturile copilului, dreptul la sănătate al copilului capătă o conotație progresivă de implementare, ceea ce implică din partea statului întreprinderea permanentă a măsurilor de asigurare a celui mai înalt standard de sănătate, fără a face discriminare pe criteriul de boală de care suferă copilul.

În concluzie Ombudsmanul Copilului consideră că prin omisiunile admise expuse mai sus Republica Moldova nu-și onorează pe deplin obligațiunile asumate prin ratificarea Convenției ONU cu privire la drepturile copilului, precum și prin ratificarea Convenției privind drepturile omului și biomedicina, prin care Republica Moldova și-a asumat încă o dată angajamentul „*de a lua măsurile adecvate în scopul de a asigura accesul echitabil la servicii de sănătate de bună calitate*”.

În contextul celor expuse, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului prezintă următoarele **RECOMANDĂRI** Ministerului Sănătății, Muncii și Protecției Sociale:

- Modificarea cadrului legal în domeniul sănătății prin completarea cu noțiunea de „boală rară”;
- Elaborarea și implementarea Programului Național privind controlul bolilor rare;
- Crearea unui laborator clinic adaptat standardelor medicinei moderne pentru diagnosticarea timpurie a bolilor rare și profilaxiei acestora (scrinig prenatal și alte forme de diagnosticare);
- Pregătirea specialiștilor în biomedicină, genetică, medicina moleculară și alte domenii conexe pentru diagnosticarea, profilaxia și elaborarea tratamentelor pentru bolile rare;
- Crearea bazei de date privind persoanele cu boli rare, dezagregată pe tipul de dizabilitate, gen, vârstă etc.;

- Dezvoltarea la nivel național a serviciilor de reabilitare pentru copii, centrate pe dizabilitate și a serviciilor de tip Respiro, atât pentru părinți, cât și de instruire și suport părinților în acordarea terapiei și îngrijirea copiilor în funcție de dizabilitatea acestuia;
- Elaborarea unui îndrumar/ghid pentru specialiștii din domeniul sănătății privind gestionarea cazurilor de internare a copiilor fără reprezentant legal în condiții prietenoase copiilor (vârsta copilului la care se poate interna singur, comunicarea și acordarea asistenței necesare de orice tip, inclusiv psihologică);
- Asigurarea elaborării politicilor și a procedurilor instituționale în cadrul instituțiilor medicale privind promovarea unui climat sănătos și adecvat pentru respectarea drepturilor pacientului minor și, respectiv, realizarea obligațiilor angajaților prin instruirea tematică.

DREPTUL COPILULUI LA EDUCAȚIE

În cadrul art. 28 și 29 din Convenția ONU cu privire la drepturile copilului este consacrat dreptul copilului la educație și obligația statului de a asigura educația copiilor bazată pe criteriile de calitate, egalitate și accesibilitate. Prevederile Convenției ONU stabilesc și obligația statului de a asigura că educația este dirijată în sensul dezvoltării personalității și talentelor copilului, pregătind copilul pentru viața activă ca adult, cultivarea respectului pentru drepturile fundamentale ale omului și pentru propriile valori culturale și naționale ale copilului și ale altora.

La nivel național, dreptul la educație este garantat de art. 35 din Constituția Republicii Moldova, Codul Educației și art. 9 și 10 din Legea nr. 338 din 15 decembrie 1994 privind drepturile copilului. Analizând raportul de compatibilitate dintre normele naționale din domeniul garantării dreptului la educație a copilului cu standardele internaționale oglindă, se constată o corespundere parțială a normelor naționale enumerate. Totodată, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului constată că Recomandările stipulate în Raportul anual privind respectarea drepturilor copilului în Republica Moldova în anul 2019¹⁵ au fost implementate parțial, astfel situația privind respectarea dreptului la educație a copilului pe segmentele abordate în raportul din 2019 nu a cunoscut schimbări esențiale.

În perioada anului 2020, sistemul național de educație s-a confruntat cu un șir de probleme generate de situația creată de virusul COVID-19, care au pus autoritățile publice din sistemul educațional într-un impas total. Menționăm faptul că odată cu depistarea primelor cazuri de infectare cu noul virus, Ministerul Educației, Culturii și Cercetării a emis Ordinul nr. 292 din 10 martie 2020¹⁶, prin care s-a dispus suspendarea procesului edu-

¹⁵ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/01/RAPORT_APDC_2019.pdf

¹⁶ <https://mecc.gov.md/ro/content/atentia-organelor-locale-de-specialitate-domeniul-invatamantului-si-managerii-institutiilor>

cațional pentru perioada 11-23 martie. Ulterior, situația epidemiologică avansând practic în progresie geometrică, autoritățile de resort au emis Ordinul nr. 355 din 19 martie 2020¹⁷, cu privire la continuarea procesului educațional la distanță, prin care a fost aprobată Metodologia privind continuarea la distanță a procesului educațional în condiții de carantină pentru instituțiile de învățământ primar, gimnazial și liceal.

În contextul realităților survenite în perioada respectivă Ombudsmanul Copilului a apreciat pozitiv măsurile de *prima facie* care au fost adoptate de MECC și instituțiile din subordine or, în împrejurările create obligația primordială a autorităților era în asigurarea vieții și sănătății copiilor. Totuși, trebuie să evidențiem faptul că măsurile adoptate ulterior nu au corespuns întru totul standardelor prestabilite de Convenția ONU, la art. 28, 29. Adoptând Metodologia privind continuarea procesului educațional la distanță, Guvernul în persoana instituțiilor abilitate a avut drept scop protejarea vieții copiilor și concomitent continuarea procesului educațional în circumstanțele create de situația de criză.

Ombudsmanul Copilului a efectuat un sondaj de opinie cu privire la eficiența procesului educațional¹⁸, care reprezintă opinia copilului cu privire la învățarea la distanță. Important este a preciza faptul că 17% din respondenți au menționat că nu se pot încadra în procesul educațional, iar peste 77% din copii au zis că instrumentul de acces la școala on-line este telefonul mobil. În această ordine de idei Ombudsmanul Copilului remarcă faptul că în toate sondajele similare elaborate copiii invocă probleme similare.

În continuare prezentăm câteva din opiniile copiilor cu privire la procesul educațional:

- *Lecțiile de obicei le facem pe zoom;*
- *Este bine să fii cu camera deconectată, deoarece poți să stai în pat;*
- *Nu am acces la internet și profesoara mă sună pe telefon și îmi dictează exercițiile;*
- *Profesorii nu cunosc calculatorul și nu pot să-l utilizeze;*
- *Vecinii mei nu au nici calculator sau telefoane performante ca să învețe on-line;*
- *Azi a trebuit să împart calculatorul cu fratele, deoarece am avut ambii lecții la aceleași ore.*

Astfel, în contextul opiniei copiilor expuse în sondaje și a celor semnalate, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului conchide că sistemul educației la distanță este lipsit de credibilitatea că ar putea satisface necesitățile educaționale ale elevilor.

Trebuie menționat că autoritățile nu au fost pregătite pentru implementarea unui astfel de proces educațional, motiv din care au survenit un șir de probleme care au dus la încălcarea drepturilor copilului. Astfel, una dintre probleme majore ale procesului educațional de la distanță a fost faptul că peste 30% din copiii încadrați în sistemul educațional nu **aveau posibili-**

¹⁷ https://mecc.gov.md/sites/default/files/ordin_mecc_invatamant_la_distanta_1.pdf

¹⁸ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/07/Rezultatele-Formularului-proces-educa%C8%9Bional-la-distan%C8%9B%C4%83.pdf>

tăți pentru a putea participa la orele on-line organizate de către instituțiile de învățământ. Pentru a putea fi prezenți la orele de la distanță, copiii aveau nevoie de tehnică de calcul sau, cel puțin, un telefon cu conexiune la internet, fapt care s-a dovedit a fi o adevărată problemă pentru copiii din familiile cu mai mulți copii sau pentru copiii din familiile sărace. Situația respectivă a dus de la bun început la faptul că copiii din luna martie au fost practic excluși din sistemul educațional. Mai mult, problema se agrava în localitățile rurale unde copiii au fost atrași în diverse activități, inclusiv în muncile agricole sezoniere de primăvară, în situația în care părinții nu le puteau asigura prezența la orele prin internet.

Ombudsmanul Copilului a sesizat autoritățile publice centrale și locale pentru a întreprinde măsuri concrete privind asigurarea copiilor cu tehnica necesară, în scopul de a asigura prezența copiilor la orele virtuale. Drept rezultat, MECC a anunțat de mai multe ori că au fost demarate proceduri de achiziții pentru suplینirea loturilor de calculatoare,¹⁹ problema nu a fost soluționată nici chiar în ziua de azi. Evidențiem faptul că, deși dreptul la educație nu face parte din categoria drepturilor absolute și respectiv poate fi supus unor limitări în situații concrete, totuși, este inadmisibil faptul ca autoritățile să admită discriminarea copiilor în accesibilitatea la procesul educațional. Statul nu se poate argumenta prin lipsa resurselor financiare asigurarea accesului pentru copii la procesul educațional or, în conformitate cu prevederile standardelor internaționale precum Convenția ONU cu privire la drepturile copilului și Convenția Europeană a Drepturilor Omului, i se impune statului obligația de implementare progresivă a drepturilor, inclusiv a dreptului la educație, garantat de ambele tratate indicate mai sus.

O altă problemă sesizată de Avocatul Poporului pentru drepturile copilului pe marginea procesului educațional la distanță, rezidă în faptul **pregătirii insuficiente sau în genere lipsa pregătirii necesare a cadrelor didactice pentru a presta activități didactice din cadrul procesului educațional de la distanță**. Odată cu trecerea la învățământul la distanță, a fost constatat că aceasta este o provocare nu doar pentru elevi și studenți, dar și pentru cadrele didactice din instituțiile de învățământ. Ca și în situația precedentă, o problemă pentru profesori era faptul că nu toți dintre ei dețineau tehnica necesară sau, în unele cazuri, profesorii înșiși aveau copii care erau încadrați în procesul educațional. Respectiv, erau cazuri în care pentru o familie de pedagogi era nevoie de două sau chiar trei calculatoare, pentru a asigura accesul tuturor membrilor familiei la procesul educațional. De asemenea a fost stabilit că majoritatea profesorilor, în special cei din mediul rural, unde în medie (60%) din cadrele didactice au vârsta de peste 55 de ani, aceștia nu posedă cunoștințele necesare, pentru a accesa platformele de cursuri on-line sau chiar și în cazurile în care le accesează, folosesc doar funcțiile de bază ale acestor platforme: de a contacta persoana și de a porni camera, fără a folosi funcțiile avansate ale acestor programe, fapt care este indispensabil procesului didactic.

¹⁹ <https://mecc.gov.md/ro/content/asigurarea-cu-tehnica-de-calcul-cadrelor-didactice-si-elevilor-prioritate-ministerului>

Astfel, o problemă specială a fost invocată de către profesorii care predau obiectele reale, precum matematica, fizica sau chimia. Respectiv, dacă la obiectele cu profil umanistic profesorii se limitau la simpla discuție și analiză pe marginea unui text sau la expunerea celor studiate, în cadrul disciplinelor reale o astfel de metodă nu putea fi aplicată, ori aici se cereau activități cu aspect aplicativ, prin demonstrarea formulelor și teoremelor, rezolvarea de probleme sau chiar petrecerea experimentelor, acțiuni care s-au dovedit inaccesibile pentru copii și profesori în condițiile învățământului on-line. În această situație MECC a organizat mai multe cursuri de formare profesională în domeniul IT, însă situația, din păcate, nu a cunoscut modificări esențiale chiar și la etapa actuală. În perioada martie – noiembrie 2020, Ombudsmanul Copilului a recepționat mai multe cereri de la copii și de la profesori, care solicitau asistența Avocatului Poporului pentru drepturile copilului, pentru a interveni pe lângă autoritățile centrale în scopul redresării situației.

Ombudsmanul Copilului a ridicat problema respectivă în mai multe rânduri, în fața Ministerului Educației, Culturii și Cercetării și a Guvernului Republicii Moldova, însă situația respectivă rămâne în continuare o provocare pentru statul nostru.

O altă problemă sesizată de Ombudsmanul Copiilor, în perioada restricțiilor în legătură cu situația nefavorabilă la virusul Sars-Cov-2, o reprezintă imposibilitatea monitorizării și raportării *actelor de violență comise împotriva copiilor* sau de copii, acțiune care era efectuată de cadrele didactice în baza mecanismului multisectorial de intervenire. Notăm că, la fel ca și în anii precedenți, violența asupra copiilor conexe sistemului de educație rămâne în continuare a fi în topul problemelor privind respectarea drepturilor copiilor. Conform datelor prezentate de MECC²⁰, violența asupra copiilor sau comisă de copii are o tendință de creștere.

		violența fizică	violența emoțională	neglijare	exploatare prin muncă	abuz sexual	Total
2017	ianuarie – iunie	2350	1276	1242	60	24	5110
	septembrie – decembrie	2316	1141	1260	60	17	4794
2018	ianuarie – iunie	2231	1351	1123	62	35	4802
	septembrie – decembrie	2156	1163	1128	46	22	4515
2019	ianuarie – iunie	2358	1368	1353	65	26	5170
	septembrie – decembrie	2171	1194	1316	40	17	4728
2020	ianuarie – iunie	1333	929	1064	27	10	3363
	septembrie – decembrie	1442	1008	1090	30	17	358

Sursa: Ministerul Educației, Culturii și Cercetării.

²⁰ <https://mecc.gov.md/ro/content/ministerul-educatiei-culturii-si-cercetarii-incurajeaza-cadrele-didactice-elevii-si>

Cifrele relativ scăzute din perioada anului 2020 sunt cauzate de faptul că o bună perioadă din anul de învățământ copiii au fost incluși în programul de instruire la distanță. Deși MECC a organizat mai multe lecții publice on-line cu privire la securitatea psihologică și prevenirea violenței în domeniul on-line, efectul lor pentru moment este unul nesemnificativ.

De asemenea, în perioada anului 2020, Inspectoratul General²¹ de poliție a înregistrat 79 de cazuri de violență, conexe sistemului educațional, față de 66 din perioada anului 2019. În aceste circumstanțe se constată faptul că sistemul național de protecție a drepturilor copilului, pe segmentul educație, este puțin eficient în condițiile create de pandemie.

Ombudsmanul Copilului consemnează și faptul că în condițiile pandemice și de educație la distanță a crescut numărul cazurilor de abandon temporar școlar, concomitent cu acele cazuri de exploatare a copiilor prin muncă, în special, în timpul sezonului agricol.

O situație deosebită a fost observată de Ombudsmanul Copilului în sistemul de educație preșcolară. Pe acest segment s-a constatat că situația privind implementarea învățământului la distanță a avut cel mai slab efect. Aceasta a fost cauzat, în mare parte, vârstei fragede a copiilor de 3-6 ani, care necesită o atenție sporită din partea educatorilor și un contact fizic direct. Respectiv, părinții acestora au anunțat că procesul educațional la distanță a durat în unele cazuri doar în primele săptămâni ale lunii martie, ca ulterior atât copiii, cât și părinții au fost lăsați singuri să se descurce cu necesitățile educaționale ale copiilor lor. Per general, procesul educațional s-a rezumat în mare parte doar la transmiterea prin aplicația Viber, a temei pentru acasă, iar părinții, după ce o îndeplineau împreună cu copiii, le transmiteau educatoarei. Avocatul Poporului consideră că autoritățile publice nu au asigurat o atenție suficientă sistemului educațional preșcolar pe perioada carantinei martie – decembrie 2020. De asemenea, a ieșit în evidență încălcarea dreptului la educație a copiilor cu *necesități speciale* care își fac studiile în instituțiile de învățământ specializate sau școli auxiliare, a căror activitate a fost sistată complet. În aceste circumstanțe, copiii cu *necesități speciale* s-au pomenit în afara procesului educațional. Ombudsmanul Copilului a fost sesizat de mai mulți părinți ai copiilor cu nevoi speciale care deplângeau pasivitatea și indiferența sistemului educațional în raport cu problemele lor. În asemenea conjunctură, procesul educațional, în perioada lunilor martie – mai 2020, pentru copii cu nevoi speciale, a fost asigurat în exclusivitate de părinții lor.

O altă problemă, analizată de Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, a survenit începând cu luna septembrie, odată cu începerea anului de studiu 2020-2021 și *revenirea parțială la învățământul cu prezența elevilor în sălile de clasă*. Pentru a asigura frecventarea de către elevi a instituțiilor de educație, ministrul de profil a elaborat un set de reglementări prin care

²¹ https://politia.md/sites/default/files/nota_informativa_privind_starea_delincventei_juvenile_si_activitatea_pe_domeniul_siguranta_copii_pe_parcurusul_a_12_luni_ale_anului_2020_.pdf

au fost propuse 7 scenarii după care instituțiile de învățământ își puteau desfășura activitatea.

Subsecvent notăm că autoritățile publice și conducătorii instituțiilor de învățământ nu au asigurat participarea copiilor la procesul de consultare și elaborare a acestor programe de studii, fiind chestionați, în mare parte, doar părinții elevilor. Totodată, deși MECC a emis și un *Regulament cu privire la asigurarea securității în cadrul procesului educațional pe timp de pandemie*²², prin care au fost dispuse un șir de măsuri, pentru a diminua și preveni procesul de transmitere încrucișată a virusului Covid-19, aceste măsuri în mare parte au fost puse pe seama bugetelor instituțiilor. Mai grav este faptul că produsele de protecție precum măștile și mănușile medicale profesorii și elevii trebuiau să și le asigure singuri din fonduri proprii. Astfel, obligarea copiilor și profesorilor de a-și asigura de sine stătător echipamentul de protecție reprezintă, în opinia Ombudsmanului Copilului, un impediment, atât în asigurarea dreptului la educație și a sănătății copilului în condițiile de criză pandemică, cât și un element care favorizează abandonul școlar.

Un alt domeniu examinat de Avocatul Poporului pentru drepturile copilului în raport cu asigurarea dreptului la educație a copilului, a fost **asigurarea instituțiilor de învățământ cu personal medical, apă potabilă și condiții sanitare.**

Comunicarea cu copiii din Republica Moldova, opinia copiilor, numeroase sesizări recepționate de către Avocatul Poporului pentru drepturile copilului din partea managerilor instituțiilor și a părinților privind lezarea dreptului la sănătate și educație în instituțiile de învățământ prin lipsa condițiilor necesare de sanitație și servicii medicale de calitate au servit drept temei pentru realizarea unei evaluări asupra domeniului dat.

Scopul evaluării realizate a fost identificarea carențelor care generează lezarea dreptului la sănătate și a dreptului la educație, elaborarea recomandărilor de rigoare, pentru îmbunătățirea situației la acest segment.

Analizând informația recepționată, am constatat că principala cauză a lipsei de conectare la sistemul centralizat de apă este lipsa în localitate a sistemului de apeduct și canalizare, precum și lipsa resurselor financiare pentru realizarea unor proiecte de racordare la acestea, în virtutea faptului că astfel de proiecte sunt destul de costisitoare și în majoritatea cazurilor, comunitățile, prin administrația publică locală, nu dispun de resursele financiare necesare. Această problemă este caracteristică, în special, comunităților rurale.

De asemenea, dificultatea care apare pe marginea segmentului „asigurarea copiilor cu apă potabilă de calitate în instituțiile de învățământ secundar” ține în mare parte de mai multe cauze. Cauza principală este lipsa resurselor financiare. Un alt impediment constatat este că în unele raioane, decizia aleșilor locali sau a reprezentanților din cadrul consiliilor raionale, influențează negativ asupra deciziei de alocare a surselor financiare pentru bugetele instituțiilor de învățământ secundar.

²² <https://mecc.gov.md/ro/content/relansarea-procesului-educational-2020-2021>

Probleme s-au evidențiat și la segmentul sanitației cum ar fi: pentru asigurarea/întreținerea sanitației în grupul sanitar (săpun, șervețele de unică folosință, hârtie igienică, uscătoare electrice) se necesită surse financiare mari, sau cum au menționat unii manageri, se necesită sumă triplă de finanțare; finanțarea de stat repartizată instituțiilor de învățământ este insuficientă; amplasarea instituțiilor de învățământ în clădiri vechi, fapt care împiedică reconstrucția blocurilor sanitare; blocurile sanitare din interiorul unor școli necesită renovări capitale; grupurile sanitare nu sunt asigurate cu numărul corespunzător de lavoare și vase, conform cerințelor OMS; lipsa apei calde din grupul sanitar.

De asemenea, a fost constatată o situație extrem de gravă în ceea ce privește construcția/ renovarea blocurilor sanitare în interiorul școlilor. Conform datelor prezentate de Ministerul Educației, Culturii și Cercetării, în cadrul unei monitorizări recente, realizate în anul 2020 de către Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, **la nivel de țară 351 de școli (30,9%) dispun de toalete în afara clădirii instituției și necesită îmbunătățirea condițiilor igienico-sanitare**²³. Copiii, mai ales, cei din localitățile rurale, se confruntă cu lipsa de condiții de igienă, intimitate și siguranță atunci când merg la toaleta din curtea școlii. Situația dată nu este una recentă, ea există pe parcursul deceniilor.

Deși Republica Moldova a recepționat mai multe recomandări din partea Organizației Mondiale a Sănătății, în privința sanitației în școli, situația de facto la acest segment a rămas a fi cu mari restanțe. O primă cauză de neasigurare și funcționare a grupului sanitar și la acest capitol este lipsa financiară, dar și lipsa de conlucrare a factorilor de decizie, precum și faptul că problema asigurării cu toalete decente în școlile din Moldova este pusă în sarcina autorităților publice locale și a administrației instituțiilor de învățământ. Avocatul Poporului pentru drepturile copilului consideră că această problemă poate fi soluționată prin întreprinderea unor eforturi comune atât a autorităților locale cât și a celor centrale, în cadrul unui program unic pentru întreaga țară.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului salută experiența pozitivă din cadrul proiectului Elveției de Apă și Sanitație în Moldova (ApaSan). ApaSan a consolidat capacitățile companiilor de proiectare și construcție și a lucrat cu autoritățile din domeniul sănătății pentru a rezolva problemele de ordin legal privind acceptarea toaletelor ecosan pentru sanitația școlară. Prin intermediul proiectului, au fost realizate, în perioada 2008-2019, cu executarea lucrărilor de construcție a **68 de blocuri sanitare în 63 de instituții de învățământ**²⁴. Astfel, în mediul rural din Moldova (de exemplu: s. Congaz, s. Slobozia-Rașcov, s. Olișcani) au fost construite toalete ce corespund normelor sanitare actuale, fiind găsită soluția pentru localitățile cu lipsă de apeduct. În cadrul proiectului a fost elaborat, în colaborare

²³ Scrisoarea Ministerului Educației, Culturii și Cercetării nr. 03/1-09/3973 din 28.07.2020;

²⁴ Sanitația școlară | ApaSan (skat.ch)

cu MECC și MSMPS, un *Ghid pentru managerii instituțiilor de învățământ „Opțiuni de sisteme sanitare pentru instituțiile școlare și preșcolare în localitățile rurale ale Republicii Moldova”*.²⁵ Suportul respectiv oferă informații cu privire la opțiunile de sanitație disponibile și condițiile în care acestea pot fi utilizate. Scopul ghidului fiind ca managerii instituțiilor de învățământ, responsabilii din APL să fie mai bine informați și să ia măsuri pentru a îmbunătăți condițiile sanitare și igienice în instituții prin oferirea unor soluții de sanitație mai bune și mai durabile.

De asemenea, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului susține efortul mass-media și al societății civile²⁶ pentru a aduce în discuție și a sensibiliza opinia publică la tema condițiilor sanitare din toaletele din școlile din Moldova și se alătură acestora prin recomandările înaintate autorităților publice la subiectul sanitației în școli.

Monitorizarea efectuată ne-a permis să constatăm că există problemă și în asigurarea instituțiilor de învățământ cu spații pentru atribuirea sau construcția cabinetelor medicale. S-a evidențiat numărul de 113 școli care duc lipsa lucrătorilor medicali. Din chestionarea efectuată se poate desprinde motivele pentru care unele instituții de învățământ nu dispun de asistenți medicali. Un motiv care impune o astfel de criză, este salarizarea neadecvată a lucrătorilor medicali, lipsa specialiștilor în localități. Atât în majoritatea instituțiilor de învățământ, cât și în școlile mici până la 90 copii, lucrătorii medicali sunt angajați pe 0.25 sau 0.5 unități de salariu. Prin urmare, în astfel de condiții, dar și a volumului mare de lucru, necesitățile de deservire medicală nu sunt satisfăcute în măsură deplină. 49 instituții de învățământ duc lipsă a medicamentelor și consumabilelor, ceea ce denotă faptul că și la procurarea necesarului, îndeosebi pe timpul pandemiei, există lipsă a surselor financiare. Fapt ce prezumă să concluzionăm că eforturile întreprinse de autoritățile de resort nu au satisfăcut pe deplin asigurarea asistenței medicale pentru copiii din instituțiile publice de învățământ, inclusiv pe timpul pandemiei.

În concluzie, atestăm o solidă bază legislativă la nivel internațional și național care prevede și asigură dreptul copilului la sănătate și dreptul la educație. Republica Moldova, la nivelul prevederilor legislative, nu are carențe de principiu care ar împiedica realizarea acestor drepturi.

Totuși, cauzele care au stat la baza acestor probleme, sunt criza economico-financiară din țară, care și-a lăsat amprenta și în domeniul sănătății din cadrul școlilor.

²⁵ [Guide-for-the-school-managers-ro.pdf \(skat.ch\)](https://www.skat.ch/)

²⁶ <https://amnesty.md/ro/media/scoli-cu-toalete-curate-si-sigure-un-drept-nu-un-privilegiu/>
<https://www.caritate.md/donations/sa-cream-conditii-pentru-copii?fbclid=IwAR3oOarkMpkIJWjvwRPhCFqdeSyV2CEXJTUxah5QWzC92Z9meHzCWSvruuQ>
<https://www.facebook.com/ToaletaScoalala/>
<https://oamenisikilometri.md/oda-wc-ului-scolar/?fbclid=IwAR0HEBxsJlhv02ISQmLVBGNftR6aBOScv719y3Nrra-IDZkYllmx9PVmb0>
<https://oamenisikilometri.md/oda-wc-ului-scolar/?fbclid=IwAR34taPpyRhjj2EEWmgIn6oCSA-k2MkrJHvv5WfupcAlfRfOC2zeBdbWfXck>

În acest context, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a concluzionat despre necesitatea stringentă de a întreprinde măsuri urgente și concrete în vederea asigurării dreptului la sănătate a copilului în cadrul sistemului de educație.

În contextul celor prezentate Avocatul Poporului pentru drepturile copilului prezintă următoarele **RECOMANDĂRI**:

- Ministerul Educației, Culturii și Cercetării urmează să asigure cu tehnica necesară copiii/profesorii care nu au acces la învățământul la distanță;
- Ministerul Educației, Culturii și Cercetării va asigura formarea continuă a cadrelor didactice în domeniul IT;
- Ministerul Educației, Culturii și Cercetării urmează să fortifice mecanismul de monitorizare și intervenției cazurilor de violență și abuz asupra copiilor, în situațiile când copiii se află la studii on-line.
- Ministerul Educației, Culturii și Cercetării urmează să revadă procesul educativ din cadrul instituțiilor auxiliare de învățământ, pentru a-l adapta necesităților copiilor cu nevoi speciale în regimul de studii on-line;
- Ministerul Educației, Culturii și Cercetării va întreprinde acțiunile necesare în vederea asigurării dreptului la sănătate a copilului în cadrul procesului educațional.

ASIGURAREA DREPTURILOR ȘI LIBERTĂȚILOR CIVILE

Dreptul tuturor copiilor de a-și exprima opinia și a fi luată în considerare constituie una dintre valorile fundamentale ale Convenției ONU cu privire la drepturile copilului. Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului a identificat art. 12 drept unul dintre cele patru principii generale ale Convenției, celelalte fiind dreptul la nediscriminare, dreptul la viață și dezvoltare și considerarea prioritară a interesului superior al copilului, ceea ce evidențiază faptul că acest articol stabilește nu numai un drept în sine, dar ar trebui să fie luat în considerare și în interpretarea și implementarea tuturor celorlalte drepturi. De asemenea, Comitetul statuează că dreptul copilului de a fi ascultat impune obligația statelor-părți de a-și revizui sau modifica legislația, pentru a introduce mecanisme care să ofere copiilor acces la informații corespunzătoare, sprijin adecvat, dacă este necesar, feedback cu privire la greutatea acordată opiniilor lor și procedurile pentru sesizări, plângeri sau medieri.

Cu referire la problema de asigurare a drepturilor consacrate în art. 12-15 din Convenția ONU cu privire la drepturile copilului, se evidențiază faptul că acestea au fost destul de restrânse în perioada anului 2020, din cauza situației pandemice create de virusul COVID-19. De asemenea, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a constatat faptul că în majori-

tatea cazurilor și la soluționarea mai multor probleme ce țin de domeniul drepturilor copilului, opinia lor a fost neglijată.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului indică faptul că, deși drepturile copilului la libertatea de exprimare, asociere, conștiință și religie pot fi limitate în cazurile strict prestabilite, aceasta nicidecum nu poate presupune o neglijare totală din partea autorităților publice în raport cu aceste drepturi. În acest context, Ombudsmanul Copilului, în perioada anului 2020, a solicitat de mai multe ori opinia copiilor pentru a analiza nivelul de respectare a acestor drepturi. Mai jos prezentăm câteva din opiniile copiilor cu privire la respectarea drepturilor și libertăților civile în perioada anului de raportare:

- Nu am fost consultat cum aș dori să decurgă procesul de studii online;
- Nu am putut participa la ședința senatului școlii;
- Nu am avut posibilitate să particip la forumurile naționale și internaționale.

La fel, în anul 2020 Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a întreprins mai multe acțiuni în scopul de a consulta opinia copiilor cu privire la cele mai importante probleme cu care se confruntă copiii. În acest sens, a fost organizat sondajul on-line cu privire la percepția opiniei copiilor privind modalitatea de instruire la distanță și sondajul cu privire la modalitatea de petrecere a examenelor de finalizare a ciclului gimnazial și de bacalaureat în vara anului 2020²⁷.

Totodată, în perioada anului 2020, în scopul asigurării a unuia din cele patru principii din Convenția ONU cu privire la protecția drepturilor copilului și anume, principiul participării copilului, a fost organizat tradiționalul Forum Anual de consultare a opiniei copilului²⁸. Astfel, în cadrul Forumului, Ombudsmanul Copilului a reiterat importanța Convenției, principiile care stau la baza acesteia – nediscriminarea; dreptul la supraviețuire și dezvoltare; interesul superior al copilului, dreptul de a-și exprima liber opinia, în funcție de vârstă și gradul de maturitate.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a menționat că respectarea drepturilor copilului înseamnă asigurarea bunăstării acestuia sub toate aspectele – în plan social, spiritual, moral, precum și a sănătății fizice și mintale, iar statele care au ratificat Convenția, au responsabilitatea să asigure realizarea drepturilor copilului ca ființă umană. La forum au participat peste 50 de copii din Chișinău, Tiraspol, Anenii Noi, Criuleni, Cimișlia, Cahul, Comrat, Fălești, Grigoriopol și alte localități, care au accesat forumul on-line, i-au adresat întrebări și au transmis mesaje Avocatului Poporului pentru drepturile copilului, au vorbit despre problema sanitației în școli,

²⁷ <http://ombudsman.md/news/rezultatele-cestionarului-lansat-de-ombudsmanul-copilului-in-vederea-consultarii-opinii-elevilor-in-legatura-cu-procesul-educational-la-distanța/>

²⁸ <http://ombudsman.md/news/ombudsmanul-copilului-in-dialog-cu-elevii-din-mai-multe-instituti-de-invatamant-din-tara-in-ziua-in-care-acum-31-de-ani-a-fost-adoptata-conventia-onu-pentru-drepturile-copilului/>

accesul copiilor cu necesități speciale, impedimentele pentru implicarea în procesul decizional, bullyingul și problemele cu care s-au confruntat în procesul educațional și timpul liber în perioada pandemiei.

Una dintre problemele identificate de Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, cu referire la asigurarea principiului de participare a copilului, în perioada anului 2020, a fost **izolarea socială a copiilor care nu au acces la internet**. Conform ultimelor sondaje prezentate de mai multe organizații, inclusiv și autorități publice, peste 3000 de copii de pe întreg teritoriul Republicii Moldova, rămân în continuare izolați de mediul social și educațional, deoarece nu au conexiune la internet. În situația creată s-a demonstrat faptul că copiii care nu dețin tehnica necesară, rămân a fi izolați de semenii lor și de societate în general. În acest context Ombudsmanul Copilului face trimitere la Comentariul General al Comitetului ONU pentru drepturile copilului nr. 12 (2009)²⁹ și opinează asupra faptului că drepturile încorporate în art. 12-15 din Convenție, nu încetează în situații de criză sau în urma acestora. Există un număr tot mai mare de dovezi ale contribuției semnificative pe care copiii sunt capabili să o aducă în situații de conflict, rezolvare post-conflict și procese de reconstrucție după urgențe. Astfel, Ombudsmanul Copilului a subliniat de mai multe ori în recomandările sale că copiii afectați de situații de urgență ar trebui încurajați și abilitați să participe la analiza situației lor și a perspectivelor viitoare. Participarea copiilor îi ajută să-și recapete controlul asupra vieții lor, să contribuie la reabilitare și dezvoltarea abilităților organizaționale, iar aceasta întărește sentimentul de identitate. Totodată, este necesar de menționat că în procesul realizării acestor drepturi și libertăți trebuie de avut grijă să protejăm copiii de expunerea la situații care pot fi traumatizante sau dăunătoare.

În consecință, Ombudsmanul Copilului încurajează autoritățile publice centrale și locale să creeze posibilități și să sprijine mecanismele care permit copiilor, în special, adolescenților, să joace un rol activ, atât în procesele de reconstrucție post-urgență, cât și în cele de soluționare a conflictelor. Opiniile acestora ar trebui susținute în evaluarea, proiectarea, implementarea, monitorizarea și evaluarea programelor. De exemplu, copiii din spitalele și centrele Covid-19, pot fi încurajați să contribuie la propria lor siguranță și bunăstare prin crearea de forumuri pentru copii. Trebuie acordat sprijin, pentru a permite copiilor să creeze astfel de forumuri, asigurându-se în același timp că funcționarea lor este în concordanță cu interesul superior al copiilor și cu dreptul lor la protecție împotriva experiențelor dăunătoare.

O altă problemă sesizată la acest compartiment de Avocatul Poporului pentru drepturile copilului o reprezintă **lipsa mecanismului de implicare a copiilor în procesul decizional**. Astfel, în perioada iunie – decembrie 2020, Ombudsmanul Copilului a participat la un șir de ateliere de formare pentru reprezentanții sectorului asociativ, instituții de învățământ și institu-

²⁹ https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=5&DocTypeID=11

ții publice, care aveau menirea să creeze participanților deprinderea de a antrena copiii în cadrul proceselor decizionale la nivel local și național³⁰.

Totuși, din ședințele petrecute cu reprezentanții ONG-urilor, dar și cu reprezentanții instituțiilor publice, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului deduce faptul că deținătorii de obligații (persoanele adulte), nu posedă cunoștințele necesare pentru antrenarea corectă și eficientă în procesul decizional, nu există mecanisme eficiente la nivel național de antrenare a copiilor în procesul decizional și statul nu este interesat de dezvoltare a unor astfel de mecanisme. Ombudsmanul denotă, că majoritatea organizațiilor non-guvernamentale, dar și instituții publice, întreprind măsuri segmentare de atragere a copiilor în procesul de consultare sau, în cele mai multe cazuri, implică copii în activități de informare, în domeniile pe care le gestionează organizația neguvernamentală sau instituția publică.

De asemenea, se constată și o dublare a activităților de informare pe care le petrec organizațiile. Astfel, sunt situații în care unii și aceiași copii pot participa la activități din cadrul diferitor organizații, dar cu aceeași tematică. Mai mult, activitățile respective, deși implică elementul de participare a copilului, nu se axează pe formarea deprinderilor copilului de a se implica în procesul decizional și nu corespund standardelor prestabilite de Comentariul General nr. 12 (2009)³¹. Astfel, în conformitate cu Comentariul vizat, toate acțiunile în care sunt implicați copiii, organizate și petrecute în scopul de a le fi ascultată opinia, trebuie să fie transparente și informative, participarea copiilor trebuie să fie voluntară, acțiunile să fie organizate și petrecute cu respect față de copii, fiind relevante, prietenoase copiilor, incluzive, susținute prin instruiri și materiale informative, sigure la riscuri și explicabile.

Ombudsmanul Copilului notează că din monitorizarea participanților la sesiunile de instruire nici o organizație sau instituție nu a reușit să prezinte un plan de politici, care ar corespunde tuturor standardelor enunțate supra. De asemenea, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului consideră problema respectivă mai degrabă una de nivel național, decât una de nivel particular. Astfel, este necesar de a elabora un mecanism viabil care va putea răspunde standardelor și necesităților copiilor pe segmentul includerii în procesul decizional.

O altă problemă sesizată de Ombudsmanul Copilului în perioada anului de raportare o reprezintă **ineficiența consiliilor copiilor la nivel local și național**. Problema respectivă a căpătat o configurare mai aspră, în special, în perioada de răspândire a noului virus Covid-19, atunci când copiii au fost nevoiți să rămână acasă, iar comunicarea era realizată exclusiv on-line. Este de remarcat faptul că eficiența consiliilor locale era una nesatisfăcătoare chiar și în perioada dinaintea pandemiei, atunci când comunicarea

³⁰ <http://ombudsman.md/news/angajatii-directiei-drepturile-copilului-au-participat-la-atelierul-de-lucru-privind-participarea-transparenta-si-informativa-a-copilului/>

³¹ https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=5&DocTypeID=11

era realizată fizic. La acest compartiment, se constata faptul că activitatea consiliilor locale de copii, în special, cele create în instituțiile de învățământ, era formală și nu corespundea necesităților copiilor. În mare parte consiliile respective se ocupau de organizarea evenimentelor festive de diferită natură sau efectuau colectări de fonduri în scopuri caritabile. Totodată, ridică întrebări în majoritatea cazurilor și modalitatea prin care erau aleși copiii în consiliile respective or, în nici unul din cele peste 20 de consilii monitorizate de Avocatul Poporului pentru drepturile copilului nu se regăsea o acoperire totală a copiilor din diferite categorii și păături sociale. S-a constatat faptul că, de obicei, copiii din ciclul primar nu erau reprezentați în consiliile respective nici direct, nici prin reprezentant, de asemenea, nu se regăseau nici copii cu necesități speciale sau copii din păturile social-vulnerabile. În circumstanțele respective, Ombudsmanul Copilului nu poate considera aceste consilii drept conforme standardelor internaționale din domeniul protecției drepturilor copilului.

Situația descrisă supra s-a agravat odată cu instaurarea restricțiilor legate de pandemie, a regimului de izolare care a impus comunicarea de la distanță a copiilor. În asemenea situații, copiii care erau marginalizați în condiții obișnuite de conlucrare, în situația comunicării de la distanță au pierdut în genere posibilitatea de a se implica în viața comunității lor sau de a participa la soluționarea problemelor care îi pot afecta direct sau tangențial.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a abordat problema respectivă la diferite întruniri la nivel național, dar pentru moment problema rămâne a fi nesoluționată. În circumstanțele respective Ministerul Educației, Culturii și Cercetării este necesar să demareze un proces amplu de consultare a opiniei copilului, care va fi conform cerințelor prestabilite de Convenția ONU și Comentariile Comitetului ONU pentru drepturile copilului și care va avea drept scop să răspundă la necesitățile copiilor de a se implica activ în procesul decizional și respectiv de a-și putea realiza eficient drepturile garantate la art. 12-15 din Convenția ONU cu privire la drepturile copilului.

O altă problemă examinată de Avocatul Poporului cu privire la dreptul la opinie a copilului și drepturile conexe acestuia o reprezintă **modificarea Codului Familiei din 9 iulie 2020**. Astfel, prin Legea nr. 112 din 9 iulie 2020 pentru modificarea unor acte normative, pe lângă alte prevederi, a fost efectuată o modificare care, la prima vedere, are scopul de a asigura, totuși, interesul superior al copilului la o analiză mai amănunțită, se observă că lucrurile sunt diametral opuse.

Respectiv, în varianta Codului Familiei de până la modificările din iulie 2020, articolul 54 din respectivul Cod avea următorul conținut: „*Copilul are dreptul să-și exprime opinia la soluționarea în familie a problemelor care îi ating interesele și să fie audiat în cursul dezbaterilor judiciare sau administrative. De opinia copilului care a atins vârsta de 10 ani se va ține cont în mod obligatoriu*

*dacă aceasta nu contravine intereselor lui”, iar odată cu modificările operate tot același articol este prezentat după cum urmează „Copilul are dreptul să-și exprime opinia la soluționarea în familie a problemelor care îi ating interesele și să fie audiat în cursul dezbaterilor judiciare sau administrative. De **opinia copilului se ține cont în mod obligatoriu, în conformitate cu vârsta și gradul său de maturitate, dacă aceasta nu contravine intereselor copilului.**”*

După cum s-a evidențiat mai sus, la prima vedere, aceste modificări, prin eliminarea pragului de vârstă, au menirea de a asigura faptul că copilul își va expune liber opinia, în special, în fața autorităților judiciare, atunci când interesele sale vor fi afectate. Totuși, o analiză mai amplă demonstrează că stabilirea unui astfel de prag de vârstă, de fapt, nu se referă la dreptul la opinie a copilului, ci este contrară opiniei general acceptate. Spiritul Convenției nu interzice stabilirea unui astfel de prag de vârstă pentru a proteja copiii de vârstă fragedă, de traumele psihologice care le pot avea atunci când sunt nevoiți să apară în fața unui tribunal judiciar pentru a se expune pe marginea cazului care se examinează și care îi afectează interesele.

În această ordine de idei, se evidențiază faptul că majoritatea statelor au făcut rost de prevederea stipulată în art. 12 din Convenția ONU cu privire la drepturile copilului *„în acest scop copilului i se va da, în special, posibilitatea de a fi ascultat în orice procedură judiciară sau administrativă care îl privește, fie direct, fie printr-un reprezentant sau un organism competent, în conformitate cu regulile de procedură din legislația națională”* și au instituit cenzul de vârstă, drept o condiție pentru ca copilul să fie adus și audiat în fața instanței sau tribunalului.

Este de menționat că Comitetul ONU pentru drepturile copilului nu a obiectat împotriva unei asemenea practici, bazându-se pe argumentarea referitoare la neadmiterea traumatizării copilului în timpul audierilor, care îi pot cauza suferințe, în special, în cazurile când va fi impus să aleagă cu cine dintre părinți va dori să domicilieze. Astfel, de la semnarea Convenției ONU cu privire la drepturile copilului, majoritatea statelor lumii, au instituit pragul limită de vârstă la care copilul poate fi prezentat în fața instanței pentru a-și expune direct opiniile, acesta variind între 8-12 ani.

Mai mult, deși Ombudsmanul Copilului a susținut inițiativa autorităților de a exclude pragul de vârstă, acestea nu au introdus până în prezent, nici un mecanism viabil cu privire la evaluarea gradului de maturitate a copilului și cu privire la evaluarea impactului negativ al informației care o poate avea asupra copilului în momentul unor astfel de situații. De asemenea, odată cu excluderea vârstei de 10 ani și includerea unei formulări atât de generale precum *„...în conformitate cu vârsta sau gradul de maturitate...”*, va oferi deținătorilor de obligație o marjă de interpretare mult prea largă, respectiv, se va ajunge în situații în care persoana împuternicită va decide dacă copilul nu este gata să ofere informații nici la vârsta de 12 sau 16 ani, sau, din contra, putem fi în situația când în fața instanțelor vor fi aduși copii cu vârsta de 1-10 ani, fapt care poate reprezenta un risc pentru formarea lor ulterioară.

În susținerea poziției contrare celei adoptate de legiuitorul național prin Legea nr. 112/2020 este și jurisprudența CEDO, care în speța *Sahin împotriva Germaniei*, notează următoarele „În ceea ce privește problema audierii copilului în instanță, Curtea observă că, de regulă, este de competența instanțelor naționale să evalueze probele din fața lor, inclusiv mijloacele utilizate pentru a constata faptele relevante (a se vedea *Vidal împotriva Belgiei*, hotărârea din 22 aprilie 1992, seria A nr. 235-B, p. 32-33, § 33). Ar fi prea departe să spunem că instanțele interne sunt întotdeauna obligate să audieze un copil în instanță cu privire la problema accesului la un părinte care nu are custodia, dar această problemă depinde de circumstanțele specifice ale fiecărui caz, ținând cont de vârstă și maturitatea copilului în cauză. În acest sens, Curtea constată că copilul avea aproximativ trei ani și zece luni la începerea procedurii de recurs și cinci ani și două luni la data deciziei Curții Regionale. Expertul a ajuns la concluzia ei, și anume: un drept de acces fără contact prealabil pentru a depăși conflictele dintre părinți nu a fost în interesul copilului, după mai multe întâlniri cu copilul, mama și tatăl solicitant. Consultată cu privire la problema audierii copilului în instanță, ea a explicat plauzibil că însuși procesul de interogare presupune un risc pentru copil. Un astfel de risc nu poate fi evitat prin acorduri speciale în instanță. Având în vedere metodele aplicate de expert în întâlnirea copilului și abordarea prudentă a acesteia în analizarea atitudinii copilului față de părinții săi, Curtea este de părere că Curtea regională nu a depășit marja de apreciere atunci când se baza pe constatările sale, chiar în absența întrebărilor directe privind relația copilului cu solicitantul”³².

O altă problemă examinată de Avocatul Poporului pentru drepturile copilului în perioada anului 2020 a reprezentat **implicarea copiilor în activitate politică**. Problema respectivă a apărut în vizorul Ombudsmanului Copilului, ca și în oricare din anii precedenți, în care erau desfășurate scrutine electorale. Astfel, se evidențiază faptul că copiii au dreptul la opinie, informare, asociere, la viața privată, dreptul de a participa la activități publice și politice, însă nu pot fi expuși și folosiți de către părinți, reprezentanți legali, alte persoane responsabile de creșterea și îngrijirea lor și instituții publice sau private cu scopul de a obține avantaje. „Este inacceptabilă folosirea ca material electoral a imaginii unui minor sau implicarea acestora în activități care ar putea aduce beneficii electorale”.

Copilul este un subiect activ și are dreptul să se folosească de drepturile sale. Oricare limitare ar trebui făcută în strictă concordanță cu standardele internaționale și cu legislația în vigoare. „Copiii nu ar trebui să fie străini de tematica electorală. Chiar și comentariile generale ale comitetului ONU pentru drepturile copilului prevăd posibilitatea copiilor de a participa în dezbateri electorale, de a adresa întrebări, de a se interesa de programele concurenților electorali și chiar de a se afilia la careva mișcări, dacă simpatizează pe cineva”³³.

³² <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%7D>

³³ <http://ombudsman.md/news/14883/>

Astfel, autoritățile care monitorizează procesul electoral, cum ar fi CEC, dar și concurenții electorali sunt responsabili să respecte standardele internaționale în materie de protecție a drepturilor copiilor. Cu toate că în Legea privind drepturile copilului, art. 13, avem o prevedere prin care se interzice implicarea copiilor în activitate politică și electorală, aceasta semnifică doar interzicerea deținătorilor de obligații de a atrage copiii. Legislația Republicii Moldova nu prevede definiții ca „activitate politică”; „propagandă/agitație politică”, nu prevede norme de sancționare a acelor demnitari, funcționari publici, actori electorali care folosesc copiii și imagini cu aceștia, cu încălcarea normelor enunțate, constată reprezentanții Oficiului Avocatului Poporului, precizând că vor propune modificări în acest sens în legislație.

În contextul celor expuse supra, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului prezintă următoarele **RECOMANDĂRI**:

Ministerului Educației, Culturii și Cercetării:

- Elaborarea unui mecanism de consultare și implicare a copilului în procesul decizional racordat la standardele Convenției ONU cu privire la drepturile copilului;
- Modificarea curriculumului național educațional sub aspectul fortificării instruirii generale în domeniul electoral (noțiuni generale, drepturi și obligații);
- Elaborarea unui mecanism de implicare a copiilor în consiliile locale sau consiliile din cadrul instituțiilor de învățământ;
- Asigurarea reprezentării, în cadrul consiliilor locale și școlare, cât mai largi a tuturor grupurilor de copii;
- Asigurarea copiilor din familii social-vulnerabile cu tehnică de calcul care va permite acestora implicare în procesul decizional de la distanță;

Ministerului Sănătății, Muncii și Protecției Sociale:

- Crearea unui mecanism viabil și echidistant de evaluare a gradului de maturitate a copilului și impactului psiho-emoțional pe care îl poate avea asupra copilului participarea în cadrul procesului judiciar;
- Modificarea Codului Electoral și a Codului Contravențional în sensul înăsprii sancțiunilor pentru candidații care utilizează copii drept material de promovare a propriilor campanii electorale.

DREPTUL LA SECURITATE SOCIALĂ A COPILULUI

În conformitate cu prevederile art. 26 din Convenția ONU cu privire la drepturile copilului „Statele-părți recunosc dreptul oricărui copil de a beneficia de asistență socială, inclusiv de asigurări sociale, și vor lua măsuri pentru asigurarea exercitării depline a acestui drept în conformitate cu legislația lor națională”³⁴. La nivel național securitatea socială este garantată de art. 47 din Constituția Republicii Moldova și legile subsidiare aces-

³⁴ http://artico.md/wp-content/uploads/2017/01/CRC_RO.pdf

teia. Ombudsmanul Copilului, de asemenea, notează faptul că autoritățile publice naționale au reușit în mare parte să racordeze cadrul legislativ național la cel internațional din domeniul protecției sociale a copilului.

Totuși, problema majoră sesizată de Avocatul Poporului pentru drepturile copilului în perioada anului 2020, în domeniul securității sociale a reprezentat **sistarea activității instituțiilor din domeniul social**. Respectiv, odată cu adoptarea Hotărârii Parlamentului nr. 55 din 17 martie 2020 privind declararea stării de urgență³⁵, se instituie măsuri excepționale, obligatorii și executorii pentru conducătorii autorităților administrației publice centrale și locale, conducători ai instituțiilor publice, agenților economici, precum și pentru cetățeni, și alte persoane aflate pe teritoriul Republicii Moldova. Astfel, în circumstanțele respective, au fost impuse restricții, inclusiv și în activitatea instituțiilor de asistență socială, care au menirea de a îndeplini atribuții majore pe segmentul securității sociale a copilului.

Una din lacunele majore depistate de Ombudsmanul Copilului în perioada lunilor martie – iulie a reprezentat-o faptul că majoritatea instituțiilor de asistență socială, inclusiv și asistenții sociali comunitari nu își îndeplineau pe deplin atribuțiile. Din cererile adresate Oficiului Avocatului Poporului și din apelurile preluate de la Telefonul de Încredere a Copilului s-a dedus faptul că au existat situații în care asistentul social nu a vizitat perioade îndelungate familiile aflate în evidența autorității tutelare în care acestea aveau mare necesitate de a fi susținute și ajutate. În aceste circumstanțe, unii copii se aflau în situație de risc, în special, în familiile în care părinții abuzează de băuturi alcoolice sau neglijează atribuțiile parentale de creștere și îngrijire a copiilor.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului notează în acest sens că asistentul social, specialistul din domeniul protecției drepturilor copilului sunt persoanele care au menirea de a oferi cele mai rapide intervenții în situațiile de risc în care se află copilul. Lipsa monitorizării chiar și pe parcursul unei săptămâni, nemaivorbind de perioade îndelungate, a situației copilului poate reprezenta un risc pentru viața și sănătatea acestuia. În concluzia celor menționate, Ombudsmanul Copilului consideră că întreruperea activității asistenților sociali, a specialiștilor din domeniul protecției drepturilor copilului, în situația de criză în sănătate, a reprezentat o încălcare a drepturilor copilului și un risc pentru securitatea copiilor. În acest sens, Ombudsmanul Copilului reamintește prevederile Declarației Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei (CM CoE) privind Consolidarea drepturilor copilului drept cheie pentru viitorul Europei, adoptate în cadrul reuniunii din 11 martie 2020, care reconfirmă angajamentul statului de a proteja drepturile copilului, în deosebi, în perioadele de criză, când există riscul major de a trece cu vederea sau de a compromite drepturile copiilor, în special, a copiilor aflați în situații de vulnerabilitate³⁶.

³⁵ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=120817&lang=ro

³⁶ Declaration by the Committee of Ministers on "strengthening the rights of the child as the key to a

Tot la acest segment, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a fost sesizat cu privire la **sistarea activității centrelor comunitare de zi**. Astfel, Ombudsmanul Copilului notează faptul că necesitatea sistării o reprezintă, ca și în cazurile precedente, necesitatea evitării și diminuării contaminării copiilor și a persoanelor care activează în aceste centre. Totuși, se evidențiază faptul că, odată cu sistarea activității acestor centre, situația copiilor pe segmentul asigurării sociale s-a înrăutățit considerabil. Ombudsmanul Copilului atrage atenția asupra faptului că de obicei beneficiarii acestor centre sunt copii din familiile social-vulnerabile sau din familiile care îi supun situațiilor de risc. Astfel, pentru acești copii centrele comunitare de zi reprezentau un liman de liniște și siguranță, unde ei puteau să petreacă ziua ca seara doar să se întoarcă acasă.

În aspectul dat, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului notează faptul că autoritățile publice centrale și locale erau obligate chiar și în situație de criză să asigure copiilor respectivi o formă alternativă de protecție sau o formă alternativă de servicii sociale. În conformitate cu standardele internaționale, nu se admite lipsirea totală a copiilor de servicii sociale, fără a le oferi o alternativă, cel puțin temporară, care ar putea să-i susțină măcar parțial. Astfel, Comitetul ONU pentru drepturile copilului notează faptul că copiii din familiile socialmente vulnerabile sunt cei mai predispuși a fi afectați de situațiile de risc, iar în situațiile când ei sunt abandonați și de autoritățile de resort în perioada crizei, asemenea circumstanțe pot fi fatale pentru ei. Din considerentele respective Avocatul Poporului pentru drepturile copilului consideră că autoritățile publice centrale și locale nu au reușit să gestioneze eficient domeniul de asistență socială predestinat copiilor.

Un alt aspect analizat de Ombudsmanul Copilului în perioada raportată îl reprezintă **protecția socială a copiilor care sunt plasați în instituțiile rezidențiale pe timp de pandemie**. La acest capitol se evidențiază faptul că instituțiile rezidențiale care se află în subordinea MSMPS, au adoptat măsuri de asigurare a securității copiilor și evitării contaminării beneficiarilor cu noul virus Covid-19. Totuși, se remarcă faptul că în majoritatea instituțiilor rezidențiale nu au fost adoptate măsuri necesare pentru întreținerea legăturilor copiilor cu familiile biologice din afara centrelor de plasament sau alte persoane în care copiii aveau încredere.

În circumstanțele respective, Ombudsmanul Copilului a recomandat de mai multe ori instituțiilor rezidențiale de toate tipurile să întreprindă măsuri pentru stabilirea alternativelor care ar contribui la menținerea legăturilor copiilor din centrele de plasament cu lumea din afară. Astfel, a fost recomandată implementarea comunicării on-line prin intermediul tehnologiilor avansate și a rețelelor de socializare la care sunt conectați copiii și persoanele de contact ai acestora. Ombudsmanul Copilului, de asemenea, a recomandat ca în lista de contacte pe care îi poate contacta copilul să fie

“future-proof4 Europe” (Adopted by the Committee of Ministers on 11 March 2020 at the 1370th meeting of the Ministers’ Deputies);

incluse toate persoanele cu care dorește să interacționeze copilul, indiferent de gradul de rudenie (prieteni, amici, colegi de școală, colegi de activități extra-curriculare). Necesitatea măsurilor respective se impune pentru a evita la minim pierderea legăturilor copilului cu lumea din afara centrului rezidențial or, copiii plasați în centrele de plasament sunt mai vulnerabili față de izolarea socială și, respectiv, pot întâlni dificultăți mai mari privind integrarea socială pe timp de criză.

În perioada de raportare, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a mai analizat și protecția drepturilor copilului pe segmentul **respectării drepturilor copiilor din focarele de tuberculoză**. În acest sens, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a colaborat cu Școala de Management în Sănătate Publică a Universității de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu” și a fost elaborată teza de master „Respectarea drepturilor Copiilor din Focarele de Tuberculoză Instituționalizati”³⁷. În Republica Moldova, controlul tuberculozei este realizat prin intermediul Programului Național de Control al Tuberculozei din Republica Moldova, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 1160 din 20.10.2016³⁸, fiind al cincilea la număr PCNT. Potrivit prevederilor Hotărârii Guvernului menționată supra, responsabilitatea primordială pentru controlul tuberculozei în țară, îi aparține Ministerului Sănătății, Muncii și Protecției Sociale.

În timpul implementării programelor naționale, Republica Moldova a întreprins acțiuni importante în controlul tuberculozei prin instituirea standardelor internaționale privind măsurile de control și tratament pentru această maladie. Potrivit Raportului social anual pentru 2018³⁹, în ultimii ani, se constată o tendință de stabilizare a situației epidemiologice prin tuberculoză. Datele statistice demonstrează o ameliorare a indicatorilor epidemiologici, ca rezultat al asigurării serviciilor de îngrijiri în TB (prevenire, depistare, tratament), centrate pe necesitățile oamenilor. Astfel, ca rezultat al asigurării serviciilor de îngrijiri în TB (prevenire, depistare, tratament) centrate pe necesitățile oamenilor, mortalitatea prin TB pentru anul 2018 a constituit 7.6 la 100 mii populație (304 cazuri), comparativ cu 2017 – 7.9 (320 cazuri) și 2016 – 9,1 (372 cazuri).

Ombudsmanul Copilului menționează că în țara noastră copiii din familiile, a căror membri sunt afectați de această maladie, sunt instituționalizați cu scop de tratament preventiv în două centre ftziopneumologice de reabilitare pentru o perioadă de la 3 la 6 luni (Centrul ftziopulmonologic de reabilitare pentru copii din satul Târnova, raionul Dondușeni și Centrul ftziopulmonologic de reabilitare pentru copii din satul Cornești, raionul Ungheni). Instituționalizarea acestor copii, însă, nu întotdeauna are la bază interesul superior al copilului, frecvent în perioada dată acestora fiindu-le limitate anumite drepturi. Este vorba, în particular, de drepturile la *sănătate, educație, familie și opinie*.

³⁷ <http://ombudsman.md/news/maia-banarescu-copiilor-instituționalizati-din-focarele-cu-tuberculoza-le-sunt-lezate-drepturile-la-sanatate-educatie-familie-si-opinie/>

³⁸ <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=367268&lang=1>

³⁹ https://msmps.gov.md/sites/default/files/raport_social_anual_2018_final.pdf

În Studiu a fost stabilit că încălcarea dreptului la sănătate al copiilor în aceste instituții se manifestă prin accesul redus al copiilor la servicii alternative de sănătate, aflarea prelungită a copilului pentru reabilitare în instituție, insuficiența personalului medical. Insuficiența pedagogilor, accesul limitat al copiilor la diferite tipuri de activități educaționale în aceleași condiții cu alți copii, lipsa de manuale necesare procesului de studii constituie temeuri pentru a considera că beneficiarilor minori ai centrelor le este lezat dreptul la educație.

Dreptul la opinie al copiilor instituționalizați în ambele centre este încălcat prin lipsa procedurilor instituționale de reabilitare și consultare a opiniei copilului, facilitarea slabă sau deloc a accesului copiilor la informații despre drepturile lor, inclusiv dreptul la informație, dreptul la opinie, la plângere sau reclamație. În ambele centre contactul copiilor cu familia biologică sau rudele este unul redus, ceea ce reprezintă un indiciu evident al încălcării dreptului copilului la familie. Cercetarea demonstrează suplimentar că în instituțiile rezidențiale evaluate sunt plasați, în special, copii din familiile social-vulnerabile sau cu părinți plecați peste hotare din lipsa în comunitate a altor forme de protecție a minorilor. În acest mod, rezultatele Studiului arată că instituționalizarea copiilor din focarele de tuberculoză, ca formă de protecție a acestora, nu este o măsură bazată pe respectarea drepturilor copiilor și nu corespunde prevederilor *Convenției ONU cu privire la drepturile copilului*.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului pledează ca statul să intervină neîntârziat pentru redresarea stării de lucruri în acest domeniu, afirmând că în lipsa unor eforturi reale menite să asigure un sistem de protecție adecvat al copilului din focarele de tuberculoză sunt încălcate standardele internaționale în domeniu. Pentru evaluarea gradului de respectare a drepturilor acestor copii instituționalizați, au fost analizate datele privind sistemul național de protecție a copilului aflat în situație de risc și datele obținute prin aplicarea instrumentelor de cercetare, întocmite în baza prevederilor *Convenției cu privire la drepturile copilului* (ONU, 1989) și a actelor normative naționale cu privire la drepturile copiilor.

Astfel, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului denotă o încălcare stringentă a drepturilor copiilor plasați în centrele ftiziopneumologice, care se manifestă, în primul rând, prin depășirea excesivă a termenului de plasament (cazuri de plasament de la 6 luni până la 10 ani), limitarea contactelor cu lumea din exterior chiar și în cazul când acești copii nu mai reprezintă risc și încălcarea dreptului la educație prin prestarea serviciilor educaționale net sub nivelul standardelor prestabile.

Un alt domeniu examinat de Ombudsmanul Copilului în perioada raportată a fost ***evaluarea eficienței mecanismelor intersectoriale în domeniul protecției drepturilor copilului***. În acest scop pe parcursul anului precedent, a fost elaborat Raportul Tematic privind „Evaluarea eficienței și eficacității mecanismelor de cooperare intersectorială în domeniul protecției dreptu-

rilor copilului”⁴⁰. Conform termenelor de referință, au fost considerate în principal trei mecanisme, inclusiv Mecanismul colaborării intersectoriale în domeniul medico-social, în vederea prevenirii și reducerii ratei mortalității materne și infantile a copiilor cu vârsta de până la 5 ani la domiciliu, Mecanismul de cooperare intersectorială pentru identificarea, evaluarea, referirea, asistența și monitorizarea copiilor-victime și potențiale victime ale violenței, neglijării, exploatării și traficului, precum și Mecanismul de cooperare intersectorială pentru prevenirea primară a riscurilor privind bunăstarea copilului. De asemenea, au fost parțial considerate și alte mecanisme precum Sistemul Național de Referire pentru protecția și asistența victimelor și potențialelor victime ale traficului de ființe umane, dar și prevederile Legii nr. 299/2018 privind măsurile și serviciile destinate copiilor cu comportament deviant, care stabilesc crearea unui Mecanism intersectorial de cooperare privind implementarea măsurilor destinate copiilor cu comportament deviant.

Evaluarea s-a întemeiat pe prevederile Convenției ONU cu privire la drepturile copilului, analizând trei mecanisme: Mecanismul colaborării intersectoriale în domeniul medico-social în vederea prevenirii și reducerii ratei mortalității materne și infantile a copiilor cu vârsta de până la 5 ani la domiciliu; Mecanismul de cooperare intersectorială pentru identificarea, evaluarea, referirea, asistența și monitorizarea copiilor-victime și potențiale victime ale violenței, neglijării, exploatării și traficului; precum și Mecanismul de cooperare intersectorială pentru prevenirea primară a riscurilor privind bunăstarea copilului.

Printre constatările de bază ale Raportului au fost evidențiate valorificarea slabă sau deloc la nivel local și național a mecanismelor de cooperare intersectorială în domeniul protecției copilului, volumul mare de lucru pentru asistenții sociali, lipsa unei baze de date unificate, a cadrului regulator (ghiduri, instrucțiuni) privind aplicarea mecanismelor. Acestea se suprapun la diferite etape de proceduri, în special, în cazul aceluiași beneficiar, în condițiile excepționale (de exemplu, în situația provocată de pandemia de Sars-Cov-2) mecanismele nu sunt aplicate sau sunt aplicate parțial, lipsesc procedurile de depunere a plângerilor disponibile și prietenoase pentru copii în cadrul Mecanismelor de cooperare intersectorială, iar celor mai vulnerabili copiii le este limitat dreptul la opinie.

Recomandările principale formulate în urma constatărilor țin de reconceptualizarea mecanismelor menite să prevină și să intervină în cazurile de violență și abuz; delimitarea clară a limitelor de intervenție pe fiecare mecanism în parte pentru fiecare actor cu atribuții în cadrul acestor mecanisme; elaborarea și adoptarea în regim de urgență a tuturor documentelor necesare bunei funcționări a mecanismelor evaluate, monitorizarea strictă de către autoritățile publice centrale și instituirea mecanismelor intersectoriale unificate de monitorizare a implementării. Ombudsmanul Copilului și cu această ocazie reiterează necesitatea stringentă de a angaja în fiecare primărie un

⁴⁰ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/12/2724_Raport-tematic2-1.pdf

specialist în protecția copilului, cu delimitarea clară a atribuțiilor acestuia în raport cu cele ale asistentului social comunitar. Recomandările respective, vor fi înaintate autorităților de linie și monitorizate implementarea acestora.

Un alt aspect analizat de Avocatul Poporului pentru drepturile copilului în perioada anului 2020, a fost **respectarea drepturilor copiilor rămași fără ocrotire părintească**. Astfel, conform datelor colectate, în prezent în țară sunt înregistrați 1310 copii cu statut temporar rămași fără ocrotire părintească. Dintre aceștia – 617 fete și 693 băieți. Predomină copiii din regiunea rurală (aproximativ 75%) față de cei din localități urbane (25%). Aproximativ 79% dintre acești copii (1030) sunt de vârstă școlară (7-18 ani).

În Raport se constată lipsa unor mecanisme și instrumente legale eficiente, existența unui număr mare de cazuri raportate de către autorități cu referire la părinții care nu își respectă obligațiile, insuficiența formelor de protecție a copilului rămas fără ocrotire părintească, indemnizațiile mici care nu acoperă necesarul cheltuielilor pentru un copil, că procedura aplicată în instanța de judecată este anevoioasă și îndelungată. S-a mai stabilit implicarea insuficientă sau chiar eschivarea multor autorități publice locale, activitatea redusă a echipelor multidisciplinare și insuficiența specialiștilor calificați, că nu există o evidență permanentă și centralizată a copiilor rămași fără ocrotire părintească, nu sunt posibilități pentru îngrijirea adecvată și plasamentul copiilor cu dizabilități severe, iar la părăsirea sistemului de protecție a copiilor la atingerea majoratului, aceștia nu sunt asigurați cu spațiu locativ, problemă atinsă de către Ombudsmanul Copilului și în rapoartele anterioare.

Ombudsmanul Copilului a recomandat autorităților publice elaborarea unui plan cu privire la măsurile care trebuie întreprinse pentru protejarea drepturilor copiilor din aceste categorii; înăsprirea prevederilor legislative din domeniul protecției copilului; crearea unui mecanism de obligare și responsabilizare a părinților care pleacă peste hotare pe perioade îndelungate la muncă; elaborarea și aprobarea Regulamentului cadru cu privire la organizarea și funcționarea Serviciului de tutelă-curatelă; revizuirea prevederilor pentru procedura de aplicare și analiză în instanță a dosarului pentru stabilirea statutului copilului aflat în situații de risc; responsabilizarea consiliilor raionale pentru alocare de resurse și posibilități pentru extinderea formelor de protecție socială a copiilor rămași fără ocrotire părintească, inclusiv asigurare cu spațiu locativ la ieșire din sistemul de protecție a copilului. Se recomandă crearea unui serviciu integrat de asistență oferită copiilor rămași fără ocrotire părintească; dezvoltarea unei baze de date unificate pentru evidența centralizată a acestor copii; majorarea salariilor și alocațiilor pentru întreținerea copiilor în serviciile sociale de tip familial; dezvoltarea suportului pentru copiii și tinerii ieșiți din plasament; crearea centrelor de zi sau centre temporare pentru copiii din familii vulnerabile, serviciilor de plasament de urgență, serviciul de răgaz etc.

În contextul celor enunțate, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului prezintă următoarele **RECOMANDĂRI**:

Ministerului Sănătății, Muncii și Protecției Sociale:

- Reconceptualizarea mecanismelor menite să prevină și intervină în cazurile de violență și abuz, spre a preveni eventualele dublări pe sectoare, dar și intersectorial; delimitarea clară a limitelor de intervenție pe fiecare mecanism în parte, pentru fiecare actor cu atribuții în cadrul acestor mecanisme;
- Evaluarea periodică a impactului implementării HG nr.1182/2010, HG nr.270/2014, HG nr.143/2018 și revizuirea lor ori de câte ori este necesar spre a preveni eventuale omisiuni, în special, legate de grupurile cele mai vulnerabile, dar și dublări;
- Angajarea în fiecare Primărie a specialistului în protecția copilului cu delimitarea clară a atribuțiilor acestuia în raport cu cele ale asistentului social comunitar;
- Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale va elabora un mecanism de lucru al asistenților sociali care va asigura securitatea acestora și executarea corespunzătoare a obligațiilor;
- Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale va reevalua procedurile de plasament a copiilor în centrele de plasament Cornești și Târnova;
- Ministerul Educației, Culturii și Cercetării va reevalua respectarea și conformitatea implementării dreptului la educație a copilului în conformitate cu standardele internaționale din domeniu.

RESPECTAREA DREPTURILOR COPILOR ÎN SITUAȚIE DE STRADĂ

Problema protecției *drepturilor copiilor în situație de stradă* în prezentul raport este analizată și în capitolul asigurării sociale cu descrierea și altor drepturi or, în situația copiilor străzii nu putem face o delimitare doar pe baza unui singur drept.

Pe parcursul mandatului său, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a avut printre priorități pe agenda sa problema respectării drepturilor copiilor aflați în situații de risc, printre care sunt copiii străzii și având în vedere faptul că în situația de pandemie acest grup de copii a devenit deosebit de vulnerabil, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a monitorizat acțiunile autorităților în privința acestor copii pe perioada pandemiei.

Odată cu instituirea stării de urgență de către Parlamentul Republicii Moldova, din cauza virusului Covid-19, Guvernul a intervenit cu mai multe măsuri de protecție care au avut menirea de a stopa sau diminua răspândirea virusului. Astfel, spălarea mâinilor, dezinfectarea suprafețelor și obiectelor, distanțarea socială, purtarea măștilor și mănușilor de protecție s-au dovedit a fi unele din cele mai eficiente măsuri pentru a controla și pentru a stopa răspândirea bolii. Totuși, Avocatul Poporului pentru drepturile

copilului observă că aceste măsuri deși sunt eficiente și binevenite pentru protecția sănătății persoanelor, însă, nu își ating scopul în cazul copiilor care duc un mod de viață stradal or, pentru implementarea acestor măsuri este nevoie, cel puțin, de apă și săpun, de o igienă personală zilnică, igienă care în condiții de stradă lipsește, nemaivorbind de dezinfectanți, măști sau mănuși. Totodată, Ombudsmanul Copilului susține că este necesar de a explica acestor copii, clar și pe înțelesul lor, necesitatea de a urma aceste măsuri de protecție.

Mai mult, Ombudsmanul Copilului notează că, în pofida faptului că de la începutul pandemiei au fost elaborate și transmise mai multe sesizări către organele publice locale și centrale⁴¹, acestea nu și-au atins scopul. Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a mai atras atenția autorităților, prin transmiterea recomandărilor și în cadrul numeroaselor întâlniri on-line cu reprezentanții instituțiilor abilitate, dar aceste recomandări nu au fost luate în considerare.

Astfel, Ombudsmanul Copilului menționează că măsurile de izolare sunt necesare, iar în situația respectivă limitarea anumitor drepturi (economico-sociale), este posibilă și poate fi considerată în conformitate cu standardele internaționale din domeniul protecției drepturilor copilului. Totodată, se impune necesitatea de a menționa încă o dată autorităților naționale că limitările respective **nu pot avea un caracter discriminatoriu și trebuie să fie necesare**⁴² or, este destul de ambiguă situația când, pe de o parte, autoritățile au permis redeschiderea localurilor publice și de agrement și a piețelor comerciale, iar, pe de altă parte, s-a dispus efectuarea raziilor, pentru a ridica copiii din stradă și a-i plasa în centrele respective de plasament. Astfel, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului evidențiază că acțiunile respective nu se încadrează în normele generale de protecție a drepturilor copilului, „colectarea în masă” a copiilor și plasarea centrată a lor în centre de plasament poate fi mai periculoasă decât însăși modul stradal de viață pe care îl duc la moment acești copii.

Ombudsmanul Copilului evidențiază că, odată cu trecerea perioadei rece a anului și cu ridicarea temperaturii mediului, numărul copiilor din stradă doar pentru lunile martie-iunie a ajuns la 38⁴³ de copii care își petrec timpul în stradă. În aceste condiții statul, la moment, nu dispune de suficiente centre sau servicii în care acești copii pot fi plasați, cu respectarea normelor de distanțare și normelor de protecție pentru evitarea contaminării simple sau contaminării încrucișate între copii. De asemenea, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului nu susține nici raziile de colectare a copiilor care duc la plasarea forțată a copiilor și nu duc la altceva decât să-și schimbe locul de abitație, iar apoi stabilirea contactelor, aceasta, urmând a fi una mai anevoioasă.

⁴¹ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/03/APDC_MMSPS.pdf

⁴² <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRC/Pages/CRCIndex.aspx>

⁴³ <http://dmpdc.md/comunicat-de-presa-vizand-evaluarea-copiilor-aflati-in-situatii-de-strada-probleme-si-solutii/>

Un alt aspect la care atrage atenția Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, pe segmentul copiilor străzii este **proporționalitatea măsurilor luate** în raport cu situația lor actuală, ceea ce înseamnă că cea mai puțin restrictivă alternativă trebuie să fie adoptată acolo unde sunt disponibile mai multe tipuri de limitări. Totuși, Ombudsmanul susține că, în actuala pandemie este dificil de spus care sunt cele mai puțin restrictive măsuri necesare, deoarece autoritățile publice cu sisteme de sănătate mai slabe ar putea avea nevoie să ia măsuri de extindere, pentru a limita cât mai mult posibil sarcina sistemului de sănătate per general.

Totodată, în aspectul proporționalității măsurilor adoptate de autoritățile de resort, Ombudsmanul Copilului susține că este necesar de a se efectua o analiză multiaspectuală în raport cu limitările drepturilor și libertăților copiilor care duc un mod de viață stradal. Astfel, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului consideră că autoritățile naționale **nu au reușit să asigure o protecție eficientă, reieșind din interesul superior al copilului în situație de stradă pe timp de pandemie**. Este necesar de menționat – chiar și în condiții de pandemie interesul superior al copilului în situație de stradă nu poate să nu coincidă cu cel al restului populației, iar autoritățile trebuie să identifice necesitățile specifice ale acestor copii și să adapteze măsurile/acțiunile la aceste necesități, facilitând reintegrarea în habitatul casnic în care se aflau sau un alt habitat pe care îl poate accepta copilul. Astfel, în opinia Avocatului Poporului pentru drepturile copilului, demolarea adăposturilor temporare de către autoritățile publice locale a dus la înrăutățirea considerabilă a situației copiilor din stradă, făcând totodată problematică stabilirea contactelor ulterioare cu copiii și monitorizarea lor în continuare. Ombudsmanul Copilului susține că în perioada pandemiei, ca o precondiție pentru măsurile ulterioare, era una din posibilele soluții de moment să fie lăsat intact habitatul obișnuit al copiilor, pentru a cunoaște măcar aproximativ locul unde își petrec aceștia timpul și pentru a-i asigura măcar cu minimumul necesar pentru protecția împotriva virusului (măști, mănuși, dezinfectant).

Un alt aspect îl reprezintă dreptul la **viață și dezvoltare**, aici Avocatul Poporului pentru drepturile copilului evidențiază că statul nu a reușit să asigure realizarea pe deplin a acestor drepturi în mediul familial, iar la capitalul copiilor străzii rezultatele sunt net sub nivelul așteptărilor. Din monitorizările efectuate s-au observat copii care, pe timpul pandemiei, erau implicați în activități de cerșetorie, comerț ilegal, comiterea infracțiunilor și copii care erau supuși abuzului și violenței, fapt ce reprezintă un risc eminent pentru viața și dezvoltarea acestor copii. Situația respectivă s-a agravat și mai mult la începutul declarării carantinei totale, când autoritățile publice fie nu activau deloc, fie aveau un regim de activitate special, iar copiii au rămas pe o perioadă de practic 2 luni fără supravegherea și protecția corespunzătoare.

Dreptul la educație este un alt drept care nu este implementat de autorități în raport cu copiii străzii nici în perioade fără urgență, dar cu atât mai

mult în situația pandemiei și haosului creat, educația copiilor care duc un mod de viață stradal a fost abandonată practic total. Mai mult ca atât, din cauza carantinei și lansării învățământului la distanță, copiii care se apropiaseră recent de riscul de a începe să ducă un mod de viață stradal, din cauza sărăciei și lipsei de echipament de învățare la distanță, au fost practic aruncați din sistemul de educație de la mijlocul anului de studiu și au fost puși în situația să înceapă viața din stradă mai repede decât se întâmpla în perioadele analoge din anii precedenți.

În situația epidemiologică creată Ombudsmanul Copilului atrage o atenție deosebită la **dreptul la sănătate** al copiilor străzii și susține că necesitatea educației adaptate nevoilor specifice ale acestui grup de copii și a prestării pentru acești copii a serviciilor pentru sănătate, inclusiv în ceea ce privește măsurile de prevenire a bolilor contagioase. Astfel de educație și servicii ar trebui să fie prietenoase și de susținere, cuprinzătoare, accesibile, gratuite, confidentiale, fără judecată, și fără discriminare, respectând decizia autonomă a copiilor și fără a fi necesar consimțământul părinților. Serviciile de sănătate ar trebui să fie accesibile, indiferent de locația fizică sau de statutul social. Autoritățile publice ar trebui să crească disponibilitatea serviciilor de prevenire, tratament și reabilitare pentru abuzul de substanțe, inclusiv servicii de reducere a nocivilor și terapii de traumă și servicii de sănătate mintală pentru copiii aflați în situații de stradă. Cele expuse mai sus sunt ilustrate de faptele descrise într-un material media despre cazul copiilor străzii, testați la virusul Covid-19 la insistența unui activist civic care își desfășoară activitatea în acest domeniu⁴⁴. Avocatul Poporului pentru drepturile copilului consideră că în acest mod a fost demonstrat eșecul autorităților în gestionarea situației respective și s-a ajuns la situația când un activist civic, deși cu intenții bune, a urcat 11 copii concomitent într-un autoturism, ceea ce reprezenta un pericol potențial pentru contaminarea copiilor, și s-a deplasat cu ei spre centrul de triere Covid. De asemenea, Ombudsmanul Copilului este îngrijorat de faptul că o persoană privată are un contact mai apropiat cu copiii străzii decât personalul autorităților atribuite cu competențe în domeniu. În această ordine de idei Avocatul Poporului pentru drepturile copilului îndeamnă autoritățile publice să fortifice colaborarea cu organizațiile non-guvernamentale și să monitorizeze mai îndeaproape acțiunile și intențiile oricărei persoane care intră în contact cu copiii străzii.

Ombudsmanul Copilului mai este îngrijorat și de faptul cum au fost tratați copiii aflându-se la Centrului de Triere Covid (Moldexpo). Din reportaj se observă că copiii au fost lăsați de izbeliște pe teritoriul unde există focar de infecții și pe perioada efectuării analizelor și rezultatelor, nici o persoană abilitată nu s-a apropiat de ei pentru a le oferi careva informații s-au să le propună un ajutor, copiii stând aproximativ 6 ore la temperaturi înalte, fără mâncare și apă, și respectivii copii au plecat fără ca să aștepte rezultatele.

⁴⁴ <https://tv8.md/2020/05/20/video-au-fost-testati-negativ-cu-covid-apoi-au-ajuns-din-nou-in-strada-este-experienta-crunta-traita-de-zece-copii-ai-strazii/>

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului condamnă atitudinea reprezentanților instituțiilor de resort în situația respectivă și îndeamnă statul să fortifice acțiunile de intervenție pe segmentul copiilor străzii, în special, în perioada pandemiilor.

Un alt aspect analizat de Avocatul Poporului pentru drepturile copilului este asigurarea **dreptului la opinie și participare a copiilor străzii pe timp de situație de urgență**. Din observațiile efectuate Ombudsmanul constată că nu au fost întreprinse nici un fel de măsuri de consultare a opiniei copilului, cu privire la măsurile de protecție împotriva răspândirii virusului mai mult ca atât, copiii măcar nu au fost instruiți/informați corespunzător cum ar trebui să folosească echipamentele de protecție și care trebuie să fie pașii în caz de suspiecții de infectare. Avocatul Poporului pentru drepturile copilului atrage atenția că, în conformitate cu standardele prestabilite de Comitetul ONU privind drepturile copilului⁴⁵, Opinia copilului nu poate fi neglijată în nici un fel de circumstanțe, cu atât mai mult, în situațiile de criză consultările respective ar trebui fortificate.

De asemenea, în urma acțiunilor stipulate supra și a problemelor identificate, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a inițiat la data 28 iulie 2020 o ședință de lucru în cadrul Comisiei Parlamentare cultură, educație, cercetare, tineret, sport și mass-media cu genericul „Combaterea fenomenului copiilor în situație de stradă”. Ombudsmanul Copilului a reiterat necesitatea armonizării cadrului legal la standardele internaționale, creării serviciilor sociale de găzduire 24 din 24 ore destinate copiilor în municipiul Chișinău, beneficiari fiind toți copiii, indiferent de localitatea de unde aceștia provin. Ombudsmanul Copilului, la fel, reiterează necesitatea instruirii persoanelor care lucrează cu copii în situație de stradă, intensificarea acțiunilor de prevenire a fenomenului, identificarea familiilor în care copiii pot fi în situație de risc, pentru intervenția timpurie, în scopul de a evita abandonul de domiciliu, prin suport și susținere necesară familiilor și copiilor.

În concluzia celor menționate, Ombudsmanul Copilului prezintă următoarele **RECOMANDĂRI**:

Ministerului Sănătății, Muncii și Protecției Sociale

- Elaborarea de urgență a unui protocol/regulament de intervenție în lucrul cu copiii în situație de stradă, referitor la testarea/plasarea/tratarea acestora, care pot fi victime ale Covid-19;
- Intensificarea activității/cooperării multisectoriale a instituțiilor de linie pe segmentul copiilor în situație de stradă în cazul epidemiilor/pandemiilor/situațiilor de urgență;
- Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale, de comun cu Primăria municipiului Chișinău, urmează să adopte un plan pentru testarea periodică și monitorizarea copiilor străzii în raport cu virusul Covid-19;

Autorităților publice locale de nivelul I și II

- Autoritățile publice locale urmează să fortifice eforturile în scopul de a urgenta crearea Serviciului de Asistență Stradală care ar putea

⁴⁵ <https://www.ohchr.org/EN/HR/Bodies/CRC/Pages/CRCIndex.aspx>

oferi asistență multiaspectuală (sănătate, asistență socială, asistență psihologică, educație etc.) în regim de 24/24;

- Autoritățile publice locale vor dispune alocarea de fonduri necesare în scopul sustenabilității serviciului creat și vor extinde respectivul serviciu pe scară națională.

JUSTIȚIA JUVENILĂ

În contextul elaborării capitolului privind justiția juvenilă din cadrul raportului anual privind respectarea drepturilor omului, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului s-a axat pe două aspecte primordiale: respectarea drepturilor copiilor martori/victime ale infracțiunilor în contextul audierii lor în condițiile prevăzute de art.110¹, din Codul de Procedură Penală și respectarea drepturilor copiilor care se află în instituțiile de detenție de tip penitenciar.

I. Audierea copiilor martori/victime ale infracțiunilor în condiții speciale:

În temeiul prevederilor art.19 al Convenției Națiunilor Unite cu privire la Drepturile Copilului, statul este responsabil de a întreprinde toate măsurile corespunzătoare, în vederea asigurării dreptului copilului de a fi protejat împotriva oricăror forme de violență, vătămare sau abuz, fizic sau mental, de abandon sau neglijență, de rele tratamente sau de exploatare, inclusiv abuz sexual.

Atât cadrul legal internațional, cât și național accentuează importanța aplicării principiului esențial privind respectarea interesului superior al copilului în toate deciziile care-l vizează, garantându-i acestuia protecția și îngrijirile necesare pentru asigurarea bunăstării sale.

Consolidarea mecanismelor de protecție a drepturilor copiilor, inclusiv a celor aflați în contact cu sistemul de justiție, necesită în continuare a fi o prioritate, la nivel național fiind reglementate în documente de politici la nivel național și sectorial. Cu toate că au fost întreprinse unele măsuri, sectorul dat nu răspunde pe deplin necesităților și standardelor, ceea ce impune în continuare măsuri cu caracter normativ, dar și operațional.

În acest sens, pentru o audiere calitativă a minorului victimă/martor al infracțiunii, sistemului justiției juvenile îi revine sarcina să asigure, în cazul procesului penal, un mediu care inspiră siguranță, acestea fiind esențiale, elemente-cheie în oferirea sentimentului de protecție necesare copilului în relațiile cu organele de drept.

Audierea în condiții speciale a copilului victimă/martor ai infracțiunii constituie etapa importantă, în cadrul căreia trebuie să fie întreprinse toate măsurile pentru a proteja copiii împotriva riscului unei traumatizări repetate. În procesul de audiere a copilului-victimă a abuzului trebuie să fie res-

pectate principiile standardelor internaționale, stabilite în mai multe acte normative: Convenția ONU cu privire la Drepturile Copilului; Regulile standardizate minime ale ONU pentru administrarea justiției juvenile (Regulile de la Beijing); Convenția Consiliului Europei pentru Protecția Copiilor împotriva Exploatării Sexuale și a Abuzurilor Sexuale (Convenția de la Lanzarote).

La 09 februarie 2021, în cadrul vizitei de monitorizare la sediul Buiucani al Judecătoriai Chișinău, efectuate de către membrii Consiliului pentru Prevenirea Torturii, împreună cu reprezentatul Oficiului Avocatului Poporului, s-au purtat discuții, inclusiv referitor la modalitatea de audiere în condiții speciale a copiilor-victime sau martori al infracțiunii, care pot fi solicitate în cadrul examinării unei cauze penale.

Potrivit informației oferite de Judecătoria Chișinău⁴⁶, până în anul 2016, camera privind audierea în condiții speciale a copiilor s-a aflat în cadrul Judecătoriai Botanica, mun. Chișinău, iar ulterior, după reorganizarea instanțelor judecătorești, dispuse în baza Legii nr.76 cu privire la reorganizarea instanțelor judecătorești, și anume din 01 ianuarie 2017, aceasta s-a aflat în sediul Central al Judecătoriai Chișinău.

După reorganizarea instanțelor judecătorești, judecătoriile Centru, Buiucani, Râșcani, Botanica și Ciocana din municipiul Chișinău au fuzionat prin contopire, formând Judecătoria Chișinău. Prin Hotărârea nr.555/25 din 27 noiembrie 2018 a Consiliului Superior al Magistraturii s-a decis specializarea sediilor Judecătoriai Chișinău, începând cu 01 ianuarie 2019, după cum urmează: sediul Botanica – în materie de insolvență; sediul Buiucani – în materie penală; sediul Centru – în materie civilă; sediul Ciocana – în materie contravențională și activitatea judecătorului de instrucție; sediul Râșcani – în materie de contencios administrativ.

La solicitarea de precizări, adresate în cadrul examinării unei cauze penale, despre locul unde instanța de judecată desfășoară audierea în condiții speciale a copiilor-victime sau martori al infracțiunii, a fost explicat că în asemenea cazuri se apelează la sediul Ciocana sau la diferite organizații nonguvernamentale cum ar fi Centrul Național pentru Prevenirea Abuzului Față de Copii (CNPAC) sau La Strada.

Astfel, potrivit afirmațiilor Judecătoriai Chișinău, de la 01 ianuarie 2019, tehnica și echipamentele necesare pentru funcționarea camerei speciale pentru audierea în condiții speciale a copiilor, au fost transferate la sediul Ciocana al Judecătoriai Chișinău, unde a și fost creată respectiva cameră specială, care funcționează până în prezent.

La momentul vizitei, la sediul Ciocana al Judecătoriai Chișinău, s-a constatat că camera de audiere este amplasată la parter, imediat la intrarea în sediul instanței, iar din afirmațiile conducerii instanței respective, până la 01 iulie 2020, aceasta se afla la un alt etaj al clădirii.

⁴⁶ file:///C:/Users/User/Desktop/Tamara/RAPORT%202020/Camerile%20de%20audieri/jud.%20Ciocana,%20Buiucani/r%20C4%83spunsul,%20jud.%20Buiucani,%20nr.5.14-1282%20din%2017.02.2021.pdf

Camera de audiere a minorilor constituie o încăpere separată, fiind destinată doar pentru audierea minorului cu statut de victimă/martor al infracțiunii în condițiile art.110¹ CPP.

Dotarea cu tehnică și echipamentul necesar pentru funcționarea camerei privind audierea în condiții speciale a copiilor, sunt procurate din bugetul instanței.

Asigurarea prezenței copilului și a specialiștilor precum și a altor persoane la audierea minorilor, este pusă pe seama procurorului, care solicită audierea minorului victimă/martor al infracțiunii în condițiile art. 110¹ CPP, iar judecătorul de instrucție, fiind responsabil de respectarea procedurii și cadrul legal, pentru a evita producerea oricărui efect negativ asupra stării psihice a copilului.

Cadrul legal care reglementează activitatea camerei speciale, amenajate în Judecătoria Chișinău, se conduce nemijlocit atât de prevederile art.6 pct.41 și art.110¹ Cod de Procedură Penală al Republicii Moldova, de Ghidul metodologic cu privire la instrumentarea cauzelor cu copii victime/martori ai infracțiunilor, aprobat prin Ordinul procurorului general nr.25/25 din 03 august 2015, cât și de recomandările intervievatorilor care participă nemijlocit la audierea în condiții speciale a copiilor.

Monitorizarea domeniului justiției pentru copii rămâne unul prioritar pe agenda Avocatului Poporului pentru drepturile copilului, acesta fiind unul foarte important și sensibil atunci când discutăm despre respectarea drepturilor specifice ale copilului. Aceste caracteristici specifice domeniului sunt generate de faptul că minorii care ajung în contact cu sistemul de justiție, indiferent de statutul lor procesual – martori, victime sau chiar autori ai unor infracțiuni, au nevoie de un suport distinct, consistent, complex și profesionist, racordate bunelor practici internaționale în domeniu și conforme prevederilor celor mai importante documente internaționale din domeniul drepturilor copilului la care Republica Moldova este parte.

În acest context, Ombudsmanul Copilului monitorizează cu atenție sporită implementarea respectării standardelor la nivel național a condițiilor de audiere a minorilor, amenajarea spațiilor speciale destinate audierii copiilor pe lângă inspectoratele de poliție, procuraturi și judecătorii.

Carențele de ordin legislativ, dar și procedural, identificate în procesul de audiere în condiții speciale a copiilor-victime sau martori ai infracțiunilor au fost menționate de către Avocatul Poporului pentru drepturile copilului și în Raportul tematic elaborat în anul 2015: „Analiza privind activitatea camerelor speciale pentru audierea minorilor-victime/martori în condițiile articolului 110¹ Cod de Procedură Penală”⁴⁷.

La fel, recomandările respective, privind audierea copiilor în condiții speciale, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului le reiterează și în Rapoartele anuale privind respectarea drepturilor copilului în Republica

⁴⁷ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2018/10/analiza_camere_de_audiere_redactata2.pdf

Moldova⁴⁸, dar și în Raportul alternativ prezentat de către Avocatul Poporului pentru drepturile copilului Comitetului pentru drepturile copilului⁴⁹.

Scopul principal al condițiilor speciale de audiere a copiilor-victime sau martori ai infracțiunilor este de a evita traumatizarea sau revictimizarea copilului atât în faza de urmărire penală, cât și în faza de judecare a cauzei penale, aceasta urmând să aibă loc în cadrul unui proces de justiție prietenoasă copilului.

Analizând procedurile legale prin prisma art.110¹ CPP privind audierea copiilor în condiții speciale, dar și din discuțiile purtate cu reprezentanții instituțiilor vizate, se constată următoarele curențe de ordin legislativ, dar și procedural:

- art.110¹ alin.(1) CPP reglementează audierea în condiții speciale a copiilor de până la 14 ani, în pofida faptului că, în conformitate cu cadrul legal internațional și național, copil este considerată persoana care nu a atins vârsta de 18 ani;
- participanții la proces, care interacționează cu copilul, nu totdeauna dau dovadă de o pregătire corespunzătoare privind necesitățile copiilor-victime, deoarece aceștia nu beneficiază de instruire, iar competențele lor nu sunt evaluate;
- lipsește procedura de selectare a interviuatorilor în cadrul proceselor de audiere a copiilor în condiții speciale;
- lipsește reglementarea statutului juridic al interviuatorului privind pregătirea profesională, evaluarea, acreditarea și atestarea acestuia.
- lipsește mecanismul de monitorizare a activității interviuatorilor;
- lipsesc norme de reglementare a funcționării camerelor de audiere în condiții speciale;
- lipsesc procedura și mecanismul de evaluare privind corespunderea standardelor camerelor privind audierea în condiții speciale a copiilor.

II. Copiii aflați în detenție în instituțiile de tip penitenciar:

În contextul situației excepționale create de pandemia Covid-19, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a monitorizat respectarea drepturilor copilului care se află în instituțiile de detenție în contextul ispășirii pedepsei penale sau în calitate de măsură preventivă (arestul preventiv). În această perioadă, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a avut o colaborare strânsă cu Administrația Națională a Penitenciarelor (ANP) înaintând recomandări cu privire la diminuarea impactului negativ asupra copiilor în urma restricțiilor impuse de administrațiile penitenciarelor în parte. Este de menționat, că Ombudsmanul Copilului apreciază acțiunile întreprinse în sistemul administrației penitenciare care depune eforturi pentru a întreprinde toate măsurile necesare pentru a preveni și diminua

⁴⁸ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2018/10/raport_2015_final.pdf
http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2018/10/raport_anual_copii_2016.pdf
http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2019/05/Raport_2018_INTEGRAL-1.pdf

⁴⁹ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2018/10/justitia_pentru_copii_1.pdf

situațiile de risc asociate virusului pandemic Covid-19, astfel, încât sănătatea, integritatea corporală și viața persoanelor private de libertate și a funcționarilor din penitenciare să constituie priorități esențiale.

Totuși, Ombudsmanul Copilului a atras atenția asupra faptului că acțiunile întreprinse trebuie să evite la maxim posibil ingerința efectelor lor, în aplicarea altor drepturi garantate de Convenție. Statul, având obligația de a asigura aplicarea principiului concursului ideal de drepturi, adică aplicarea simultană a tuturor drepturilor garantate de un tratat internațional, indiferent de locul aflării copilului.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, adresându-se Administrației Naționale a Penitenciarelor și altor instituții, a menționat că, deși în situația actuală este evident că toate acțiunile întreprinse sunt axate pe necesitatea diminuării/stopării situației epidemiologice, este necesar ca autoritățile responsabile să prevadă cerințe specifice de respectare a drepturilor femeilor deținute, în special, a celor care sunt însărcinate sau se află împreună cu copiii lor, până la vârsta de 3 ani, în detenție, precum și a deținuților minori, în special, a celor cu dizabilități.

În această ordine de idei, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, a venit cu un set de recomandări pentru a fi întreprinse de către ANP. Astfel, Ombudsmanul Copilului a evidențiat că deși **restricțiile privind vizitele rudelor deținuților minori și a deținuților cu copiii cu vârsta de la 0-3 ani în instituțiile penitenciare**⁵⁰ au fost necesare pentru a preveni focarele de Covid-19, totuși, aceste restricții trebuiau introduse într-un mod transparent și comunicate în mod clar celor afectați. Sistarea bruscă a contactului cu lumea exterioară risca să agraveze ceea ce putea fi numit situații tensionate, stresante, dificile și potențial periculoase. Totodată, limitarea contactului cu rudele, deși era un element necesar în situația dată, a reprezentat, cu siguranță, un stres emoțional enorm pentru copii și a perturbat starea de bine și sănătatea deținuților minori și a copiilor cu vârsta 0-3 ani care se află cu mamele lor în penitenciare.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a recomandat în calitate de măsură de recompensă, mărirea numărului de apeluri telefonice asigurate din contul ANP și asigurarea în măsura posibilităților, a convorbirilor prin intermediul rețelelor Viber, Skype sau Messenger a deținuților minori cu rudele lor din exterior. Ombudsmanul a evidențiat faptul că, deși acțiunile date nu sunt prevăzute în normele legislative naționale, aceste acțiuni vin în concordanță cu recomandările Organizației Națiunilor Unite privind respectarea drepturilor persoanelor în detenție în perioada epidemiei Covid-19⁵¹. De asemenea, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a reamintit Administrației Naționale a Penitenciarelor normele stipulate în Convenția ONU cu privire la drepturile copilului (în vigoare pentru Republica Moldova

⁵⁰ <https://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/03/r%C4%83spuns-la-nr.-12-8-23-din-08.04.2020.pdf>

⁵¹ <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/COVID-19.aspx>

din 25 februarie 1993), Ansamblul Regulilor Minime cu privire la administrarea justiției pentru minori din 18 decembrie 2002 și Ansamblul de principii pentru protejarea tuturor persoanelor supuse unei forme oarecare de detenție sau încarcerare, care stabilesc imperativ respectarea drepturilor copiilor deținuți, **indiferent de situațiile excepționale care pot apărea.**

Un alt aspect problematic în domeniul respectării drepturilor copiilor în situația respectivă îl reprezintă **încadrarea copiilor deținuți în sistemul educațional la distanță**⁵², aprobat prin Ordinul Ministerului Educației, Culturii și Cercetării nr. 351 din 19 martie 2020 cu privire la continuarea la distanță a procesului educațional. Ombudsmanul Copilului conștientiza capacitățile minime ale instituției ANP de a organiza procesul educativ la distanță și, totuși, a îndemnat administrația de a întreprinde măsuri pozitive pentru asigurarea dreptului la educație a copiilor aflați în detenție. Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a recomandat instituirea unui grup online, pe una din aplicațiile de comunicare existente (Viber, Skype, WhatsApp), între administrația penitenciarelor în care se află copii și profesorii care petrec cursurile academice în instituțiile de detenție. Astfel, aceștia ulterior vor putea transmite către copii teme noi, care urmează a fi predate și exercițiile pentru lucrul individual iar, angajații penitenciarelor vor fotografia exercițiile rezolvate și le vor transmite profesorilor prin intermediul canalului de comunicare deja prestabilit, pentru a fi verificate. Ombudsmanul Copilului a notat că pentru a facilita și îmbunătăți procesul educațional la distanță, în situația creată este esențial de intensificat/fortificat colaborarea cu reprezentanții instituțiilor de învățământ, atribuite cu împuterniciri de a asista procesul educațional în instituția de detenție unde se află copii.

Un alt aspect important asupra căruia a atras atenția Avocatul Poporului pentru drepturile copilului **este diminuarea și neadmiterea acțiunilor de violență**⁵³ în rândul copiilor sau îndreptate împotriva copiilor. Perioadele de criză sau perioadele în care copiii nu pot fi încadrați în activități socio-educative, reprezintă un factor pozitiv pentru creșterea numărului de altercații între copii sau ridicarea nivelului de agresiune la unii dintre ei. În scopul diminuării situațiilor prezentate a fost solicitată intensificarea activităților de asistență psihologică prin oferirea permanentă a consilierilor psihologice cu respectarea măsurilor de protecție în situație epidemiologică.

Ombudsmanul Copilului a mai atras atenția **asupra respectării drepturilor copiilor cu vârsta 0-3 ani** care se află în penitenciare împreună cu mamele lor. Situația epidemiologică poate afecta starea lor de sănătate și poate duce la urmări grave care vor reprezenta încălcări ale art. 6 și 24 din Convenția ONU cu privire la drepturile copilului. În circumstanțele prezentate Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a îndemnat responsabilii din cadrul Penitenciarului-7 Rusca și a Penitenciarului-16 Pruncul, în care se află această categorie de copii, să fortifice măsurile de securitate

⁵² <https://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/03/P.-10-File.pdf>

⁵³ https://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/03/2020_04_10_12_40_46.pdf

și prevenire a îmbolnăvirii copiilor pe timp de pandemie. De asemenea, în contextul situației pandemice și prin derogare de la art. 256 din Codul de Executare al Republicii Moldova Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a **recomandat continuarea plasamentului copiilor care au împlinit vârsta de 3 ani până la finalizarea stării excepționale**⁵⁴.

Avocatul Poporului a mai abordat problema **eliberării copiilor deținuți care au săvârșit infracțiuni ușoare sau mai puțin grave**⁵⁵, în scopul de a diminua numărul persoanelor deținute în instituțiile de detenție, însă de recomandările respective autoritățile competente nu au ținut cont.

În concluzie, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului consideră că Administrația Națională a Penitenciarelor a reușit parțial să respecte drepturile copiilor în perioadă de criză și vine cu următoarele RECOMANDĂRI:

- Ministerul Justiției va iniția procedura de modificare a Codului de Procedură Penală prin care s-a intervenit cu amendamente și la articolul 110¹ în scopul majorării vârstei de audiere a copilului în condiții speciale, de la 14 la 18 ani;
- Ministerul Justiției, de comun cu Consiliul Superior al Magistraturii și Consiliul Superior al Procurorilor, vor elabora un Regulament cu privire la stabilirea standardelor privind amenajarea spațiilor de audiere în condiții speciale a copiilor;
- Ministerul Justiției va stabili mecanisme și proceduri clare de implementare a Hotărârii Guvernului nr.708/2019 pentru aprobarea Regulamentului-cadru cu privire la organizarea și funcționarea Centrului regional de asistență integrată a copiilor-victime/martori ai infracțiunilor și a Standardelor minime de calitate;
- Ministerul Justiției va elabora un program național de instruire a profesioniștilor (ofițeri de poliție, procurori, interviuatori, judecători), care interacționează cu copiii;
- Fortificarea bazei tehnice cu calculatoare și conexiune la internet, în scopul de a asigura în volum deplin învățământul la distanță în situații similare;
- Identificarea oportunităților și mărirea numărului de convorbiri a copiilor deținuți cu persoanele/rudele din afara instituției, în asemenea situații;
- Excluderea taxei de 15 lei percepute în momentul recepționării coletelor prin intermediul serviciilor „Poșta Moldovei”;
- Dezvoltarea și diversificarea activităților psihologice pentru copiii deținuți;
- Ministerul Justiției de comun cu Ministerul Finanțelor și Administrația Națională a Penitenciarelor vor identifica soluții urgente în scopul de a definitiva construcția blocului pentru copiii preveniți (aflați în faza urmăririi penale), din cadrul Penitenciarului nr. 10 Goian.

⁵⁴ <https://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/03/Raspuns-Rusca-2.pdf>

⁵⁵ <https://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/03/12-8-28-din-21.04.2020-ANP.pdf>

ДОКЛАД О СОБЛЮДЕНИИ ПРАВ РЕБЁНКА В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА В 2020 ГОДУ

ВВЕДЕНИЕ

2020 год был полон вызовов и препятствий для национальной системы защиты прав детей в Республике Молдова в контексте неблагоприятной ситуации со здоровьем, вызванной пандемией Covid-19, и чрезвычайных мер, принятых национальными властями, чтобы уменьшить/остановить распространение инфекции и увеличить число инфицированных. Народный Адвокат по правам ребенка следил за соблюдением прав детей в контексте действий органов государственной власти на всех уровнях, в том числе созданных специально для управления кризисами пандемии.

В этой главе дается общее представление о системе защиты детей в 2020 году в период пандемии и представлен анализ действий, предпринятых государственными органами, ответственными за управление кризисом в области здравоохранения, действия, которые, хотя и были приняты для защиты жизни и здоровья людей, в некоторых случаях частично совпадали с принципом одновременного применения прав, заранее установленным ст. 4 Конвенции ООН о правах ребенка, в которой говорится, что «Государства-участники обязуются *принимать все необходимые законодательные, административные и другие меры для реализации прав, признанных в настоящей Конвенции*¹».

Воздействие на реализацию прав детей и на национальную систему защиты началось со вспышки пандемии в Молдове, принятие Постановления Парламента № 55 от 17 марта 2020 года об объявлении чрезвычайного положения² и создание Национальной чрезвычайной комиссии общественного здоровья были наиболее важными мерами, принятыми национальными властями в контексте пандемической ситуации, вызванной коронавирусом. Соответствующее действие направлено на установление исключительных мер, которые были обязательными и подлежали исполнению для руководителей органов центрального и местного публичного управления, экономических агентов, государственных учреждений, а также для граждан и других лиц на территории Республики Молдова.

В этом контексте Народные Адвокаты предложили Комиссии по чрезвычайным ситуациям создать механизм сотрудничества, чтобы избежать возможных отступлений от международных стандартов в области прав человека в условиях чрезвычайного положения. В то же время, Народный Адвокат по правам ребенка направил в Комиссию по чрезвычайным ситуациям свое Заключение о соот-

¹ https://drepturilecopilului.md/files/publications/CDC_2005_final.pdf

² https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=120817&lang=ro

ветствии чрезвычайных мер принципу наилучшего обеспечения интересов ребенка³.

Кроме того, в контексте международной ситуации, созданной пандемическим вирусом Covid-19 и негативного воздействия на соблюдение прав детей, Народный Адвокат по правам ребенка призвал своих коллег-Омбудсменов, членов Европейской сети омбудсменов по правам детей (ENOC), составить Декларацию о позиции Защитников Детей о соблюдении обязательств государств по обеспечению эффективной защиты всех детей, находящихся под их юрисдикцией, без какой-либо дискриминации. В то же время, необходимо напомнить Правительствам о роли Детских Омбудсменов в их качестве Национальных учреждений по защите прав ребенка для обеспечения безоговорочного соблюдения основных прав и свобод детей и незамедлительного вмешательства в случае отклонения от международных стандартов в правах детей⁴.

Таким образом, в соответствии с решениями, принятыми компетентными органами по управлению кризисом пандемии, в детском сегменте студентам было запрещено посещать образовательные учреждения и организовывать все массовые мероприятия с привлечением более 3-х человек, если они не являются родственниками первой или второй степени. Социальная дистанция является наиболее эффективной мерой предотвращения распространения коронавирусной инфекции. Все эти меры в совокупности направлены на защиту жизни и здоровья лиц/детей.

Следует помнить, что некоторые права человека (например, запрет пыток и рабства) являются абсолютными и не допускают каких-либо ограничений, уравнивания с другими правами или свободами. Однако большинство прав человека/ребенка не являются абсолютными и могут быть ограничены, хотя и в определенных пределах. Лимитирование/ограничение неабсолютных прав разрешены, когда это предусмотрено законом, в соответствии с законной целью и когда такое ограничение необходимо в демократическом обществе и соразмерно определенной легитимной цели. Ограничения позволяют сбалансировать индивидуальные и коллективные интересы и включены в несколько положений Международного пакта о гражданских и политических правах (МПГПП) и Европейской конвенции о правах человека (ЕКПЧ), участником которых является Республика Молдова. Эти типы ограничений также изложены в тексте Конвенции ООН о правах ребенка, в которой говорится, что соблюдение прав детей является обязательным, а ограничение осуществления определенных

³ <http://ombudsman.md/news/avocatul-poporului-pentru-drepturile-copilului-a-prezentat-comisiei-pentru-situatii-exceptionale-opinia-privind-concordanta-masurilor-de-urgenta-cu-principiul-prioritatii-interesului-superior-al-copi/>

⁴ <http://ombudsman.md/news/declaratia-retelei-europene-a-ombudsmanilor-copiilor-enoc-expedita-comisiei-pentru-situatii-exceptionale-si-guvernului-republicii-moldova-de-catre-avocatul-poporului-pentru-drepturile-copilului-as/>

прав может быть допущено только законом при соблюдении соотношения соразмерности между причиной и следствием ограничения⁵.

Хотя ЕКПЧ, CDC и МПГПП составлены несколько по-разному, они определяют законные цели, включая национальную безопасность, общественную безопасность, общественный порядок, общественное здоровье или мораль, как основания для ограничения – по закону и, когда это необходимо и соразмерно обозначенным целям – следующие права: право на уважение частной и семейной жизни (статья 8 ЕКПЧ и статьи 9 и 16 CDC), свобода исповедовать свою религию или убеждения (статья 9 ЕКПЧ, статья 18 МПГПП и 14 CDC), свобода выражения мнения (статья 10 ЕКПЧ и статья 19 ICCPR, статья 15 CDC), свобода собраний и ассоциаций (статья 11 ЕКПЧ, статья 21-22 ICCPR и статья 15 CDC), свобода передвижения (ст. 2 Протокола № 4 ЕКПЧ, ст. 12 МПГПП и ст. 10 УПК).

Меры социальной изоляции лиц, предусмотренные в решениях, принятых в 2020 году Правительством Республики Молдова, по всей видимости, полностью соответствуют строгим требованиям, установленным CDC, ЕКПЧ и PIDCP для того, чтобы воспользоваться этими основными правами. В частности, они были приняты законом с законной целью защиты здоровья населения от эпидемии и являются необходимыми и соразмерными. Фактически, меры по ограничению социальных контактов были не просто уместными, но оказались единственными эффективными в ограничении распространения нового коронавируса при условии, что эти меры, принятые национальными властями, были строго ограничены требованиями ситуации.

Однако, Народный Адвокат по правам ребенка неоднократно отмечал, что в области защиты прав человека, с точки зрения соблюдения прав ребенка, недостаточно, чтобы Правительство утверждало на основании исключений, содержащихся в международных договорах, что оно предпринимает только то, что необходимо или эффективно для коллективных интересов. Суть прав детей и самой демократии заключается в том, что руководящая власть обязана информировать и повышать осведомленность о взглядах даже самых маленьких и наиболее уязвимых представителей общества⁶. ***Дети не должны рассматриваться как пассивные цели вируса этого периода или того, который может последовать за ним, ни государственных программ, направленных на спасение человеческих жизней.*** Таким образом, проблема, представленная Детским Омбудсменом, заключается не в принятых мерах, а в том, ***как эти меры были приняты.*** Правительство должно быть в состоянии предоставить адекватное и прозрачное обоснование принятых (и непринятых) мер по борьбе с вирусом и защите здоровья населения. Вопреки распространенному мнению о том, что

⁵ https://drepturilecopilului.md/files/publications/CDC_2005_final.pdf

⁶ <https://www.hhrjournal.org/2020/03/human-rights-and-coronavirus-whats-at-stake-for-truth-trust-and-democracy/>

активное участие взрослых/детей замедлит принятие решений по управлению и контролю в отношении вируса, каждый опыт прошлых вспышек по всему миру демонстрирует, что значительные (не злоупотребляющие) усилия и участие отдельных лиц и сообщества в целом необходимы для эффективного управления кризисной ситуацией.

Кроме того, «широкая публика, включая детей», они все не одинаковы; пол, раса, возраст, инвалидность, этническая принадлежность и другие оси идентичности определяют нашу включенность в общество и, как следствие, нашу уязвимость перед эпидемиями⁷. Даже когда меры могут показаться нейтральными на первый взгляд, общественное здравоохранение – особенно при борьбе с инфекционными заболеваниями – имеет тенденцию неумолимо следовать утилитарной логике, которая часто может приводить к дискриминации.

Даже когда меры могут показаться нейтральными на первый взгляд, общественное здравоохранение – особенно при борьбе с инфекционными заболеваниями – имеет тенденцию неумолимо следовать утилитарной логике, которая часто может приводить к дискриминации. **Например, дети, которые остаются дома одни** или вынуждены в силу ситуации заботиться о младших братьях/сестрах, недостаточно подготовлены к этим задачам; отсутствие доступа к онлайн-образованию для детей из социально уязвимых семей, групп меньшинств, сельских местностей, где детей по-прежнему привлекают к сельскохозяйственным работам в ущерб образованию, и, наконец, что не менее важно, положение детей с особыми потребностями, которые остаются вне образовательного процесса и им не хватает необходимых услуг по уходу.

Другой проблемой на момент закрытия учебных заведений было **лишение детей единственного ежедневного приема пищи**. В этом контексте, Народный Адвокат по правам ребенка заявляет, что для соблюдения *наилучших интересов ребенка* в кризисных ситуациях, которые связаны с ограничением услуг, это должно одновременно означать предложение *альтернативных мер*, которые смогут обеспечить эквивалентную защиту детей в течение этого периода.

Другой вопрос, связанный с Конвенцией ООН о правах ребенка, который не может быть ограничен даже в кризисных ситуациях, – это **право ребенка на мнение** о принятых решениях, которые его прямо или косвенно касаются. Таким образом, Детский Омбудсмен отмечает, что в сложившейся ситуации ни в одном из принятых до сих пор вопросов в области защиты детей не было процедуры привлечения и участия детей в процессе принятия решений без необходимости физического присутствия.

Еще одна проблема в этой ситуации – это **дети, находящиеся под стражей**. Таким образом, как отметил Верховный комиссар ООН по правам человека⁸, «эта ситуация является очень бдительным мероприятием для национальных властей по обеспечению здоро-

⁷ <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRC/Pages/CRCIndex.aspx>

⁸ <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25745&LangID=E>

вья людей и сокращению нарушений других смежных прав для этой категории лиц». Народный Адвокат по правам ребенка отмечает, что в Республике Молдова есть дети, которые содержатся в тюрьмах, пенитенциарных учреждениях, психиатрических учреждениях и центрах размещения. В связи с этим, государству необходимо обеспечить, чтобы каждое действие, предпринимаемое для обеспечения жизни и здоровья детей, содержащихся под стражей, сводило к минимуму соответствующие права, гарантированные КПР. Ссылаясь на стандарты, установленные Комитетом ООН по правам ребенка в отношении детей, содержащихся под стражей⁹, **Детский Омбудсмен напоминает национальным властям, что единственным эффективным правом, ограниченным этой категорией детей, является право на свободное передвижение, чтобы не затрагивать другие права в максимально возможной степени.**

Народный Адвокат по правам ребенка также отмечает, что в ситуации пандемии органы, осуществляющие опеку над детьми, должны приложить двойные усилия, чтобы обеспечить, с одной стороны, право на здоровье детей, путем недопущения заражения детей в заключении, а с другой – не ограничивать безосновательно и оскорбительно права детей на поддержание контакта с окружающим миром, тем более что это является элементом перевоспитания и ресоциализации несовершеннолетнего. В то же время, Детский Омбудсмен рекомендует чрезвычайным органам совместно с Министерством юстиции, Высшим советом магистратуры и Верховным судом рассмотреть возможность **освобождения от исполнения уголовного приговора или приостановления исполнения уголовного приговора для детей, страдающих сердечными заболеваниями, астмой, туберкулезом, диабетом**, поскольку эти заболевания представляют особый риск в совокупности с новым пандемическим вирусом COVID-19. Детский Омбудсмен также призывает государственные органы, чтобы в случае кризиса введенные меры предварительного заключения для детей, совершающих преступления в этот период, были ограничены в качестве крайней меры и применялись только после анализа/применения других форм защиты.

Детский Омбудсмен также обращает внимание на необходимость уважать наилучшие интересы ребенка, в том числе **детей, которые находятся на улице**. Из-за уличного образа жизни, низкого уровня гигиены, пренебрежения правилами социальной дистанции, так что эти дети совместно проживают в группах и всегда контактируют со многими людьми на улице, они могут представлять опасность как для окружающих, так и для самих себя. В этом контексте, Народный Адвокат по правам ребенка также призывает линейные власти принять все возможные (не злоупотребляющие) меры для защиты этой группы детей. Детский Омбудсмен вынес этот вопрос на повестку

⁹ <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRC/Pages/CRCIntro.aspx>

дня парламентских дискуссий, центральных и местных органов власти, но в нынешней ситуации дети, ведущие образ жизни на улице, остаются наиболее уязвимыми в системе защиты прав детей¹⁰.

Народный Адвокат по правам ребенка напоминает, что государство должно принять все соответствующие законодательные и административные меры для обеспечения защиты ребенка и заботы о его благополучии. Процедуры, предпринимаемые в ситуациях, связанных с чрезвычайным положением, должны полностью соответствовать положениям, предусмотренным ст. 3 Конвенции ООН о правах ребенка, отраженным также на национальном уровне в положениях Закона № 140 от 14 июня 2013 г. «об особой защите детей, находящихся в ситуации риска, и детей, разлученных с родителями» и в Постановлении Правительства № 143 от 12 февраля 2011 г. об утверждении Инструкции о механизме межведомственного взаимодействия.

Детский Омбудсмен обращает внимание на неэффективные методы реализации национального законодательства, политики и стратегий, неэффективности и нерезультативности механизмов межсекторального сотрудничества в области защиты прав ребенка, факт, установленный в выводах Тематического отчета «Оценка эффективности и действенности механизмов межсекторального сотрудничества в области защиты прав ребенка»¹¹.

Также необходимо пересмотреть национальное законодательство, увязав национальные стандарты с международным законодательством, касающимся защиты детей, в частности с Конвенцией ООН о правах ребенка и подписанием/ратификацией Третьего Факультативного протокола, с Конвенцией Совета Европы о защите детей от сексуальной эксплуатации и сексуального насилия (Конвенция Лансароте), а также международных стандартов в области безопасности детей в Интернете.

Вследствие этого, Народный Адвокат по правам ребенка представил в Парламент предложение о внесении изменений в Закон № 338 от 15 декабря 1994 г. о правах ребенка или принятии нового закона, который был бы близок к тексту Конвенции ООН, что обеспечило бы возможность быстрого и надлежащего ответа на текущие проблемы, связанные с гарантией прав ребенка¹².

Народный Адвокат по правам ребенка поддержал инициативу по разработке документа государственной политики для адаптации и реализации Целей устойчивого развития на национальном уровне и высоко оценил усилия по интеграции принципов подхода, основан-

¹⁰ <http://ombudsman.md/news/dezbateri-parlamentare-organizate-la-initiativa-ombudsmanului-copilului-la-subiectul-combaterea-fenomenului-copiiilor-in-situatii-de-strada/>

¹¹ <http://ombudsman.md/news/mecanisme-de-cooperare-intersectoriala-in-domeniul-protectiei-drepturilor-copilului-sunt-implementate-partial-sau-deloc-este-una-dintre-constatarile-din-raportul-tematic-elaborat-de-catre/>

¹² <http://ombudsman.md/news/ombudsmanul-copilului-propune-modificarea-sau-adoptarea-unei-legi-noi-privind-drepturile-copilului-pentru-racordarea-ei-la-standardele-internationale-in-domeniu/>

ного на правах человека, в этот ориентированный на интересы людей документ государственной политики – правообладатели.

В то же время, после анализа проекта, предложенного для публичных консультаций, он выдвинул несколько предложений по улучшению соответствующего документа с точки зрения интеграции принципов подхода, основанного на правах человека (ПОПЧ), и обеспечения соблюдения прав ребенка. В этом контексте был сделан ряд рекомендаций, в частности, относительно использования понятий в отношении детей, принадлежащих к уязвимым группам, включения в список уязвимых групп детей из группы риска и т. д.

Видение и основная стратегическая цель НСР «Молдова 2030» сосредоточены на качестве жизни, что подразумевает четкое определение его измерений, установление основных определяющих факторов и действующих лиц изменений и назначение набора статистических показателей для измерения последних тенденций, текущей ситуации, перспектив развития и целей, относящихся к стратегическим вмешательствам.

НСР «Молдова 2030» включает в себя 4 столпа устойчивого развития, структурированных в 10 долгосрочных целях. По каждой из десяти целей была проанализирована текущая ситуация, выделены наиболее уязвимые группы общества, были проанализированы основные факторы уязвимости человека, сформулировано стратегическое видение, в котором представлена его связь с целевыми показателями Целей устойчивого развития, поставлены конкретные задачи и сформулированы приоритетные действия, описано ожидаемое воздействие и, наконец, но не в последнюю очередь, были установлены показатели и цели для мониторинга и оценки.

В то же время, Народный Адвокат по правам ребенка предупреждает, что отсутствие финансовых ресурсов не должно быть основанием для отказа в развитии необходимых услуг для детей, поддержке детей и их семей или создании дружественных и соответствующих условий для потребностей каждого ребенка. Конвенция ООН о правах ребенка обязывает государства принимать необходимые меры, не жалея ресурсов, имеющихся в их распоряжении.

Соответствующим свидетельством несоблюдения этого обязательства является отклонение предложения Детского Омбудсмана о планировании финансовых ресурсов в национальном бюджете на 2021 год для: – поддержки семей с детьми, пострадавших от неблагоприятной эпидемиологической ситуации, вызванной вирусом SARS-CoV-2, особенно семей с одним родителем; – завершения действия пункта 2 Обеспечение доступа детей к улучшенным источникам воды в детских садах и школах – 100% учреждений, до 2020 года в рамках Национальной программы по реализации Протокола по проблемам воды и здоровья в Республике Молдова на 2016-2025 годы, утвержденной Постановлением Правительства № 1063 от 16.09.2016 г., цель 3, раздел III, ст. 6; – предоставление заработной

платы специалиста по защите прав ребенка, государственного служащего в примэрии, который выполняет вспомогательную деятельность для выполнения полномочий местного органа опеки¹³.

Народный Адвокат по правам ребенка **делает вывод о том, что в 2020 году не было достигнуто никакого прогресса в области соблюдения прав ребенка** – обязательство, принятое после ратификации Конвенции ООН о правах ребенка и других ратифицированных международных актов. Более того, проблемы этого года, вызванные пандемическим кризисом SARS-CoV-2, высветили существующие проблемы и выявили новые.

Очевидно, что в течение отчетного периода были выявлены и другие проблемы, которые создают препятствия для соблюдения прав детей и надлежащего функционирования системы защиты детей, помимо тех, которые были вызваны пандемией Covid.

В указанных обстоятельствах, Народный Адвокат по правам ребенка напоминает властям об обязанности выполнять его Рекомендации, а также Рекомендации (Заключительные замечания) Комитета ООН по правам ребенка, вынесенные во время рассмотрения четвертого доклада и пятого сводного периодического доклада о выполнении Конвенции ООН о правах ребенка.

По мнению Детского Омбудсмана, необходимо переосмыслить наши действия по продвижению Повестки дня в области устойчивого развития на период до 2030 года и реализовать принцип «никого не оставлять без внимания».

Закон будущих поколений должен быть приоритетом государства и стоять в повестке дня властей.

Семья должна восстановить свою роль в обучении и воспитании детей, нам нужны родители, обученные необходимым навыкам. Необходимо усилить ответственность общества за воспитание и обучение ответственного поколения, которое должно брать на себя жизненные обязанности в свободном обществе в духе уважения к родителям, национальным ценностям, правам и свободам человека, миру и терпимости.

ПРАВО РЕБЁНКА НА ЗДОРОВЬЕ

Соблюдение права на здоровье предусмотренное в ст. 24 Конвенции ООН о правах ребенка, было основной дилеммой для всех государственных органов в течение 2020 года. Таким образом, созданная чрезвычайная ситуация вынудила власти незамедлительно отреагировать, чтобы обеспечить здоровье и лечение людей, зараженных Covid-19.

¹³ <http://ombudsman.md/news/avocatul-poporului-pentru-drepturile-copilului-la-conferinta-on-line-copiii-migranti-in-tarile-csi-ce-urmeaza-dupa-acordul-de-la-chisinau/>

Неблагоприятная эпидемиологическая ситуация, вызванная вирусом SarsCov2, и введение ограничений на нормальный образ жизни населения, вызвали ряд вопросов относительно лечения инфекции Covid-19, как с медицинской и социальной точки зрения, так и с точки зрения соблюдения прав человека/ребенка.

Содействуя, в том числе по собственной инициативе, защите основных прав и свобод ребенка путем наблюдения за их соблюдением, Народный Адвокат по правам ребенка с большим интересом следил за действиями властей, ответственных за управление пандемической ситуации, вмешиваясь, когда действия и/или ограничительные меры, принятые для обеспечения здоровья населения, могут тем или иным образом повлиять на права детей.

Основываясь на опасениях и несогласии родителей с требованием **обязательного ношения масок для детей в открытых и закрытых общественных местах**, а также на презумпции того, что предел защиты детей, разрешенный местными органами здравоохранения, может превышать положительные аргументы, Народный Адвокат по правам ребенка посчитал целесообразным запросить мнение Академии наук Молдовы, Городской детской инфекционной больницы, международных организаций UNICEF и ВОЗ в Молдове. Соответствующие учреждения должны были представить себя в свете научных и медицинских заключений об обязанности детей носить защитные маски в течение длительного периода времени, а также о положительном и отрицательном воздействии на их здоровье. Соответствующие учреждения должны были представить себя в свете научных и медицинских заключений об обязанности детей носить защитные маски в течение длительного периода времени, а также о положительном и отрицательном воздействии на их здоровье.

В то же время Народный Адвокат по правам ребенка также запросил у Национальной чрезвычайной комиссии общественного здоровья Кишинева прокомментировать причины принятия ограничительных мер в отношении ношения детьми защитных масок в указанных условиях.

В этой связи, Детский Омбудсмен напоминает, что Национальное агентство общественного здоровья ранее ответило, что причины ношения масок по отношению к возрастным группам до достижения совершеннолетия не определены, а невозможность ношения масок детьми в закрытых общественных местах, особенно до 7-8 лет, также утверждается Директором Агентства.

Далее, Национальная чрезвычайная комиссия общественного здоровья муниципия Кишинева установила ношение защитных масок внутри и на территории общеобразовательных учреждений среднего образования, в том числе внешкольных учреждений, для учащихся V-XII классов и учащихся учащихся профессионально-техниче-

ских учебных заведений, средних профессиональных, послесредних и высших профессиональных учебных заведений, в том числе на уроках », а также «защитных масок внутри и на территории учебных заведений всех уровней, для сотрудников образовательных учреждений и для иностранных лиц, имеющих право доступа в эти учреждения».

Согласно представленной информации, решения государственных органов о ношении масок в условиях пандемии, особенно для детей, должны учитывать ряд факторов, в том числе психосоциальные потребности детей и стадии развития. В этом контексте, ВОЗ и ЮНИСЕФ подчеркнули отсутствие необходимости для детей в возрасте до 5 лет носить маски, а ношение масок детьми в возрасте от 6 до 11 лет требует подхода, основанного на оценке риска, который будет включать: интенсивность передачи вируса; умение ребенка соблюдать правильное использование масок; наличие присмотра взрослых; доступ к маскам, а также стирка и замена масок в определенных местах, например, в школах и детских учреждениях; местная социальная и культурная среда. В то же время решения органов государственной власти относительно ношения масок для детей в возрасте 6-7 лет должны основываться на потенциальном влиянии ношения масок на их психосоциальное развитие и образовательный процесс с учетом мнения учителей, родителей/опекунов и/или поставщиков медицинских услуг. Использование масок у детей и подростков в возрасте от 12 лет и старше должно соответствовать тем же принципам, что и у взрослых, особенно если они не могут находиться на расстоянии не менее 1 метра друг от друга и в области их нахождения происходит интенсивная передача вируса.

Приветствуя изложенные рекомендации, Народный Адвокат по правам ребенка заключает, что в дополнение к общему правилу ношения защитных масок, установленному на международном уровне и адресованному всем государствам, упоминаются конкретные подходы, в частности, в отношении детей, однако в рекомендации четко указано, что в любой социальной среде, где дети являются приоритетом, решение местных властей должно основываться на влиянии этого процесса, связанного с психосоциальным развитием и образованием детей, где следует учитывать мнение учителей, родителей и т. д. ; равноправный доступ к маскам, а также возможность присмотра взрослых.

В свою очередь, обратив внимание на рекомендации международных организаций, Академия наук Молдовы отметила, что ношение защитных масок детям не противопоказано, маски должны быть безопасными, дети в них не должны задыхаться, не препятствовать их снабжению кислородом и не вызывать чрезмерное поступление углекислого газа, не вызывать негативных последствий. При этом обращается внимание на то, то детям должны быть созданы условия

для мытья рук с мылом и/или дезинфекции рук дезинфицирующим средством на спиртовой основе, и хлопковую и/или медицинскую защитную маску следует менять каждые 4 часа или после ее намочения или повреждения. Также рекомендуется избегать больных и вводить необходимые вакцины, в том числе против гриппа.

В том же контексте, Детская инфекционная больница отметила, что дети – это те, у кого есть бессимптомные инфекции или легкие формы заболевания, которые часто не выявляются вовремя или не выявляются вообще, что представляет собой очень высокую эпидемиологическую опасность с риском передачи инфекции восприимчивым людям в их сообществе. Маски рекомендуются в качестве простого барьера для снижения шансов заражения и распространения Covid-19, когда кто-то кашляет, чихает, поет, говорит. Многочисленные исследования документально подтвердили бессимптомную и предсимптоматическую передачу Sars-Cov-2, что означает, что люди с Covid-19, включая детей, у которых никогда не появляются симптомы, и те, у кого еще нет симптомов (предсимптоматическая передача), могут передать вирус другим людям. Маски обеспечивают защиту владельца, но также предназначены для защиты других, если владелец заражен, даже не подозревая об этом. Также подчеркивается, что обязанность учащихся средних и старших классов носить защитные маски подтверждена научными данными, абсолютно необходима и аргументирована массовым распространением инфекции Covid-19 в обществе, не ограничивает права детей на жизнь, здоровье, достоинство, но это также способствует воспитанию в поколении чувства ответственности, солидарности и сострадания к тем, кто подвержен риску развития тяжелых форм и смерти.

Хотя ее попросили аргументировать обязанность учащихся носить маски, а также пересмотреть решения в этом отношении, Чрезвычайная комиссия общественного здоровья муниципия Кишинев отметила, что любое решение принимается на основе научных данных и доказательной информации международных организаций, и принятие ее решений обусловлено высшей заинтересованностью в устойчивом здоровье населения, включая меры по предотвращению и контролю коронавирусной инфекции, и они не нуждаются в пересмотре.

На основании заявлений соответствующих учреждений, Народный Адвокат по правам ребенка **заключает, что защитная маска не противопоказана при соблюдении условий ее ношения, за исключением наличия медицинских противопоказаний.** Однако Омбудсмен по-прежнему скептически относится к аргументам о том, что постоянное ношение масок не оказывает негативного влияния на психоэмоциональное состояние детей, поскольку они не основаны на результатах исследований о влиянии ношения масок детьми, особенно в возрасте 6-11 лет. Более того, никаких аргументов относи-

тельно влияния ношения масок детьми по сравнению с сезонными температурами не приводилось.

Народный Адвокат по правам ребенка напоминает, что решения о введении ограничений в условиях неблагоприятных эпидемиологических условий, включая ношение масок в образовательных учреждениях, должны основываться на принципе причинности и соразмерности, и первоочередное внимание должно уделяться наилучшему обеспечению интересов ребенка. При этом следует учитывать мнение учителей/руководителей образовательных учреждений, родителей и детей, однако международные рекомендации считают важным наличие присмотра взрослых и равный доступ к маскам, при условии, что они будут меняться каждые 4 часа.

Также, Народный Адвокат по правам ребенка предостерегает от несоблюдения санитарно-эпидемиологических правил, установленных государственными органами, ответственными за управление эпидемиологическим кризисом, вызванным вирусом SARS-CoV-2, ситуация, наблюдаемая во многих учебных заведениях: отсутствие условий для мытья рук и дезинфицирующих средств; отказ учеников от ношения масок и отсутствие контроля за их сменой раз в 4 часа; отсутствие доступа к маскам для детей из семей с неудовлетворительным финансовым доходом.

Следует отметить, что с начала пандемии **лечение детей, зараженных новым вирусом**, проводилось на основе предварительного Национального клинического протокола¹⁴ «Заражение коронавирусом нового типа (Covid-19)», утвержденного Приказом Министерства здравоохранения, труда и социальной защиты (МЗТСЗ) № 336 от 30 марта 2020 г. с последующими изменениями (2-е и 3-е издания). Таким образом, согласно статистическим данным, представленным Министерством здравоохранения, труда и социальной защиты¹⁵, с начала пандемии до 1 января 2021 года по всей стране было инфицировано 8092 ребенка, в том числе 1843 ребенка на левом берегу Днестра. Из 6248 случаев, зарегистрированных у детей в возрасте 0-18 лет на территории, контролируемой официальными властями, 2073 ребенка были в возрасте от 15 до 18 лет, что составляет около 1/3 от общего числа детей, пораженных этой инфекцией. Больше всего случаев Covid-19 зарегистрировано в Кишиневе – 3102 и Бельцах – 267, а также в районах: Единец – 248, Кагул – 246, Анений-Ной – 214, Яловень – 162, Стрэшень – 123 и Орхей – 107. Больше всего случаев Covid-19 зарегистрировано в Кишиневе – 3102 и Бельцах – 267, а также в районах: Единец – 248, Кагул – 246, Анений-Ной – 214, Яловень – 162, Стрэшень – 123 и Орхей – 107. Все дети с диагнозом коронавирусная инфекция нового типа (Covid-19) прошли лече-

¹⁴ <https://msmps.gov.md/>

¹⁵ <https://msmps.gov.md/>

ние в соответствии с предварительным Национальным клиническим протоколом. Из общего числа инфицированных детей приходится смерть 16-летнего ребенка на фоне редкого заболевания.

Также МЗТСЗ сообщает о том, что после того, как в республике было введено чрезвычайное положение для стационарного лечения детей с Covid-19, Приказом Министерства здравоохранения, труда и социальной защиты № 385/2020 «Об оказании медицинской помощи лицам, отвечающим критериям определения случая Covid-19 на этапе передачи инфекции внутри сообщества», переделаны койки в двух государственных медицинских учреждениях: для детей с тяжелыми и крайне тяжелыми формами предусмотрено 25 коек в клинической больнице им. Е. Коцага, ПМСУ Институт матери и ребенка (уровень III), а для пациентов с тяжелыми средними и легкими формами – 100 коек в ПМСУ Городская клиническая больница инфекционных заболеваний у детей (уровень II), а дети с неотложными хирургическими состояниями, связанными с Covid-19 (вероятный случай, подтвержденный или контактный) обслуживаются в ПМСУ Муниципальная детская клиническая больница им. Валентина Игнатенко»¹⁶.

Впоследствии, для лечения недоношенных детей и новорожденных с соматическими заболеваниями и для неотложной медицинской помощи, связанной с Covid-19, в ПМСУ Институт матери и ребенка были открыты еще 9 коек. Для лечения детей, инфицированных Covid-19 с севера страны, были переоборудованы койки в ПМСУ Бельцкая клиническая больница, а для больниц из АТО Гагаузия – в Районной больнице Чадыр – Лунга.

Хотя Народный Адвокат по правам ребенка отмечает, что в условиях кризиса, вызванного новым вирусом, специалисты в области медицинского страхования сосредоточили свое внимание прежде всего на сегменте обеспечения права на жизнь и обеспечения права на здоровье, факт, который понимается и принимается, однако существуют недостатки, которые в основном коснулись статьи 24 гарантированной Конвенцией ООН.

Народный Адвокат по правам ребенка считает что причиной этих упущений, с одной стороны, является чрезвычайное положение, в котором Республика Молдова находилась в ряду с другими государствами в течение 2020 года, а также невыполнение Рекомендаций Омбудсмана из предыдущих докладов, указывающих на недостатки в системе здравоохранения, рекомендаций, которые в значительной степени игнорировались центральными и местными властями.

В этих обстоятельствах, Народный Адвокат по правам ребенка указывает на нарушение прав детей в сегменте лечения вируса Covid-19 у детей, **отсутствие информации и отсутствие доступа к информации**. Таким образом, из нескольких жалоб и телефонных звонков, получен-

¹⁶ Из Ответа МЗТСЗ № 27/191 от 19 января 2021 г.;

ных в адрес Офиса Народного Адвоката, особенно в начале пандемии было засвидетельствовано, что детей принудительно отправляли в медицинские учреждения без сопровождения родителей/законных представителей, даже в случае заражения всех членов семьи дети были разлучены с родителями и лечились в разных медицинских учреждениях в соответствии с упомянутым выше Протоколом. Хуже того, детям не предоставлялась необходимая информация об их здоровье и здоровье родителей, условиях госпитализации и лечения, что создавало тревогу у детей и влияло на них психоэмоционально.

Вот некоторые высказывания детей, которые описывают ситуацию, в которой они прошли, и демонстрируют их психоэмоциональное состояние:

- *Мне было очень страшно, я никогда раньше не видел таких костюмов (защитных костюмов врачей).*
- *Никто не сказал мне, куда я иду, сначала я был с мамой, а потом несколько недель подряд был один.*
- *Внезапно после получения положительного теста из сортировочного центра, мне сказали, что я поеду один на машине скорой помощи в больницу, потому что мне уже 14 лет.*
- *Я забыл свое зарядное устройство дома, и через первые 2 дня я не контактировал ни с кем из моих родителей или родственников, пока кто-нибудь не принес мне зарядное устройство.*
- *Были и дети до 6-7 лет, которые постоянно плакали, боясь, что их оставили одни.*

Хотя на первый взгляд эти ситуации кажутся вторичными по отношению к конечной цели – спасению жизни и здоровья человека/ребенка, эти две ситуации по-прежнему представляют собой дихотомию системы. Хотя ситуация, в которой значительный приоритет отдается праву на здоровье, принимается, полное игнорирование других прав, закрепленных в международных договорах и национальных актах, недопустимо. Таким образом, Народный Адвокат по правам ребенка отмечает, что в этой ситуации было допущено нарушение права ребенка на мнение и доступа к информации в отношении права на здоровье. И эти обстоятельства демонстрируют настоятельную необходимость периодически изменять клинические протоколы в соответствии с международными стандартами, признанными нарушенными.

При этом, в контексте соблюдения положений Конвенции ООН о правах ребенка, Омбудсмен также ссылается на требования ст. 39 Конвенции, однако в этом случае, государству необходимо принять **меры по психологической реабилитации** детей, которые пережили стресс, вызванный пандемией, и временем, проведенным в медицинских учреждениях. Пренебрежение процессами психологической реабилитации детей, переживших травму разлуки с родителями и лечения такого тяжелого заболевания, может в будущем привести

к созданию последствий, которые серьезно повлияют на развитие ребенка, гарантированные статьей 3 Конвенции.

Народный Адвокат по правам ребенка обратился к линейным властям с просьбой сделать все возможное для предоставления детям медицинских услуг, а также услуг по уходу и реабилитации самого высокого качества, адекватных условий и питания для детей и матерей, с которыми они находятся в стационаре, психологической помощи и т. д. Он также обратил внимание на уровень обеспеченности медицинских учреждений лекарствами, медицинским оборудованием и необходимыми приборами, включая аппараты искусственной вентиляции легких, на состояние детей во время лечения, их питание в медицинских учреждениях и обеспеченности средствами защиты персонала этих учреждений. Он также предупредил ответственные органы и попросил медицинских работников, социальных работников, общественную полицию, органы опеки и попечительства следить за положением социально уязвимых семей и/ или других семей с детьми, которые оказались в сложной ситуации во время пандемии, и оказать необходимую поддержку, включая информацию о соблюдении правил предотвращения распространения вируса и профилактики заболевания COVID 19¹⁷.

В соответствии с положениями Общего комментария № 15 (2013)¹⁸, Комитета ООН по правам ребенка, о праве ребенка на наивысший уровень здоровья, хотя подчеркивается первостепенная важность этого права, особенно в кризисных ситуациях, он никоим образом не может полностью игнорировать влияние других смежных прав. Кроме того, Комитет отмечает, что для достижения наивысшего уровня здоровья необходимо соблюдать принцип кумулятивного эффекта от применения прав. С этой точки зрения, Детский Омбудсмен, в течение года подтвердил важность того, что, помимо обучения в области медицины, сотрудники медицинских учреждений должны быть готовы реагировать на особые потребности и потребности детей, поступивших в медицинские учреждения без сопровождения родителей или законных представителей.

Еще одним вопросом, проанализированным Народным Адвокатом по правам ребенка с точки зрения **соблюдения права на здоровье в течение 2020 года, было соблюдение права на охрану здоровья детей, страдающих редкими заболеваниями**. Редким заболеванием считается любое заболевание, которым страдает менее 1 человека из 2000. В настоящее время признано около 6000-6000 редких заболеваний, от которых страдают около 350 миллионов человек во всем

¹⁷ <http://ombudsman.md/news/avocatul-poporului-pentru-drepturile-copilului-este-ingrijorat-de-numarul-mare-de-copii-infectati-cu-virusul-covid-19-si-solicita-responsabilizarea-adultilor-care-au-in-supraveghere-copii-si-atiintio/>

¹⁸ https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=5&DocTypeID=11

мире¹⁹. Около 75% людей, у которых диагностированы редкие заболевания это дети. По данным Всемирной организации здравоохранения, в Европейском союзе 36 миллионов человек страдают редкими заболеваниями. Также, согласно официальной информации, предоставленной Министерством здравоохранения, труда и социальной защиты²⁰, в Республике Молдова разработан Список редких заболеваний, которым управляет Центр репродуктивного здоровья и медицинской генетики Института матери и ребенка²¹, который заполняется по каждому делу. Общее количество пациентов, включенных в Список редких заболеваний в истории болезни Центра, составляет 800 пациентов с более чем 20 клиническими состояниями.

В ответе Министерства здравоохранения, труда и социальной защиты относительно *лечения детей, страдающих редкими заболеваниями за рубежом*, сообщается, что в настоящее время отбор пациентов для частичного возмещения затрат на лечение и / или дорогостоящие исследования, в том числе за рубежом, осуществляется в соответствии с Регламентом Комиссии по отбору пациентов для лечения и/или дорогостоящих обследований, утвержденным Приказом Министерства здравоохранения, труда и социальной защиты № 979/2016 «Об отборе пациентов для лечения и/или дорогостоящих исследований» с последующими дополнениями и изменениями.

Согласно упомянутому Регламенту финансовая поддержка лечения за рубежом может быть выгодна гражданам Республики Молдова в случае невозможности обеспечить лечение и/или исследования в медицинских учреждениях страны. Соответствующая Комиссия изучает дела на основании окончательного решения, являющегося Заключением специализированной комиссии Министерства здравоохранения, труда и социальной защиты по областям, относительно диагностики и проведения исследований и/или лечения, с указанием возможности/невозможности их реализации в стране. Таким образом, в рамках Комиссии дела рассматриваются на основании запроса пациента или членов его семьи, к которому прилагаются: Выписка-направление (Форма № 027/е) из медицинской карты пациента, проходящего амбулаторное или стационарное лечение с указанием клинического диагноза пациента; Заключение Специализированной комиссии Министерства здравоохранения, труда и социальной защиты в соответствующей области относительно возможности/невозможности дорогостоящего лечения и/или исследований в стране, обоснование необходимости лечения и/или исследований за рубежом, с указанием медицинского учреждения, в котором они могут быть выполнены; копия удостоверения личности/свидетельства о рождении, в случае необходимости.

¹⁹ <http://www.euro.who.int/en/countries/republic-of-moldova>

²⁰ <https://msmps.gov.md/>

²¹ <https://www.mama-copilul.md/>

Детский Омбудсмен обеспокоен ситуацией и чрезмерной бюрократией и отмечает, что дети с редкими заболеваниями имеют право на равный доступ к высококачественным услугам по диагностике, лечению и уходу.

Таким образом, хотя в социальной и медицинской системе наблюдаются положительные изменения, они недостаточны и не способны удовлетворить потребности детей с редкими заболеваниями и их семей; *вмешательство в этот сегмент откладывается, а законодательство в этом отношении несовершенно. Национальное законодательство не содержит понятия «редкое заболевание», а на национальном уровне нет национальной программы по борьбе с редкими заболеваниями.* Также не существует клинической лаборатории, оснащенной современными приборами для пренатальной или ранней диагностики и профилактики редких заболеваний, не существует четких протоколов и специалистов, обученных в их лечении. Отсутствие ранней диагностики и соответствующего лечения усугубляет положение детей с редкими заболеваниями. Кроме того, для установления диагноза, родителям необходимо уехать за границу. Не существует дезагрегированной базы данных по типу инвалидности, которая облегчила бы планирование позитивных вмешательств с целью разработки и реализации политики в области лечения и профилактики редких заболеваний.

Серьезной проблемой, с которой сталкиваются дети, страдающие редкими заболеваниями, является их социальная интеграция и включение в систему образования. Омбудсмен обращает внимание на соблюдение права на образование, подчеркивая, что включение в образование должно быть адаптировано к потребностям каждого ребенка в соответствии с образовательными потребностями. *Не существует специализированных служб, отвечающих требованиям этих детей.* На национальном уровне, специализированных услуг по реабилитации детей с редкими заболеваниями, предоставляемых государством, практически не существует. Те, которые предоставляются неправительственными организациями, недостаточны, поэтому реабилитация в них непродолжительна, не соответствует стандартам качества, не адаптирована к потребностям каждого ребенка, а некоторые специалисты не имеют необходимой подготовки. По этим причинам, Народный Адвокат по правам ребенка выступил за развитие реабилитационных услуг с предоставлением бесплатных услуг для детей с тяжелыми формами инвалидности, адаптированных для каждого ребенка, и с применением специальных и дополнительных методов лечения.

Также важно отметить, что родители этих детей не получают необходимой поддержки с финансовой, информационной, психологической точки зрения и т. д. Точно так же отсутствуют временные услуги для родителей с детьми с ограниченными возможностями. Кроме того, в Республике Молдова отсутствуют необходимые лекар-

ства для лечения некоторых заболеваний или, по крайней мере, для облегчения страданий детей, и родителям приходится искать решения, чтобы получить необходимые лекарства за границей. Рассматриваемые проблемы усугубились с введением ограничений, вызванных пандемией Covid-19, тем более, что стало еще труднее получить необходимые лекарства. Соответственно, с объявлением состояния глобальной пандемии большинство государств, включая Республику Молдова, закрыли свои границы, чтобы остановить распространение вируса, но в то же время создали опасную ситуацию для жизни детей, зависимых от наркотиков из-за рубежа.

Внимание Детского Омбудсмана в течение года было направлено на мониторинг обеспечения права на здоровье **детей с синдромом Ретта**. Отмечаем, что заболеваемость людьми, страдающими синдромом Ретта, относящимся к категории редких заболеваний, установлена одна на 10 000–15 000 новорожденных женского пола и полностью зависит от окружающих на протяжении всей жизни. В настоящее время в стране насчитывается 8 девочек с диагнозом этого заболевания. Хотя существенного улучшения состояния детей с этим синдромом не наблюдается, стоит отметить, что идентификация и определение детей с синдромом Ретта может проводиться в последние годы в лабораториях Республики Молдова. Хотя существенного улучшения состояния детей с этим синдромом не наблюдается, стоит отметить, что идентификация и установление детей с синдромом Ретта в последние годы также может проводиться и в специализированных лабораториях Республики Молдова.

Народный Адвокат по правам ребенка продолжает настаивать на выполнении Рекомендаций, ранее адресованных линейным властям, однако серьезность ситуации в отношении обеспечения соблюдения прав детей с редкими заболеваниями еще раз продемонстрировала негативный опыт, пережитый родителями детей, страдающих редкими заболеваниями. Детский Омбудсмен напоминает центральным и местным властям, что в соответствии с положениями Конвенции ООН о правах ребенка, право на здоровье ребенка имеет прогрессивный оттенок реализации, что подразумевает постоянное принятие государством мер по обеспечению высшего стандарта без дискриминации по признаку заболевания, которым страдает ребенок.

В заключение, Детский Омбудсмен считает, что через упущения, изложенные выше, Республика Молдова не выполняет в полной мере свои обязательства, принятые ратификацией Конвенции ООН о правах ребенка, а также ратификацией Конвенции о правах человека и биомедицине, согласно которой Республика Молдова вновь обязалась *«принять соответствующие меры для обеспечения равного доступа к качественным медицинским услугам»*.

В контексте вышеизложенного, Народный Адвокат по правам

ребенка представляет следующие **РЕКОМЕНДАЦИИ** Министерству здравоохранения, труда и социальной защиты:

- Изменение нормативно-правовой базы в области здравоохранения путем добавления в нее понятия «редкое заболевание»;
- Разработка и реализация Национальной программы по борьбе с редкими заболеваниями;
- Создание адаптированной к стандартам современной медицины клинической лаборатории для ранней диагностики редких заболеваний и их профилактики (пренатальный скрининг и другие формы диагностики);
- Подготовка специалистов в области биомедицины, генетики, молекулярной медицины и других смежных областях для диагностики, профилактики и разработки методов лечения редких заболеваний;
- Создание базы данных о лицах с редкими заболеваниями с разбивкой по типу инвалидности, полу, возрасту и т. д. ;
- Развитие на национальном уровне реабилитационных услуг для детей, ориентированных на инвалидность и услуг Respiro для родителей, а также обучение и поддержка родителей в предоставлении терапии и ухода за детьми с учетом их инвалидности;
- Разработка руководства для специалистов в области здравоохранения по ведению случаев госпитализации детей без законного представителя в благоприятных для детей условиях (возраст ребенка, который будет госпитализирован самостоятельно, общение и оказание необходимой помощи любого рода, в том числе психологической);
- Обеспечение разработки институциональной политики и процедур в медицинских учреждениях в отношении создания здорового и адекватного климата для соблюдения прав несовершеннолетних пациентов и, соответственно, выполнения обязанностей сотрудников посредством тематического обучения.

ПРАВО РЕБЁНКА НА ОБРАЗОВАНИЕ

В ст. 28 и 29 Конвенции ООН о правах ребенка закреплено право ребенка на образование и обязанность государства обеспечивать образование детей на основе критериев качества, равенства и доступности. Положения Конвенции ООН также устанавливают обязанность государства обеспечивать, чтобы образование было направлено на развитие личности и талантов ребенка, подготовку ребенка к активной взрослой жизни, воспитание уважения к основным правам человека, а также к собственным культурным и национальным ценностям ребенка и других людей.

На национальном уровне право на образование гарантируется ст. 35 Конституции Республики Молдова, Кодекса об образовании и ст. 9 и 10 Закона № 338 от 15 декабря 1994 г. о правах ребенка. Анализируя отчет о совместимости национальных норм в области обеспечения права ребенка на образование с международными зеркальными стандартами, обнаруживается частичное соответствие перечисленных национальных норм. В то же время Народный Адвокат по правам ребенка считает, что рекомендации, изложенные в Годовом отчете о соблюдении прав детей в Республике Молдова в 2019 году²², были выполнены частично, поэтому ситуация с соблюдением права ребенка на образование по сегментам, рассмотренным в отчете за 2019 год, существенно не изменилась.

В то же время в течение 2020 года национальная система образования столкнулась с рядом проблем, порожденных ситуацией, созданной вирусом COVID-19, что поставило государственные органы системы образования в полном тупике. Отметим тот факт, что при обнаружении первых случаев заражения новым вирусом Министерство образования, культуры и исследований издало приказ № 292 от 10 марта 2020 года²³, которым было назначено приостановить учебный процесс на период с 11 по 23 марта. Впоследствии, когда эпидемиологическая ситуация продвигалась практически в геометрической прогрессии, компетентные органы издали Приказ №355 от 19 марта 2020 года²⁴ о продолжении процесса дистанционного обучения, которым утверждена Методология дистанционного продолжения образовательного процесса в условиях карантина для начальных, средних и высших учебных заведений.

В контексте реалий, имевших место в тот период, Детский Омбудсмен положительно оценил *предположительные* меры, принятые Министерством образования, культуры и исследований и его подчиненными учреждениями, однако, в сложившихся обстоятельствах, основная обязанность властей заключалась в обеспечении жизни и здоровья детей. Тем не менее, необходимо отметить, что принятые впоследствии меры не полностью соответствовали стандартам, установленным Конвенцией ООН в ст. 28, 29. Приняв Методологию продолжения процесса дистанционного обучения, Правительство в лице компетентных учреждений нацелено на защиту жизни детей и в то же время на продолжение образовательного процесса в условиях, созданных кризисной ситуацией.

Впоследствии, Народный Адвокат по правам ребенка предупредил о необходимости **надзора за детьми дома со стороны взрослых**, что подразумевает предоставление медицинского отпуска для роди-

²² http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/01/RAPORT_APDC_2019.pdf

²³ <https://mecc.gov.md/ro/content/attention-organelor-locale-de-specialitate-domeniul-invatamantului-si-managerii-institutiilor>

²⁴ https://mecc.gov.md/sites/default/files/ordin_mecc_invatamant_la_distanta_1.pdf

телей /законных представителей. Он также подчеркнул роль учителей, родителей и медицинских работников в информировании детей о мерах по предотвращению новой коронавирусной инфекции, действия, которые необходимо предпринять в случае появления симптомов болезни, а также при надзоре за общественным здоровьем в образовательных учреждениях страны²⁵.

Детский Омбудсмен провел опрос об эффективности образовательного процесса²⁶, который отражает мнение ребенка о дистанционном обучении. Важно отметить, что **17% респондентов указали, что они не могут вписаться в образовательный процесс а более 77% детей заявили, что средством доступа в онлайн-школу является мобильный телефон.** В этой связи, Детский Омбудсмен отмечает, что во всех проведенных аналогичных опросах дети обращаются к аналогичным вопросам.

Вот некоторые взгляды детей на учебный процесс:

- Обычно мы проводим уроки на платформе Zoom;
- Хорошо быть с отключенной камерой, потому что можно оставаться в постели;
- У меня нет доступа к Интернету, и учительница звонит мне по телефону и диктует мне упражнения;
- Учителя не знают компьютер и не могут им пользоваться;
- У моих соседей нет компьютера или высокопроизводительных телефонов для онлайн-обучения;
- Сегодня мне пришлось делить компьютер с братом, потому что у нас обоих были уроки в одно и то же время.

Таким образом, в контексте мнения детей, участвовавших в опросах, и тех, о которых сообщалось, Народный Адвокат по правам ребенка заключает, что система дистанционного образования не заслуживает доверия и не может удовлетворить образовательные потребности учащихся.

Следует отметить, что власти не были готовы к реализации такого образовательного процесса, поэтому возник ряд проблем, которые привели к нарушению прав детей. Таким образом, одной из основных проблем процесса дистанционного обучения было то, что **более 30% детей в системе образования не имели возможности посещать онлайн-уроки**, организованные образовательными учреждениями.

Чтобы иметь возможность присутствовать на дистанционных занятиях, детям нужна была компьютерная техника или, по крайней мере, телефон с подключением к Интернету, что оказалось реальной проблемой для детей из многодетных семей или для детей из малообеспеченных семей. Такая ситуация с самого начала привела к тому, что в марте детей практически исключили из системы образования. Более

²⁵ <http://ombudsman.md/news/ombudsmanul-copilului-sustine-decizia-autoritatilor-de-a-suspenda-procesul-de-invatare-in-institutiile-prescolare-gimnaziale-si-liceale-pentru-evitarea-contaminarii-copiiilor-cu-infectia-covid-19/>

²⁶ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/07/Rezultatele-Formularului-proces-educativ-la-distan%C8%9B%C4%83.pdf>

того, проблема обострилась в сельской местности, где детей привлекали к различным видам деятельности, а также к сезонным весенним сельскохозяйственным работам, в ситуации, когда родители не могли обеспечить их присутствие на занятиях через Интернет.

Детский Омбудсмен передал этот вопрос в центральные и местные органы публичного управления, чтобы принять конкретные меры по предоставлению детям необходимого оборудования для обеспечения присутствия детей на виртуальных занятиях. Следовательно, Министерство образования, культуры и исследований несколько раз заявляло, что инициированы закупочные процедуры для предоставления партий компьютеров,²⁷ проблема не решена даже сегодня. Мы подчеркиваем, что, хотя право на образование не является частью категории абсолютных прав и может подлежать ограничениям в конкретных ситуациях, недопустимо, чтобы власти допускали дискриминацию детей в доступе к образовательному процессу. Государство не может аргументировать отсутствие финансовых ресурсов для обеспечения доступа детей к образовательному процессу однако, в соответствии с положениями международных стандартов, таких как Конвенция ООН о правах ребенка и Европейская конвенция о правах человека, Государство должно последовательно реализовывать права, включая право на образование, гарантированные обоими договорами, указанными выше.

Еще одна проблема, о которой сообщил Народный Адвокат по правам ребенка, в процессе дистанционного обучения, заключается в факте **недостаточной подготовки или в целом отсутствии необходимой подготовки учителей для обеспечения педагогической деятельности в процессе дистанционного обучения**. С переходом на дистанционное обучение выяснилось, что это вызов не только для школьников и студентов, но и для учителей образовательных учреждений. Как и в предыдущей ситуации, проблема учителей заключалась в том, что не все из них обладали необходимой техникой или в некоторых случаях у самих учителей были дети, которые были вовлечены в образовательный процесс. Соответственно, были случаи, когда семье учителей требовалось два или даже три компьютера, чтобы обеспечить доступ всех членов семьи к учебному процессу. Также было установлено, что большинство учителей, особенно в сельской местности, где в среднем (60%) учителя старше 55 лет, у них нет необходимых знаний для доступа к платформам онлайн-занятий или даже в тех случаях, когда они имеют к ним доступ, они используют только базовые функции этих платформ: связаться с человеком и включить камеру, не используя расширенные функции этих программ, что незаменимо для процесса обучения.

²⁷ <https://mecc.gov.md/ro/content/asigurarea-cu-tehnica-de-calcul-cadrelor-didactice-si-elevilor-prioritate-ministerului>

Таким образом, особая проблема была поднята учителями, которые преподают предметы реального профиля, такие как математика, физика или химия. Соответственно, если предметы гуманитарного профиля ограничивались простым обсуждением и анализом текста или изложением того, что было изучено, то в рамках дисциплин реального профиля такой метод не мог бы применяться, так как здесь требовались занятия с прикладным аспектом, с демонстрацией формул и теорем, решением задач или даже проведением экспериментов, действия, которые оказались недоступными для детей и учителей в условиях онлайн-образования. В этой ситуации, МОКИ организовало несколько курсов повышения квалификации в сфере IT, но, к сожалению, даже на текущем этапе ситуация существенно не изменилась. В период с марта по ноябрь 2020 года Детский Омбудсмен получил несколько запросов от детей и учителей, которые запрашивали помощь Народного Адвоката по правам ребенка чтобы вмешаться в дела центральных властей в целях исправления ситуации.

Детский Омбудсмен несколько раз поднимал этот вопрос перед Министерством образования, культуры и исследований и Правительством Республики Молдова, но ситуация остается сложной задачей для нашего государства.

В условиях дистанционного обучения и неблагоприятной эпидемиологической ситуации учениками и родителями/законными представителями были заданы вопросы относительно сдачи выпускных экзаменов об окончании средней и старшей школы. В этом смысле, Народный Адвокат по правам ребенка обратился к Министерству образования, культуры и исследований с рекомендациями пересмотреть Приказ Министерства образования, культуры и исследований № 376 от 25 марта 2020 г. о проведении тестирования кандидатов на государственные выпускные экзамены, экзаменационной сессии 2020 года в контексте замечаний по разработке тестов для учащихся 9 и 12 классов только на основе материала, преподаваемого до 2 марта 2020 года.²⁸

Еще одна проблема, о которой сообщил Детский Омбудсмен, во время действия ограничений в связи с неблагоприятной ситуацией с вирусом Sars-Cov-2, – это невозможность мониторинга и **сообщения об актах насилия в отношении детей** или детьми, действие, проведенное учителями на основе механизма межсекторального вмешательства. Мы отмечаем, что, как и в предыдущие годы, насилие в отношении детей в системе образования остается главным вопросом соблюдения прав детей. Согласно данным, представленным МОКИ²⁹, насилие в отношении детей или со стороны детей имеет тенденцию к росту.

²⁸ <http://ombudsman.md/news/ombudsmanul-copilului-propune-elaborarea-testelor-pentru-examenele-de-absolvire-pentru-elevii-din-clasele-a-ix-a-si-a-xii-a-doar-in-baza-materialului-predat-pana-la-data-de-2-martie-2020/>

²⁹ <https://mecc.gov.md/ro/content/ministerul-educatiei-culturii-si-cercetarii-incurajeaza-cadrela-didactice-elevii-si>

		физическое насилие	эмоциональное насилие	халатное отношение	Трудовая эксплуатация	сексуальное насилие	Всего
2017	январь – июнь	2350	1276	1242	60	24	5110
	сентябрь – декабрь	2316	1141	1260	60	17	4794
2018	январь – июнь	2231	1351	1123	62	35	4802
	сентябрь – декабрь	2156	1163	1128	46	22	4515
2019	январь – июнь	2358	1368	1353	65	26	5170
	сентябрь – декабрь	2171	1194	1316	40	17	4728
2020	январь – июнь	1333	929	1064	27	10	3363
	сентябрь – декабрь	1442	1008	1090	30	17	358

Источник: Министерство образования, культуры и исследований.

Относительно низкие показатели на 2020 год связаны с тем, что значительную часть школьного года детей включили в программу дистанционного обучения. Хотя МОКИ организовало несколько публичных онлайн-уроков по психологической безопасности и предотвращению насилия в онлайн-среде, их влияние на данный момент незначительно.

Также в 2020 году, Генеральный инспекторат³⁰ полиции зарегистрировал 79 случаев насилия, связанных с системой образования, по сравнению с 66 в 2019 году. В этих обстоятельствах установлено, что национальная система защиты прав детей в сегменте образования неэффективна в условиях, созданных пандемией.

Детский Омбудсмен также отмечает, что в условиях пандемии и дистанционного обучения увеличилось количество случаев **временного отсева детей из школы**, а также случаев трудовой эксплуатации детей, особенно во время сельскохозяйственного сезона.

Особую ситуацию отметил Детский Омбудсмен **в системе дошкольного образования**. В этом сегменте выяснилось, что ситуация с внедрением дистанционного обучения оказала самое слабое влияние. Во многом это было связано с юным возрастом детей 3-6 лет, которые требуют повышенного внимания со стороны воспитателей и прямого физического контакта. Соответственно, их родители объявили, что процесс дистанционного обучения длился в некоторых случаях только в первые недели марта, после чего и дети, и родители остались одни, чтобы справиться с образовательными потребностями своих детей. В целом, образовательный процесс во многом ограничивался передачей домашнего задания через приложение Viber, и

³⁰ https://politia.md/sites/default/files/nota_informativa_privind_starea_delincventei_juvenile_si_activitatea_pe_domeniul_siguranta_copii_pe_parcurusul_a_12_luni_ale_anului_2020_.pdf

родители, выполнив его вместе со своими детьми, передавали его воспитателю. Народный Адвокат считает, что органы государственной власти не обеспечили должного внимания системе дошкольного образования в период карантина с марта по декабрь 2020 года.

Также было отмечено нарушение права на образование **детей с особыми потребностями**, обучающихся в специализированных учебных заведениях или вспомогательных школах, деятельность которых полностью прекратилась. В этих условиях, дети с особыми потребностями оказались вне образовательного процесса. Детский Омбудсмен был уведомлен несколькими родителями детей с особыми потребностями, которые сетовали на пассивность и безразличие системы образования по отношению к их проблемам. В такой ситуации, образовательный процесс с марта по май 2020 года для детей с особыми потребностями обеспечивался исключительно их родителями.

Еще одна проблема, проанализированная Народным Адвокатом по правам ребенка, возникла с сентября, с началом 2020-2021 учебного года и **частичным возвращением к образованию с присутствием учащихся в классах**. Чтобы обеспечить посещаемость учебных заведений учащимися, профильный министр разработал свод правил, в котором были предложены 7 сценариев, согласно которым образовательные учреждения могли бы осуществлять свою деятельность.

Впоследствии отметим, что органы государственной власти и руководители образовательных учреждений не обеспечивали участие детей в процессе консультаций и разработки этих учебных программ, опрашивая, по большей части, только родителей учеников. В то же время, хотя МОКИ издало *Положение об обеспечении безопасности образовательного процесса во время пандемии*³¹, в котором был предписан ряд мер по сокращению и предотвращению процесса перекрестной передачи вируса Covid-19, эти меры в значительной степени были приписаны бюджетам учреждений. Хуже то, что преподаватели и учащиеся должны были обеспечивать себе защитные средства, такие как маски и медицинские перчатки, за счет собственных средств. Таким образом, принуждение детей и учителей к самостоятельному обеспечению средств защиты, по мнению Детского Омбудсмана, является препятствием для осуществления права на образование и здоровье ребенка в условиях пандемического кризиса, а также элементом, который способствует отсеву из школы.

Другой областью, изученной Народным Адвокатом по правам ребенка в связи с обеспечением права ребенка на образование, было **обеспечение учебных заведений медицинским персоналом, питьевой водой и санитарными условиями**.

Общение с детьми в Республике Молдова, мнение детей, многочисленные жалобы, полученные Народным Адвокатом по правам ребенка

³¹ <https://mecc.gov.md/ro/content/relansarea-procesului-educational-2020-2021>

от руководителей учреждений и родителей о нарушении права на здоровье и образование в образовательных учреждениях из-за отсутствия необходимых санитарных условий и качественных медицинских услуг, послужили основой для проведения оценки в данной области. Целью оценки было выявление недостатков, порождающих нарушение права на здоровье и права на образование, разработка необходимых рекомендаций для улучшения ситуации в этом сегменте.

Анализируя полученную информацию, мы обнаружили, что основной причиной отсутствия подключения к централизованной системе водоснабжения является отсутствие в населенном пункте водопровода и канализации, а также отсутствие финансовых ресурсов для реализации проектов по подключению к ним, из-за того, что такие проекты довольно дороги, и в большинстве случаев общины через местную государственную администрацию не имеют необходимых финансовых ресурсов. Эта проблема особенно характерна для сельских общин.

Кроме того, сложность, возникающая в сегменте «обеспечение детей качественной питьевой водой в средней школе», во многом связана с несколькими причинами. Основная причина это отсутствие финансовых ресурсов. Еще одно обнаруженное препятствие заключается в том, что в некоторых районах решение местных выборных должностных лиц или представителей районных советов отрицательно влияет на решение о выделении финансовых средств в бюджеты средних учебных заведений.

Также были отмечены проблемы в сегменте санитарии, такие как: для обеспечения/поддержания санитарных условий в санитарном узле (мыло, одноразовые салфетки, туалетная бумага, электрические сушилки) требуются большие финансовые ресурсы, или, как упоминали некоторые менеджеры, необходимо утроить объем финансирования; государственное финансирование образовательных учреждений недостаточно; расположение учебных заведений в старых зданиях, что препятствует реконструкции санитарных блоков; санитарные блоки внутри некоторых школ нуждаются в капитальном ремонте; туалеты не оборудованы необходимым количеством умывальников и посуды, согласно требованиям ВОЗ; отсутствие горячей воды в санитарном узле.

Также, крайне серьезная ситуация сложилась со строительством/ремонтom санитарных блоков внутри школ. Согласно данным, представленным Министерством образования, культуры и исследований в недавнем мониторинге, проведенном в 2020 году Народным Адвокатом по правам ребенка, **по всей стране 351 школа (30,9%) имеет туалеты за пределами здания учреждения и нуждается в улучшении санитарно-гигиенических условий**³². Дети, особенно из сельской мест-

³² Письмо Министерства образования, культуры и исследований № 03/1-09/3973 от 28.07.2020 г.;

ности, сталкиваются с отсутствием гигиены, уединения и безопасности, когда идут в туалет во дворе школы. Эта ситуация не новая, она существует десятилетиями.

Хотя Республика Молдова получила несколько рекомендаций от Всемирной организации здравоохранения в отношении школьной санитарии, фактическая ситуация в этом сегменте остается далеко позади. Первой причиной отсутствия безопасности и функционирования санитарного узла в этом отношении является нехватка финансовых средств, но также и отсутствие сотрудничества со стороны лиц, принимающих решения, а также тот факт, что вопрос обеспечения приличных туалетов в молдавских школах является обязанностью местных публичных властей и администрации образовательных учреждений. Народный Адвокат по правам ребенка считает, что эту проблему можно решить, объединив усилия как местных, так и центральных властей в рамках единой программы для всей страны.

Народный Адвокат по правам ребенка приветствует положительный опыт швейцарского проекта «Водоснабжение и санитария в Молдове» (ApaSan). ApaSan расширил возможности проектных и строительных компаний и работал с органами здравоохранения над решением юридических вопросов, касающихся принятия экосан-туалетов для школьной санитарии. В рамках проекта, в период 2008-2019 гг. выполнено **68 сантехнических блоков в 63 образовательных учреждениях с осуществлением строительных работ**³³. Таким образом, в сельской местности Молдовы (например: с.Конгаз, с. Слобозия-Рашков, с. Олишкань) были построены туалеты, соответствующие действующим санитарным нормам, что стало решением для населенных пунктов с отсутствием водопровода. В рамках проекта, в сотрудничестве с МОКИ и МЗТСЗ, было разработано **Пособие для руководителей образовательных учреждений «Варианты санитарных систем для школьных и дошкольных учреждений в сельской местности Республики Молдова»**.³⁴ Соответствующая поддержка предоставляет информацию о доступных вариантах санитарии и условиях, при которых они могут использоваться. Целью пособия является повышение информированности руководителей образовательных учреждений и должностных лиц местных органов власти и принятие мер по улучшению санитарно-гигиенических условий в учреждениях путем предложения более эффективных и устойчивых решений в области санитарии.

Народный Адвокат по правам ребенка также поддерживает усилия средств массовой информации и гражданского общества³⁵ по обсуж-

³³ Школьная санитария | ApaSan (skat.ch)

³⁴ Guide-for-the-school-managers-ro.pdf (skat.ch)

³⁵ <https://amnesty.md/ro/media/scoli-cu-toalete-curate-si-sigure-un-drept-nu-un-privilegiu/>
<https://www.caritate.md/donations/sa-cream-conditii-pentru-copii?fbclid=IwAR3oOarkMpkIJWjvwRPhCFqdeSyV2CEXJTUxah5QWzC92Z9meHzCWSvruuQ>

дению и повышению осведомленности общественности по вопросу санитарных условий в туалетах в школах в Молдове и присоединяется к ним через рекомендации, представленные государственным органам по вопросу санитарии в школах. Мониторинг позволил выявить проблему с обеспечением образовательных учреждений площадями для размещения или строительства медицинских кабинетов. Выделено 113 школ, в которых не хватает медицинских работников. Анкета показывает причины, по которым в некоторых учебных заведениях нет медицинских ассистентов.

Одна из причин, порождающих такой кризис, – это недостаточная оплата труда медицинских работников, отсутствие специалистов на местах. В большинстве учебных заведений, а также в малых школах до 90 детей, медицинские работники нанимаются на 0,25 или 0,5 оклада. Поэтому в таких условиях, а также при большом объеме работ потребности медицинского обслуживания не удовлетворяются в полной мере. В 49 образовательных учреждениях не хватает лекарств и расходных материалов, что говорит о том, что даже при закупке всего необходимого, особенно во время пандемии, не хватает финансовых источников. Это предполагает вывод о том, что усилия, предпринятые соответствующими органами, не полностью удовлетворили оказание медицинской помощи детям в государственных образовательных учреждениях, в том числе во время пандемии.

В заключение мы подтверждаем наличие прочной законодательной базы на международном и национальном уровне, которая обеспечивает и гарантирует право ребенка на здоровье и право на образование. Республика Молдова не имеет принципиальных недостатков в законодательных положениях, которые препятствовали бы реализации этих прав.

Однако первопричинами этих проблем являются экономический и финансовый кризис в стране, который также наложил отпечаток на здоровье школ.

В этом контексте, Народный Адвокат по правам ребенка пришел к выводу о настоятельной необходимости принятия срочных и конкретных мер для обеспечения права ребенка на здоровье в рамках системы образования.

В контексте вышеизложенного, Народный Адвокат по правам ребенка представляет следующие **РЕКОМЕНДАЦИИ**:

- Министерство образования, культуры и исследований должно обеспечить необходимой техникой детей/учителей, не имеющих доступа к дистанционному обучению;

<https://www.facebook.com/ToaletaScoala/>

<https://oamenisikilometri.md/oda-wc-ului-scolar/?fbclid=IwAR0HEBxsJlhZ02ISQmLVBGNftR6a-BOScv719y3Nrra-IDZkYjllmx9PVmb0>

<https://oamenisikilometri.md/oda-wc-ului-scolar/?fbclid=IwAR34taPpyRhjj2EEWmgln6oCSA-k2MkrJHvv5WfupcAlfRFoC2zeBdbWfXck>

- Министерство образования, культуры и исследований обеспечит непрерывную подготовку учителей в области информационных технологий;
- Министерству образования, культуры и исследований следует усилить механизм мониторинга и вмешательства в случаях насилия и жестокого обращения в отношении детей, в ситуациях, когда дети учатся в режиме онлайн.
- Министерству образования, культуры и исследований следует пересмотреть образовательный процесс во вспомогательных учебных заведениях, чтобы адаптировать его к потребностям детей с особыми потребностями в режиме онлайн-обучения;
- Министерство образования, культуры и исследований примет необходимые меры для обеспечения права ребенка на здоровье в образовательном процессе.

ОБЕСПЕЧЕНИЕ ГРАЖДАНСКИХ ПРАВ И СВОБОД

Право всех детей выражать свои взгляды и быть принятыми во внимание – одна из основополагающих ценностей Конвенции ООН о правах ребенка. Комитет ООН по правам ребенка определил ст. 12 в качестве одного из четырех общих принципов Конвенции, другими являются право на недискриминацию, право на жизнь и развитие и уделение первоочередного внимания наилучшим интересам ребенка, что подчеркивает тот факт, что эта статья устанавливает не только право сама по себе, но также должна приниматься во внимание при толковании и реализации всех других прав. Комитет также заявляет, что право ребенка быть услышанным налагает на государства-участники обязательство пересмотреть или изменить свое законодательство, чтобы внедрить механизмы для предоставления детям доступа к соответствующей информации, соответствующей поддержки, при необходимости, обратной связи о значении их мнений и процедур направления к специалистам, жалоб или посредничества.

Что касается вопроса об обеспечении прав, закрепленных в ст. 12-15 Конвенции ООН о правах ребенка подчеркивается, что они были весьма ограничены в течение 2020 года из-за пандемической ситуации, созданной вирусом COVID-19. Также, Народный Адвокат по правам ребенка отметил, что в большинстве случаев и при решении ряда вопросов, касающихся прав детей, их мнение игнорировалось.

Народный Адвокат по правам ребенка указывает, что, хотя права ребенка на свободу выражения мнений, ассоциации, совести и религии могут быть ограничены в строго заранее определенных случаях, это никоим образом не может означать полного пренебрежения этими правами со стороны государственных властей. В этом кон-

тексте, Детский Омбудсмен в 2020 году неоднократно запрашивал мнения детей для анализа уровня соблюдения этих прав. Ниже приведены некоторые мнения детей о соблюдении гражданских прав и свобод в течение отчетного года:

- *Со мной не проконсультировались по поводу того, как я хочу, чтобы проходил процесс онлайн-обучения;*
- *Я не мог присутствовать на собрании школьного сената;*
- *У меня не было возможности участвовать в национальных и международных форумах.*

Аналогичным образом, в 2020 году Народный Адвокат по правам ребенка предпринял ряд шагов, чтобы узнать мнение детей о наиболее важных проблемах, с которыми они сталкиваются. С этой целью был организован онлайн-опрос о восприятии мнения детей о дистанционном обучении и опрос о том, как сдавать экзамены об окончании средней школы и экзамены бакалавра летом 2020 года³⁶.

В то же время, в 2020 году, в целях обеспечения одного из четырех принципов Конвенции ООН о защите прав ребенка, а именно принципа участия ребенка, был организован традиционный Ежегодный форум для выяснения мнения ребенка³⁷. Таким образом, в рамках Форума, Детский Омбудсмен подтвердил важность Конвенции, лежащие в ее основе принципы – недискриминация; право на выживание и развитие; наилучшие интересы ребенка, право свободно выражать свое мнение в зависимости от его возраста и степени зрелости.

Народный Адвокат по правам ребенка упомянул, что соблюдение прав ребенка означает обеспечение его благополучия во всех аспектах – социальном, духовном, моральном, физическом и умственном, и государства, ратифицировавшие Конвенцию, несут ответственность за обеспечение реализации прав ребенка как человеческого существа. В форуме приняли участие более 50 детей из Кишинева, Тирасполя, Анений-Ной, Криулень, Чимишлии, Кагула, Комрата, Фэлешть, Григориополя и других населенных пунктов, которые получили доступ к онлайн-форуму, говорили о проблеме санитарии в школах, доступе для детей с особыми потребностями, препятствиях для участия в принятии решений, издевательствах и проблемах, с которыми они сталкиваются в образовательном процессе и свободном времени в период пандемии.

Одной из проблем, выявленных Народным Адвокатом по правам ребенка в отношении обеспечения принципа участия детей в 2020 году, была **социальная изоляция детей, не имеющих доступа к интернету**. Согласно последним опросам, представленным несколькими

³⁶ <http://ombudsman.md/news/rezultatele-cestionarului-lansat-de-ombudsmanul-copilului-in-vederea-consultarii-opinieii-elevilor-in-legatura-cu-procesul-educational-la-distanța/>

³⁷ <http://ombudsman.md/news/ombudsmanul-copilului-in-dialog-cu-elevii-din-mai-multe-instituti-de-invatamant-din-tara-in-ziua-in-care-acum-31-de-ani-a-fost-adoptata-conventia-onu-pentru-drepturile-copilului/>

организациями, включая органы государственной власти, более 3000 детей со всей Республики Молдова остаются изолированными от социальной и образовательной среды, потому что у них нет подключения к Интернету. В созданной ситуации было показано, что дети, не владеющие необходимой техникой, остаются изолированными от своих сверстников и от общества в целом. В этом контексте, Детский Омбудсмен ссылается на Общий комментарий Комитета ООН по правам ребенка № 12 (2009 г.)³⁸ и высказывает мнение о том, что права, закрепленные в ст. 12-15 Конвенции, не прекращаются в кризисных ситуациях или после них. Появляется все больше свидетельств того значительного вклада, который дети могут внести в конфликтные ситуации, постконфликтное урегулирование и процессы посткризисного восстановления. Таким образом, Детский Омбудсмен неоднократно подчеркивал в своих рекомендациях, что детей, пострадавших от чрезвычайных ситуаций, следует поощрять и давать им возможность участвовать в анализе своего положения и будущих перспектив. Участие детей помогает им восстановить контроль над своей жизнью, способствует реабилитации и развитию организационных навыков, а это укрепляет чувство идентичности. В то же время необходимо отметить, что в процессе реализации этих прав и свобод необходимо заботиться о защите детей от воздействия ситуаций, которые могут быть травмирующими или вредными.

Следовательно, Детский Омбудсмен призывает центральные и местные органы государственной власти создавать возможности и механизмы поддержки, которые позволяют детям, особенно подросткам, играть активную роль как в процессах восстановления после чрезвычайных ситуаций, так и в процессах разрешения конфликтов. Их мнения должны поддерживаться при оценке, разработке, реализации, и мониторинге программ. Например, детей в больницах и центрах Covid-19 можно поощрять к тому, чтобы они вносили свой вклад в обеспечение собственной безопасности и благополучия, создавая детские форумы. Следует оказывать поддержку, чтобы дети могли создавать такие форумы, обеспечивая при этом, чтобы их функционирование соответствовало наилучшим интересам детей и их праву на защиту от вредного опыта.

Еще одна проблема, о которой Народный Адвокат по правам ребенка сообщил в этом отделении, – **это отсутствие механизма вовлечения детей в процесс принятия решений**. Таким образом, в период с июня по декабрь 2020 года Народный Адвокат по правам ребенка принял участие в серии обучающих семинаров для представителей ассоциативного сектора, образовательных и государственных учреждений, которые были призваны развить у участников

³⁸ https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=5&DocTypeID=11

навыки для обучения детей процессам принятия решений на местном и национальном уровне³⁹.

Однако из встреч, проведенных с представителями НПО, а также с представителями государственных учреждений, Народный Адвокат по правам ребенка пришел к выводу, что держатели облигаций (взрослые) не обладают необходимыми знаниями для правильного и эффективного обучения принятию решений, на национальном уровне отсутствуют эффективные механизмы вовлечения детей в процесс принятия решений, и государство не заинтересовано в разработке таких механизмов.

Омбудсмен отмечает, что большинство неправительственных организаций и государственных учреждений принимают отдельные меры для привлечения детей к процессу консультаций или, в большинстве случаев, вовлекают детей в информационную деятельность в областях, находящихся в ведении неправительственной организации или государственного учреждения.

Также устанавливается удвоение объема информационных мероприятий, проводимых организациями, поэтому возникают ситуации, когда одни и те же дети могут участвовать в мероприятиях в рамках разных организаций, но с одной и той же тематикой. Кроме того, соответствующие мероприятия, хотя и включают элемент участия ребенка, не сосредоточены на формировании у ребенка навыков участия в процессе принятия решений и не соответствуют стандартам, установленным в Замечании общего порядка № 12 (2009 г.)⁴⁰. Таким образом, в соответствии с соответствующим Комментарием, все действия с участием детей, организованные и проводимые для того, чтобы быть услышанными, должны быть прозрачными и информативными, участие детей должно быть добровольным, действия должны быть организованы и проводиться с уважением к детям, быть актуальными, удобными для детей, инклюзивными, подкрепленными обучающими и информационными материалами, безопасными и защищенными от рисков и объяснимыми.

Детский Омбудсмен отмечает, что по результатам мониторинга участников учебных занятий, ни одна организация или учреждение не смогла представить план политики, который отвечал бы всем стандартам, изложенным выше. Также, Народный Адвокат по правам ребенка считает, что этот вопрос является национальным, а не частным вопросом. Таким образом, необходимо разработать жизнеспособный механизм, который сможет удовлетворить стандарты и потребности детей в сегменте включения в процесс принятия решений.

Еще одна проблема, о которой в отчетном году сообщил Детский

³⁹ <http://ombudsman.md/news/angajatii-directiei-drepturile-copilului-au-participat-la-atelierul-de-lucru-privind-participarea-transparenta-si-informativa-a-copilului/>

⁴⁰ https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=5&DocTypeID=11

Омбудсмен, – это *неэффективность детских советов на местном и национальном уровне*. Эта проблема приобрела более жесткую форму, особенно во время распространения нового вируса Covid-19, когда детям приходилось оставаться дома, а общение осуществлялось исключительно посредством Интернета. Примечательно, что эффективность работы местных советов была неудовлетворительной даже в предпандемический период, когда общение осуществлялось физически. В этом разделе было установлено, что деятельность местных детских советов, особенно созданных при образовательных учреждениях, носит формальный характер и не соответствует потребностям детей. Большинство советов занималось организацией разного рода праздничных мероприятий или сбором средств на благотворительность. В то же время в большинстве случаев, вызывает вопросы и то, как дети избирались в соответствующие советы, так как ни в одном из более чем 20 советов, контролируемых Народным Адвокатом по правам ребенка, не было полного охвата детей из разных категорий и социальных слоев. Было установлено, что дети в начальном цикле обычно не представлены в соответствующих советах ни напрямую, ни через представителя, а также не было детей с особыми потребностями или детей из социально уязвимых групп. В таких обстоятельствах, Детский Омбудсмен не может считать, что эти советы соответствуют международным стандартам в области защиты прав ребенка.

Ситуация, описанная выше, ухудшилась с введением ограничений, связанных с пандемией, режимом изоляции, который требовал удаленного общения детей. В таких обстоятельствах дети, которые были маргинализированы при нормальных условиях сотрудничества, в ситуации дистанционного общения, как правило, теряли возможность участвовать в жизни своего сообщества или участвовать в решении проблем, которые могут затрагивать их прямо или косвенно.

Народный Адвокат по правам ребенка рассматривал этот вопрос на различных встречах на национальном уровне, но на данный момент проблема остается нерешенной. В этих обстоятельствах, Министерству образования, культуры и исследований необходимо начать процесс всесторонних консультаций по вопросу о взглядах ребенка, который будет соответствовать требованиям Конвенции ООН и Комментариям Комитета ООН по правам ребенка, которые будут направлены на удовлетворение потребностей детей, находящихся в активном участии в процессе принятия решений и, соответственно, в возможности эффективно реализовывать права, гарантированные в ст. 12-15 Конвенции ООН о правах ребенка.

Еще одним вопросом, рассмотренным Народным Адвокатом, о праве ребенка на мнение и смежных правах, является **внесение изменений в Семейный кодекс от 9 июля 2020 года**. Таким образом, согласно

Закону № 112 от 9 июля 2020 года о внесении изменений в некоторые нормативные акты, среди прочего, была внесена поправка, которая, на первый взгляд, направлена на обеспечение наилучших интересов ребенка, однако при более подробном анализе наблюдается, что вещи диаметрально противоположны.

Соответственно, в редакции Семейного кодекса, до внесения изменений в июле 2020 года, статья 54 этого Кодекса имела следующее содержания: *«Ребенок вправе выразить свое мнение при решении в семье вопросов, затрагивающих его интересы, а также быть заслушанным в ходе судебных или административных разбирательств. Учет мнения ребенка, достигшего возраста 10 лет, обязателен, если это не противоречит его интересам.»* и с внесенными изменениями та же статья представлена следующим образом: *«Ребенок вправе выразить свое мнение при решении в семье вопросов, затрагивающих его интересы, а также быть заслушанным в ходе судебных или административных разбирательств. Учет мнения ребенка обязателен в соответствии с возрастом и степенью зрелости, если это не противоречит его интересам.»*

Как подчеркивалось выше, на первый взгляд, эти изменения, устраняя возрастной порог, предназначены для обеспечения того, чтобы ребенок свободно выражал свое мнение, в частности, в судебных органах, когда затрагиваются его интересы. Однако более широкий анализ показывает, что установление такого возрастного порога на самом деле не относится к праву ребенка на свое мнение, а противоречит общепринятому мнению. Дух Конвенции не препятствует установлению такого возрастного порога для защиты маленьких детей от психологической травмы, которую они могут испытать, когда они должны предстать перед судом, чтобы прокомментировать рассматриваемое дело и затрагивающее их интересы.

В этом порядке идей подчеркивается, что большинство государств приняли положение, предусмотренное в ст. 12 Конвенции ООН о правах ребенка *«для этой цели ребенку должна быть предоставлена, в частности, возможность быть услышанным в ходе любого судебного или административного разбирательства, касающегося его, либо напрямую, либо через представителя или компетентного органа, в соответствии с правилами процедуры национального законодательства»* и ввели перепись по возрасту, как условие для того, чтобы ребенок был доставлен и заслушан перед судом или трибуналом.

Следует отметить, что Комитет ООН по правам ребенка не возражал против такой практики, основываясь на доводе о недопущении травмы ребенка во время слушаний, которая может причинить ему страдания, особенно в тех случаях, когда он будет вынужден выбирать, с кем из родителей он захочет жить. Таким образом, с момента подписания Конвенции ООН о правах ребенка в большинстве стран

мира установлен возрастной предел, по достижении которого ребенок может предстать перед судом для непосредственного выражения своего мнения, – от 8 до 12 лет.

Более того, хотя Детский Омбудсмен поддержал инициативу властей об исключении возрастного порога, они до сих пор не внедрили какой-либо жизнеспособный механизм для оценки зрелости ребенка и для оценки негативного воздействия информации в отношении ребенка в определенные моменты в таких ситуациях. Кроме того, за исключением возраста 10 лет и включения такой общей формулировки, как «... в соответствии с возрастом или степенью зрелости ...», это предложит держателям облигаций слишком широкую свободу толкования, соответственно, будут ситуации, в которых уполномоченное лицо решит что ребенок не готов предоставить информацию даже в возрасте 12 или 16 лет, или, наоборот, мы можем оказаться в ситуации, когда дети в возрасте от 1 до 10 лет будут представлены перед судом, что может представлять риск для их дальнейшего развития.

В поддержку позиции, противоречащей позиции, принятой национальным законодателем посредством Закона № 112/2020 также отмечается прецедентное право ЕСПЧ, которое в деле *Сахин против Германии* указывает следующее: «Что касается вопроса о слушании дела ребенка в суде, Суд отмечает, что обычно национальные суды должны оценивать представленные им доказательства, включая средства, используемые для установления соответствующих фактов (см. дело *Видал против Бельгии*, решение от 22 апреля 1992 г., Серия А, № 235-В, стр. 32-33, § 33). Было бы слишком рано говорить, что национальные суды всегда обязаны заслушивать ребенка в суде по вопросу доступа к родителю, не являющемуся опекуном, но этот вопрос зависит от конкретных обстоятельств каждого дела, принимая во внимание возраст ребенка и зрелость. В этом отношении Суд считает, что ребенку было приблизительно три года и десять месяцев на момент начала рассмотрения апелляции и пять лет и два месяца на дату вынесения решения областного суда. Эксперт пришла к выводу, что право доступа без предварительного контакта для преодоления конфликтов между родителями не отвечает наилучшим интересам ребенка после нескольких встреч с ребенком, матерью и отцом-заявителем. Отвечая на вопрос о допросе ребенка в суде, она правдоподобно объяснила, что сам процесс допроса представляет опасность для ребенка. Такого риска нельзя избежать специальными судебными соглашениями. Принимая во внимание методы, примененные экспертом при встрече с ребенком, и её осторожный подход к анализу отношения ребенка к своим родителям, Суд считает, что Областной суд не превысил пределы усмотрения, полагаясь на свои выводы, даже при отсутствии прямых вопросов касательно отношений ребенка с заявителем»⁴¹.

⁴¹ <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%7D>

Еще один вопрос, рассмотренный Народным Адвокатом по правам ребенка в 2020 году, – это **вовлечение детей в политическую деятельность**. Этот вопрос находился под пристальным вниманием Детского Омбудсмана, как и в любом предыдущем году, когда проводились выборы. Таким образом, подчеркивается, что дети имеют право на мнение, информацию, ассоциации, неприкосновенность частной жизни, право участвовать в общественной и политической деятельности, но не могут быть подвергнуты опасности и использованы родителями, законными представителями, другими лицами, ответственными за их воспитание и уход, а также государственными или частными учреждениями с целью получения выгоды. «Недопустимо использовать изображение несовершеннолетнего в качестве предвыборного материала или вовлекать его в деятельность, которая может принести пользу на выборах». Ребенок является активным субъектом и имеет право пользоваться своими правами. Любое ограничение должно производиться в строгом соответствии с международными стандартами и действующим законодательством. «Дети не должны быть незнакомы с избирательными вопросами. Даже общие комментарии Комитета ООН по правам ребенка предоставляют детям возможность участвовать в предвыборных дебатах, задавать вопросы, интересоваться программами конкурентов на выборах и даже присоединяться к любому движению, если они кому-то симпатизируют»⁴².

Таким образом, органы, контролирующие избирательный процесс, такие как ЦИК, а также конкуренты на выборах несут ответственность за соблюдение международных стандартов в области защиты прав детей. Хотя в Законе о правах ребенка в ст. 13 существует положение, которое запрещает вовлечение детей в политическую и избирательную деятельность, это означает только запрет держателям облигаций привлекать детей. Законодательство Республики Молдова не дает определения «политической деятельности»; «Пропаганды/ политической агитации» не предусматривает правил наказания тех высокопоставленных лиц, государственных служащих, участников избирательного процесса, которые используют детей и изображения с ними в нарушение правил, заявляют представители Офиса Народного Адвоката, отметив, что они предложат соответствующие поправки в законодательство.

В контексте вышеизложенного Народный Адвокат по правам ребенка представляет следующие **РЕКОМЕНДАЦИИ**:

Министерство образования, культуры и исследований:

- Разработка механизма консультации и вовлечения ребенка в процесс принятия решений, связанных со стандартами Конвенции ООН о правах ребенка;
- Изменение национальной образовательной программы в части

⁴² <http://ombudsman.md/news/14883/>

усиления общего образования в избирательной сфере (общие понятия, права и обязанности);

- Разработка механизма вовлечения детей в местные советы или советы при образовательных учреждениях;
- Обеспечение максимально широкого представительства всех групп детей в местных и школьных советах;
- Обеспечение детей из социально уязвимых семей компьютерными технологиями, которые позволят им участвовать в удаленном процессе принятия решений;

Министерство здравоохранения, труда и социальной защиты:

- Создание жизнеспособного и равноудаленного механизма оценки зрелости ребенка и психоэмоционального воздействия, которое участие в судебном процессе может оказать на ребенка;
- Поправки к Избирательному кодексу и Кодексу о правонарушениях в смысле ужесточения санкций в отношении кандидатов, которые используют детей в качестве материала для продвижения своих собственных избирательных кампаний.

ПРАВО НА СОЦИАЛЬНУЮ ЗАЩИТУ РЕБЁНКА

В соответствии со ст. 26 Конвенции ООН о правах ребенка «Государства-участники признают право каждого ребенка на социальную помощь, включая социальную защиту, и принимают меры для обеспечения того, чтобы это право полностью осуществлялось в соответствии с их национальным законодательством»⁴³. На национальном уровне, социальная защита гарантируется ст.47 Конституции Республики Молдова. Детский Омбудсмен также отмечает, что национальным органам государственной власти в значительной степени удалось увязать национальную законодательную базу с международной в области социальной защиты детей.

Основной проблемой, о которой Народный Адвокат по правам ребенка сообщил в 2020 году в области социальной защиты, было **прекращение деятельности социальных учреждений**. Соответственно, с принятием Постановления Парламента № 55 от 17 марта 2020 об объявлении чрезвычайного положения⁴⁴, вводятся исключительные, обязательные и подлежащие исполнению меры для руководителей органов центрального и местного публичного управления, руководителей публичных учреждений, экономических агентов, а также для граждан и других лиц, находящихся на территории Республики Молдова. Таким образом, в этих условиях были введены ограничения, в том числе и в

⁴³ http://artico.md/wp-content/uploads/2017/01/CRC_RO.pdf

⁴⁴ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=120817&lang=ro

деятельности учреждений социальной помощи, которые призваны выполнять основные задачи в сегменте социальной защиты ребенка.

Одним из основных недостатков, выявленных Детским Омбудсменом в период с марта по июль, был тот факт, что большинство учреждений социальной помощи, в том числе общинных социальных работников, не в полной мере выполняли свои обязанности. Из запросов, адресованных в Офис Народного Адвоката и из звонков, полученных с Детского телефона доверия, было установлено, что были ситуации, когда социальный работник не навещал семьи, зарегистрированные в органах опеки и попечительства, в течение длительного времени, которые очень нуждались в поддержке и помощи. В этих обстоятельствах, некоторые дети подвергались риску, особенно в семьях, где родители злоупотребляли алкоголем или пренебрегали родительскими обязанностями по воспитанию и уходу за детьми.

Народный Адвокат по правам ребенка отмечает в этой связи, что социальный работник, специалист в области защиты прав ребенка – это люди, которые призваны предложить самые быстрые меры в ситуациях риска, в которых находится ребенок. Отсутствие контроля даже в течение недели, не говоря уже о длительных периодах, за положением ребенка может представлять опасность для его жизни и здоровья. В заключение вышеизложенного, Детский Омбудсмен считает, что прерывание работы социальных работников, специалистов в области защиты прав ребенка, в ситуации кризиса здравоохранения, представляет собой нарушение прав ребенка и риск для безопасности детей. В этой связи, Детский Омбудсмен напоминает о положениях Декларации Комитета министров Совета Европы (КМ СЕ) об укреплении прав ребенка как ключа к будущему Европы», принятой на его заседании 11 марта 2020 года, подтверждая приверженность государства защите прав ребенка, особенно во время кризиса, когда существует серьезный риск игнорирования или ущемления прав детей, особенно детей, находящихся в уязвимом положении»⁴⁵.

Также в этом сегменте, Народный Адвокат по правам ребенка был уведомлен о **прекращении деятельности общественных дневных центров**. Таким образом, Детский Омбудсмен отмечает, что необходимость прекращения, как и в предыдущих случаях, является необходимостью избежать и уменьшить заражение детей и людей, работающих в этих центрах. Однако следует отметить, что с прекращением деятельности этих центров положение детей в сегменте социального страхования значительно ухудшилось. Детский Омбудсмен обращает внимание на то, что бенефициарами этих центров обычно являются дети из социально уязвимых семей или из семей

⁴⁵ Declaration by the Committee of Ministers on “strengthening the rights of the child as the key to a “future-proof Europe” (Adopted by the Committee of Ministers on 11 March 2020 at the 1370th meeting of the Ministers’ Deputies);

группы риска. Таким образом, для этих детей общинные дневные центры являлись гаванью мира и безопасности, где они могли провести день и вечером вернуться домой.

В этой связи, Народный Адвокат по правам ребенка отмечает, что центральные и местные органы государственной власти были обязаны даже в кризисной ситуации предоставить этим детям *альтернативную форму защиты или альтернативную форму социальных услуг*. Согласно международным стандартам, полное лишение детей социальных услуг недопустимо без предложения им альтернативы, хотя бы временной, которая могла бы поддержать их хотя бы частично. Таким образом, Комитет ООН по правам ребенка отмечает, что дети из социально уязвимых семей с наибольшей вероятностью пострадают от ситуаций риска, а в ситуациях, когда соответствующие власти бросают их во время кризиса, такие обстоятельства могут быть для них фатальными. По этим причинам Народный Адвокат по правам ребенка считает, что центральные и местные органы государственной власти не смогли эффективно управлять сферой социальной помощи, предназначенной для детей.

Еще один аспект, проанализированный Детским Омбудсменом в отчетный период, – это **социальная защита детей, помещенных в интернатные учреждения во время пандемии**. В этой связи подчеркивается, что интернатные учреждения, подчиненные МЗТСЗ, приняли меры по обеспечению безопасности детей и недопущению заражения бенефициаров новым вирусом Covid-19. Однако следует отметить, что в большинстве интернатных учреждениях не были приняты необходимые меры для поддержания связей детей с биологическими семьями вне центров размещения или с другими лицами, которым дети доверяли.

В этих обстоятельствах, Детский Омбудсмен неоднократно рекомендовал интернатным учреждениям всех типов принять меры по разработке альтернативных мер, которые помогли бы удерживать детей, находящихся в приемных семьях, в контакте с внешним миром. Таким образом, было рекомендовано реализовать онлайн-общение через передовые технологии и социальные сети, к которым подключены дети и их контактные лица. Детский Омбудсмен также рекомендовал, чтобы в список контактов, с которыми ребенок может связаться, были включены все лица, с которыми он хочет общаться, независимо от степени родства (друзья, товарищи, одноклассники, коллеги по внеклассной деятельности). Необходимость в таких мерах возникает чтобы свести к минимуму потерю связи ребенка с миром за пределами центра размещения, так как дети, помещенные в центры размещения, более уязвимы к социальной изоляции и, соответственно, могут столкнуться с большими трудностями в социальной интеграции во время кризиса.

В течение отчетного периода, Народный Адвокат по правам ребенка также проанализировал защиту прав детей в сегменте **соблюдения прав детей в очагах туберкулеза**. В связи с этим, Народный Адвокат по правам ребенка сотрудничал со Школой менеджмента в области общественного здравоохранения Государственного медицинского и фармацевтического университета им. Николае Тестемицану, была разработана *магистерская диссертация «Соблюдение прав детей во время вспышек туберкулеза в специализированных учреждениях»*⁴⁶. В Республике Молдова борьба с туберкулезом осуществляется в рамках Национальной программы по борьбе с туберкулезом Республики Молдова, утвержденной Постановлением Правительства № 1160 от 20.10.2016 г.⁴⁷, являясь пятым Национальным клиническим протоколом борьбы с туберкулезом. Согласно положениям вышеупомянутого Постановления Правительства, основная ответственность за борьбу с туберкулезом в стране возложена на Министерство здравоохранения, труда и социальной защиты.

В ходе реализации национальных программ Республика Молдова предприняла важные действия по борьбе с туберкулезом, установив международные стандарты мер по контролю и лечению этого заболевания. Согласно Годовому социальному отчету за 2018 год⁴⁸, в последние годы наблюдается тенденция к стабилизации эпидемиологической ситуации за счет туберкулеза. Статистические данные свидетельствуют об улучшении эпидемиологических показателей в результате оказания медицинских услуг при туберкулезе (профилактика, выявление, лечение), ориентированных на потребности людей. Таким образом, в результате оказания противотуберкулезных услуг (профилактика, выявление, лечение), ориентированных на потребности населения, смертность от туберкулеза за 2018 год составила 7,6 на 100 тыс. населения (304 случая), по сравнению с 2017 годом – 7,9 (320 случаев) и 2016 годом – 9,1. (372 случая).

Детский Омбудсмен отмечает, что в нашей стране дети из семей, члены которых страдают этим заболеванием, помещаются на профилактическое лечение в два фтизиопульмонологических реабилитационных центра на срок от 3 до 6 месяцев (Центр фтизиопульмонологии и реабилитации для детей села Тырнова Дондюшенского района и Центр фтизиопульмонологии и реабилитации для детей села Корнешть Унгенского района). Однако помещение этих детей в специализированные учреждения не всегда основывается на наилучших интересах ребенка, которому часто в этот период ограничиваются определенные права. Это, в частности, право на **здоровье, образование, семью и мнение**.

⁴⁶ <http://ombudsman.md/news/maia-banarescu-copiilor-institutionalizati-din-focarele-cu-tuberculoza-le-sunt-lezate-drepturile-la-sanatate-educatie-familie-si-opinie/>

⁴⁷ <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=367268&lang=1>

⁴⁸ https://msmps.gov.md/sites/default/files/raport_social_anual_2018_final.pdf

В Исследовании установлено, что нарушение права на здоровье детей в этих учреждениях проявляется в ограниченном доступе детей к альтернативным медицинским услугам, длительном пребывании ребенка на реабилитации в учреждении, нехватке медицинского персонала. Недостаток педагогов, ограниченный доступ детей к разным видам образовательной деятельности на тех же условиях, что и другие дети, отсутствие учебников, необходимых для учебного процесса, являются основанием считать, что несовершеннолетним бенефициарам школ ущемляется право на образование.

Право на мнение детей, находящихся в учреждениях обоих центров, нарушается из-за отсутствия институциональных процедур для реабилитации и консультации с мнением ребенка, плохого или полного облегчения доступа детей к информации об их правах, включая право на информацию, право на мнение и т. д. жалобу или претензию. В обоих центрах контакт детей с биологической семьей или родственниками низкий, что является очевидным свидетельством нарушения права ребенка на семью. Исследование также показывает, что дети из социально уязвимых семей или с родителями, уехавшими за границу из-за отсутствия других форм защиты несовершеннолетних в обществе, помещаются в оцененные интернатные учреждения. Таким образом, результаты Исследования показывают, что помещение детей из очагов туберкулёза в специализированные учреждения, как форма их защиты, не является мерой, основанной на уважении прав детей, и не соответствует положениям Конвенции ООН о правах ребенка.

Народный Адвокат по правам ребенка утверждает, что государство должно немедленно вмешаться, чтобы восстановить ситуацию в этой сфере, заявляя, что в отсутствие реальных усилий по обеспечению адекватной системы защиты ребенка от вспышек туберкулеза, международные стандарты в этой области нарушаются. Для оценки степени соблюдения прав этих детей, помещенных в специализированные учреждения, используются данные о национальной системе защиты детей, находящихся в группе риска, и данные, полученные с помощью исследовательских инструментов, подготовленных на основе положений Конвенции о правах ребенка (ООН, 1989 г.) и национальных нормативных актов о правах ребенка.

Таким образом, Народный Адвокат по правам ребенка констатирует строгое нарушение прав детей, помещенных в фтизиопневмологические центры, что проявляется, прежде всего, в чрезмерном превышении срока помещения (случаи помещения от 6 месяцев до 10 лет), ограничении контактов с внешним миром, даже если эти дети больше не представляют опасности и нарушении права на образование путем предоставления образовательных услуг явно ниже уровня заранее установленных стандартов.

Еще одной областью, изученной Детским Омбудсменом в отчетный период, была **оценка эффективности межсекторальных механизмов в области защиты прав ребенка**. С этой целью в прошлом году был подготовлен Тематический доклад «Оценка эффективности и действенности механизмов межсекторального сотрудничества в области защиты прав ребенка»⁴⁹. Согласно техническому заданию, в основном рассматривались три механизма, в том числе Механизм межсекторального сотрудничества в медико-социальной сфере с целью предотвращения и снижения материнской и младенческой смертности детей до 5 лет в домашних условиях, Механизм межсекторального сотрудничества для выявления, оценки, направления, помощи и мониторинга детей-жертв и потенциальных жертв насилия, безнадзорности, эксплуатации и торговли людьми, а также Механизм межсекторального сотрудничества для первичного предотвращения рисков для благополучия ребенка. Также были частично рассмотрены другие механизмы, такие как Национальная система перенаправления для предоставления защиты и помощи жертвам и потенциальным жертвам торговли людьми, а также положения Закона № 299/2018 о мерах и услугах, предназначенных детям с девиантным поведением, которые устанавливают создание Механизма межсекторального сотрудничества по реализации мер для детей с девиантным поведением.

Оценка основывалась на положениях Конвенции ООН о правах ребенка и анализировала три механизма: Механизм межсекторального сотрудничества в медико-социальной сфере с целью предотвращения и снижения материнской и младенческой смертности детей до 5 лет в домашних условиях; , Механизм межсекторального сотрудничества для выявления, оценки, направления, помощи и мониторинга детей-жертв и потенциальных жертв насилия, безнадзорности, эксплуатации и торговли людьми; а также также Механизм межсекторального сотрудничества для первичного предотвращения рисков для благополучия ребенка.

Среди основных выводов Доклада были отмечены слабая или отсутствующая на местном и национальном уровне капитализация механизмов межсекторального сотрудничества в области защиты детей, большая нагрузка на социальных работников, отсутствие единой базы данных, нормативной базы (руководств, инструкций) по применению механизмов. Они пересекаются на разных этапах процедур, в частности, в случае одного и того же бенефициара, в исключительных обстоятельствах (например, в ситуации, вызванной пандемией Sars-Cov-2) механизмы не применяются или применяются частично, отсутствуют доступные и удобные для детей процедуры подачи жалоб в рамках Механизмов межсекторального сотрудничества, и для наиболее уязвимых детей право на мнение ограничено.

⁴⁹ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/12/2724_Raport-tematic2-1.pdf

Основные рекомендации, сделанные после выводов, касаются переосмысления механизмов предотвращения и вмешательства в случаях насилия и жестокого обращения; четкого определения пределов вмешательства по каждому механизму отдельно для каждого участника, несущего ответственность в рамках этих механизмов; разработки и безотлагательного принятия всех документов, необходимых для надлежащего функционирования оцениваемых механизмов, строгого мониторинга со стороны центральных публичных органов и создания единых межотраслевых механизмов для мониторинга реализации. Детский Омбудсмен также по этому поводу повторяет срочную необходимость нанять специалиста по защите детей в каждую примэрию, с четким разграничением его обязанностей по отношению к обязанностям социального работника сообщества. Эти рекомендации будут направлены в линейные органы власти, и их выполнение будет контролироваться.

Еще одним аспектом, проанализированным Народным Адвокатом по правам ребенка в течение 2020 года, стало **соблюдение прав детей, оставшихся без родительской защиты**. Таким образом, согласно собранным данным, в настоящее время в стране зарегистрировано 1310 детей с временным статусом, оставшихся без попечения родителей. Из них 617 – девочки и 693 – мальчики. Дети из сельской местности преобладают (примерно 75%) по сравнению с детьми из городской местности (25%). Около 79% этих детей (1030 детей) школьного возраста (7-18 лет).

В Докладе отмечается отсутствие эффективных правовых механизмов и инструментов, наличие большого количества случаев, о которых сообщалось властями в отношении родителей, не выполняющих свои обязанности, неадекватность форм защиты детей, оставшихся без попечения родителей, небольших пособий, не покрывающих необходимые расходы для ребенка, что процедура, применяемая в суде, сложна и длительна. Также было установлено недостаточное участие или даже уклонение многих местных публичных властей, низкая активность многопрофильных команд и недостаток квалифицированных специалистов, отсутствие постоянного и централизованного учета детей, оставшихся без попечения родителей, отсутствие возможностей для надлежащего ухода и размещения детей с тяжелыми формами инвалидности, а также при выходе из системы защиты детей по достижении совершеннолетия им не предоставляется жилье, и эта проблема затрагивалась Детским Омбудсменом в предыдущих докладах.

Детский Омбудсмен рекомендовал государственным властям разработать план мер, которые необходимо принять для защиты прав детей этих категорий; ужесточить законодательство в области защиты детей; создать механизм для привлечения к ответственно-

сти родителей, которые уезжают за границу на длительные периоды времени, чтобы работать; разработать и утвердить Типовое положение об организации и функционировании Службы опеки и попечительства; пересмотреть положения о порядке подачи и анализа в суде материалов для установления статуса ребенка из группы риска; чтобы районные советы несли ответственность за выделение ресурсов и возможностей для расширения форм социальной защиты детей, оставшихся без попечения родителей, включая жилье с выходом из системы защиты детей. Рекомендуется создать услугу комплексного ухода за детьми, оставшимися без попечения родителей; разработать единую базу данных для централизованного учета этих детей; увеличить заработную плату и пособия на содержание ребенка в социальных службах семейного типа; развивать поддержку детей и молодежи, которые вышли из центров размещения; создавать дневные центры или временные центры для детей из уязвимых семей, службы экстренной помощи, службы временного ухода и т. д.

В контексте вышеизложенного, Народный Адвокат по правам ребенка представляет следующие **РЕКОМЕНДАЦИИ**:

Министерство здравоохранения, труда и социальной защиты:

- Реконцептуализация механизмов, предназначенных для предотвращения и вмешательства в случаях насилия и злоупотреблений, чтобы предотвратить возможное дублирование по секторам, а также на межотраслевом уровне; четкое разграничение пределов вмешательства по каждому механизму отдельно для каждого участника с полномочиями в рамках этих механизмов;
- Периодическая оценка воздействия выполнения ПП №1182/2010, ПП № 270/2014, ПП №143/2018 и их пересмотр, когда это необходимо, для предотвращения возможных упущений, в частности, касающихся наиболее уязвимых групп, а также дублирования;
- Наем в каждой Примэрии специалиста по защите детей с четким разграничением его полномочий по отношению к социальному работнику сообщества;
- Министерство здравоохранения, труда и социальной защиты разработает рабочий механизм для социальных работников, который обеспечит их безопасность и надлежащее выполнение взятых на себя обязательств;
- Министерство здравоохранения, труда и социальной защиты пересмотрит процедуры помещения детей в центры размещения Корнешть и Тырнова;
- Министерство образования, культуры и исследований проведет повторную оценку соблюдения и соответствия реализации права ребенка на образование согласно международным стандартам в этой области.
- соблюдение прав детей на улице.

СОБЛЮДЕНИЕ ПРАВ ДЕТЕЙ, НАХОДЯЩИХСЯ НА УЛИЦЕ

Вопрос защиты прав *детей, находящихся на улице* в этом докладе также анализируется в разделе социального обеспечения с описанием других прав, однако в случае детей, находящихся на улице, мы не можем сделать разграничение на основе одного права.

Во время своего пребывания в должности, Народный Адвокат по правам ребенка среди своих приоритетов включал в свою повестку дня вопрос о соблюдении прав детей из групп риска, включая детей, находящихся на улице, и с учетом того, что в условиях пандемии эта группа детей стала особенно уязвимой, Народный Адвокат по правам ребенка отслеживал действия властей в отношении этих детей во время пандемии.

С введением чрезвычайного положения, Парламентом Республики Молдова, из-за вируса Covid-19 Правительство вмешалось, приняв ряд мер защиты, направленных на остановку или сокращение распространения вируса. Таким образом, мытье рук, дезинфекция поверхностей и предметов, социальное дистанцирование, ношение масок и защитных перчаток оказались одними из наиболее эффективных мер по контролю и остановке распространения болезни. Однако, Народный Адвокат по правам ребенка отмечает, что эти меры, хотя и эффективны и приветствуются для защиты здоровья человека, не достигают своей цели в отношении детей, ведущих уличный образ жизни, так как для реализации этих мер необходимо иметь хотя бы воду и мыло, ежедневную личную гигиену, которой в уличных условиях не хватает, не говоря уже о дезинфицирующих средствах, масках или перчатках. В то же время, Детский Омбудсмен утверждает, что этим детям необходимо четко и в их понимании объяснить необходимость соблюдения этих мер защиты.

Более того, Детский Омбудсмен отмечает, что, несмотря на то, что с начала пандемии было составлено несколько жалоб, которые были отправлены в местные и центральные государственные органы⁵⁰, они не достигли своей цели. Народный Адвокат по правам ребенка также привлек внимание властей, путем представления рекомендаций и на многочисленных онлайн-встречах с представителями компетентных учреждений, но эти рекомендации не были приняты во внимание.

Таким образом, Детский Омбудсмен отмечает, что меры изоляции необходимы, и в этом случае ограничение определенных прав (экономических и социальных) возможно и может рассматриваться в соответствии с международными стандартами в области защиты прав ребенка. В то же время необходимо еще раз упомянуть национальным властям, что эти ограничения **не могут быть дискриминаци-**

⁵⁰ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/03/APDC_MMSPS.pdf

онными и должны быть необходимыми⁵¹, однако ситуация довольно неоднозначная, когда, с одной стороны, власти разрешили открытие общественных и развлекательных помещений и рынков, а с другой стороны, было приказано проводить рейды, чтобы забрать детей с улицы и разместить их в соответствующих центрах размещения. Таким образом, Народный Адвокат по правам ребенка указывает, что эти действия не подпадают под общие правила защиты прав детей, «массовый сбор» детей и их целенаправленное помещение в центры размещения может быть более опасным, чем сама жизнь на улице, которую сейчас несут дети.

Детский Омбудсмен отмечает, что с уходом холодного периода года и повышением температуры окружающей среды количество детей на улице только в марте-июне достигло 38⁵² детей, которые проводят время на улице. В этих условиях в настоящее время государство не имеет достаточного количества центров или служб, в которые могут быть помещены эти дети, в соответствии с правилами расстояния и защиты, чтобы избежать простого заражения или перекрестного заражения между детьми. Кроме того, Народный Адвокат по правам ребенка не поддерживает рейды по сбору детей, которые приводят к принудительному размещению детей и ничего не делают, кроме изменения их места жительства, а затем установить с ними контакты, будет сложнее.

Еще один аспект, на который Народный Адвокат по правам ребенка обращает внимание в сегменте детей, находящихся на улице – **это соразмерность принимаемых мер** по отношению к их нынешнему положению, что означает, что должна быть принята наименее ограничительная альтернатива, когда доступны несколько типов ограничений. Однако Детский Омбудсмен утверждает, что в условиях нынешней пандемии трудно сказать, какие меры являются наименее ограничительными, поскольку государственным органам с более слабыми системами здравоохранения может потребоваться принятие дополнительных мер, чтобы максимально снизить нагрузку на систему здравоохранения в целом.

В то же время, с точки зрения соразмерности мер, принимаемых соответствующими органами, Детский Омбудсмен утверждает, что необходимо проводить многогранный анализ в отношении ограничений прав и свобод детей, ведущих уличную жизнь. Народный Адвокат по правам ребенка считает, что национальные власти не смогли обеспечить эффективную защиту, основанную на наилучших интересах ребенка в уличной ситуации во время пандемии. Необходимо отметить – даже в условиях пандемии интересы ребенка, живущего

⁵¹ <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRC/Pages/CRCIndex.aspx>

⁵² <http://dmpdc.md/comunicat-de-pres-a-vizand-evaluarea-copiilor-aflati-in-situatii-de-strada-probleme-si-solutii/>

на улице, не могут не совпадать с интересами остального населения, и власти должны определить конкретные потребности этих детей и адаптировать меры/действия к этим потребностям, облегчая реинтеграцию в домашнюю среду обитания, в которой они находились, или другую среду обитания, которую ребенок может принять. Таким образом, по мнению Народного Адвоката по правам ребенка, снос временных приютов местными органами власти привел к значительному ухудшению положения детей, находящихся на улице что затрудняет установление дальнейших контактов с детьми и дальнейшее наблюдение за ними. Детский Омбудсмен утверждает, что во время пандемии в качестве предварительного условия для дальнейших действий одним из возможных краткосрочных решений было оставить нетронутой обычную среду обитания детей, чтобы знать хотя бы приблизительно место, где они проводят время, и обеспечить их хотя бы минимумом, необходимым для защиты от вируса (маски, перчатки, дезинфицирующее средство).

Другой аспект – это право на **жизнь и развитие**, здесь Народный Адвокат по правам ребенка отмечает, что государство не смогло обеспечить полную реализацию этих прав в семейной среде, а в отношении беспризорных детей результаты явно ниже ожиданий. В результате мониторинга, были обнаружены дети, которые были вовлечены в попрошайничество, незаконную торговлю, преступность, а также дети, подвергшихся жестокому обращению и насилию во время пандемии, что представляет значительный риск для жизни и развития этих детей. Соответствующая ситуация еще более усугубилась в начале объявления тотального карантина, когда органы государственной власти либо вообще не работали, либо имели особый режим деятельности, а дети оставались на период практики 2 месяца без надлежащего надзора и защиты.

Право на образование это еще одно право, которое не реализуется властями в отношении детей, находящихся на улице даже в периоды отсутствия чрезвычайных ситуаций, но тем более в ситуации пандемии и созданного хаоса, образование детей, ведущих уличный образ жизни было практически полностью прекращено. Более того, из-за карантина и запуска дистанционного обучения дети, которые недавно столкнулись с риском начать вести уличный образ жизни из-за бедности и отсутствия оборудования для дистанционного обучения, были практически исключены из системы образования в середине учебного года и смогли начать уличную жизнь быстрее, чем в аналогичные периоды в предыдущие годы.

В создавшейся эпидемиологической ситуации, Детский Омбудсмен обращает особое внимание на **право на здоровье** беспризорных детей, и поддерживает потребность в образовании, адаптированном к особым потребностям этой группы детей, и предоставлении меди-

цинских услуг этим детям, включая меры по предотвращению инфекционных заболеваний. Такое образование и услуги должны быть удобными и поддерживающими, всеобъемлющими, доступными, бесплатными, конфиденциальными, без осуждения и дискриминации, с уважением самостоятельного решения детей и без необходимости согласия родителей. Медицинские услуги должны быть доступными независимо от физического местонахождения или социального статуса. Государственные органы должны увеличить доступность услуг по профилактике, лечению и реабилитации от злоупотребления психоактивными веществами, включая услуги по снижению вреда и терапии травм, а также услуги по охране психического здоровья для детей, находящихся на улице. Об этом свидетельствуют факты, изложенные в материалах СМИ о случае детей, находящихся на улице, протестированных на вирус Covid-19 по настоянию гражданского активиста, работающего в этой сфере⁵³. Народный Адвокат по правам ребенка считает, что таким образом была продемонстрирована неспособность властей справиться с ситуацией и сложилась ситуация, когда общественный активист, хотя и с добрыми намерениями, посадил 11 детей в машину одновременно, что представляло потенциальную опасность заражения детей, и поехал с ними в сортировочный центр Covid. Также, Детский Омбудсмен обеспокоен тем, что частное лицо имеет более тесные контакты с детьми, находящимися на улице чем с сотрудниками органов власти, наделенные компетенцией в данной области. В связи с этим, Народный Адвокат по правам ребенка призывает органы государственной власти укреплять сотрудничество с неправительственными организациями и более внимательно следить за действиями и намерениями любого человека, вступающего в контакт с детьми, находящимися на улице.

Детский Омбудсмен также обеспокоен тем, как с детьми обращались в Сортировочном центре Covid (Moldexpo). В отчете показано, что дети были оставлены на произвол судьбы на территории, где произошла вспышка инфекции, и во время анализа и результатов ни одно компетентное лицо не подошло к ним, чтобы предоставить им какую-либо информацию и предложить им помощь, дети сидели около 6 часов при высоких температурах без еды и воды, и, соответственно они ушли не дожидаясь результатов. Народный Адвокат по правам ребенка осуждает позицию представителей соответствующих учреждений в данной ситуации и призывает государство усилить меры вмешательства в отношении детей, находящихся на улице особенно во время пандемий.

Еще один аспект, проанализированный Народным Адвокатом по правам ребенка, – это обеспечение права детей, находящихся на улице

⁵³ <https://tv8.md/2020/05/20/video-au-fost-testati-negativ-cu-covid-apoi-au-ajuns-din-nou-in-strada-este-experienta-crunta-traita-de-zece-copii-ai-strazii/>

на мнение и участие во время чрезвычайных ситуаций. На основании сделанных наблюдений Омбудсмен отмечает, что не было принято никаких мер для ознакомления с мнением ребенка о мерах по защите от распространения вируса, более того, дети не были, по крайней мере, должным образом обучены/проинформированы, как пользоваться средствами защиты и как действовать в случае подозрения на инфекцию. Народный Адвокат по правам ребенка отмечает, что в соответствии со стандартами, установленными Комитетом ООН по правам ребенка⁵⁴, мнение ребенка не может игнорироваться ни при каких обстоятельствах, особенно в кризисных ситуациях такие консультации должны быть усилены. Кроме того, после действий, указанных выше, и выявленных проблем, Народный Адвокат по правам ребенка 28 июля 2020 г. инициировал рабочее заседание в рамках Парламентского комитета по культуре, образованию, исследованиям, молодежи, спорту и средствам массовой информации под названием «Борьба с феноменом детей, находящихся на улице». Детский Омбудсмен подтвердил необходимость гармонизации правовой базы с международными стандартами, создания круглосуточных служб социального размещения для детей в муниципии Кишинев, бенефициарами которых являются все дети, независимо от того, откуда они приехали. Детский Омбудсмен также повторяет необходимость обучения лиц, работающих с детьми, находящимися на улицах, активизации действий по предотвращению этого явления, выявления семей, в которых дети могут подвергаться риску, для раннего вмешательства во избежание бездомности посредством необходимой помощи и поддержки семей и детей.

В заключении вышеизложенного, Детский Омбудсмен дает следующие **РЕКОМЕНДАЦИИ**:

Министерство здравоохранения, труда и социальной защиты

- Срочная разработка протокола/регламента вмешательства в работу с детьми, находящимися на улице в отношении их тестирования/размещения/лечения, которые могут стать жертвами Covid-19;
- Активизация деятельности/межотраслевого сотрудничества линейных учреждений по сегменту детей, находящихся на улице в случае эпидемий/пандемий/чрезвычайных ситуаций;
- Министерство здравоохранения, труда и социальной защиты совместно с Примэрией Кишинева утврдят план периодического тестирования и мониторинга детей находящихся на улице на вирус Covid-19;

Органы местного публичного управления I и II уровня

- Органы местного публичного управления намерены активизировать свои усилия, чтобы ускорить создание Службы помощи на дорогах, которая могла бы оказывать разностороннюю

⁵⁴ <https://www.ohchr.org/EN/HR/Bodies/CRC/Pages/CRCIndex.aspx>

помощь (здравоохранение, социальная помощь, психологическая помощь, образование и т. д.) круглосуточно;

- Местные органы публичного управления распорядятся о выделении необходимых средств для устойчивости созданной службы и распространят соответствующую услугу в национальном масштабе.

ЮВЕНАЛЬНАЯ ЮСТИЦИЯ

В контексте разработки главы о ювенальной юстиции в ежегодном докладе о соблюдении прав человека, Народный Адвокат по правам ребенка сосредоточил внимание на двух основных аспектах: уважении прав детей-свидетелей/жертв преступлений в контексте их слушания в соответствии с условиями, предусмотренными статьей 110¹ Уголовно-процессуального кодекса, и уважении права детей в пениitenciарных учреждениях.

I. Допрос детей-свидетелей / жертв преступлений в особых условиях:

Таким образом, в соответствии с положениями статьи 19 Конвенции Организации Объединенных Наций о правах ребенка государство несет ответственность за принятие всех необходимых мер для обеспечения права ребенка на защиту от любой формы насилия, вреда или жестокого обращения, физического или психического, оставление или пренебрежение, жестокое обращение или эксплуатация, включая сексуальное насилие.

Как международная, так и национальная нормативно-правовая база подчеркивает важность применения основного принципа соблюдения наилучших интересов ребенка во всех решениях, касающихся его, гарантируя ему защиту и заботу, необходимые для обеспечения его благополучия.

Укрепление механизмов защиты прав детей, в том числе находящихся в контакте с системой правосудия, по-прежнему должно быть приоритетом на национальном уровне, поскольку они регулируются в программных документах на национальном и отраслевом уровне. Несмотря на то, что некоторые меры были приняты, этот сектор не полностью соответствует потребностям и стандартам, что требует дополнительных регулирующих и операционных мер.

В этом смысле, для качественного слушания несовершеннолетнего потерпевшего/свидетеля преступления перед системой ювенальной юстиции стоит задача обеспечить, в случае уголовного судопроизводства, среду, которая способствует безопасности, что является важным элементом в обеспечении необходимого чувства защиты ребенка в отношениях с правоохранительными органами.

Специальное слушание ребенка-жертвы/свидетеля преступления является важным шагом, на котором должны быть приняты все меры для защиты детей от риска повторной травмы. При слушании дела ребенка, ставшего жертвой жестокого обращения, необходимо соблюдать принципы международных стандартов, закрепленные в нескольких нормативных актах: Конвенция ООН о правах ребенка; Минимальные стандартные правила ООН, касающиеся отправления правосудия в отношении несовершеннолетних (Пекинские правила); Конвенция Совета Европы о защите детей от сексуальной эксплуатации и сексуального насилия (Лансаротская конвенция).

09 февраля 2021 года в ходе мониторингового визита в офис Буюкань Суда Кишинэу, проведенного членами Совета по предупреждению пыток совместно с представителем Офиса Народного Адвоката, состоялось обсуждение того, как заслушивать детей в особых условиях, потерпевших или свидетелей преступления, которые могут быть запрошены при рассмотрении уголовного дела.

Согласно информации, предоставленной Судом Кишинэу⁵⁵, до 2016 года Палата по вопросам допроса детей в особых условиях находилась в Суде Ботаника, мун. Кишинев, а впоследствии, после реорганизации судебных инстанций, в соответствии с Законом № 76 о реорганизации судебных инстанций, а именно с 1 января 2017 года, она находилась в Центральном офисе Суда Кишинэу.

После реорганизации судебных инстанций Центру, Буюкань, Рышкань, Ботаника и Чокана в Кишиневе они объединились, образовав Суд Кишинэу. Постановлением № 555/25 от 27 ноября 2018 г. Высшего совета магистратуры было решено с 1 января 2019 года специализировать офисы Суда Кишинэу, следующим образом: офис Ботаника – по вопросам о несостоятельности; офис Буюкань – по уголовным делам; офис Центру – по гражданским делам; офис Чокана – по вопросам правонарушений и деятельности судьи по уголовному преследованию; офис Рышкань – по вопросам административных споров.

На просьбу дать разъяснения, адресованные во время рассмотрения уголовного дела, о месте, где суд проводит слушания в особых условиях детей-жертв или свидетелей преступления, было объяснено, что в таких случаях они обращаются в офис Чокана или в различные неправительственные организации, такие как Национальный центр по предотвращению жестокого обращения с детьми (CNPAC) или La Strada.

Таким образом, согласно заявлениям Суда Кишинэу, с 01 января 2019 года техника и оборудование, необходимые для работы специальной комнаты для слушания детей в особых условиях, были пере-

⁵⁵ file:///C:/Users/User/Desktop/Tamara/RAPORT%202020/Camerile%20de%20audieri/jud.%20Ciocana,%20Buiucani/r%20C4%83spunsul,%20jud.%20Buiucani,%20%20nr.5.14-1282%20din%2017.02.2021.pdf

даны в офис Чокана Суда Кишинэу, где была создана специальная комната, которая действует до сих пор.

Во время визита в офис Чокана Суда Кишинэу было установлено, что комната для слушаний находится на первом этаже, непосредственно у входа в судебную инстанцию, и, по словам руководства суда, до 1 июля 2020 г. она находилась на другом этаже здания.

Комната для слушаний несовершеннолетних – это отдельное помещение, предназначенное только для слушания несовершеннолетнего, имеющего статус потерпевшего/свидетеля преступления, в соответствии с условиями статьи 110¹ УПК.

Оснащение техникой и необходимым оборудованием для работы помещения, касающегося слушания в особых условиях детей, оплачивается из бюджета судебной инстанции.

Обеспечение присутствия ребенка и специалистов, а также других лиц на слушании несовершеннолетних, является обязанностью прокурора, который требует допроса несовершеннолетнего потерпевшего/свидетеля преступления в соответствии с условиями ст. 110¹ УПК, и судья по уголовному преследованию отвечает за соблюдение процедуры и правовой базы, во избежание любого негативного воздействия на психическое состояние ребенка.

Правовая база, регулирующая деятельность специальной палаты, созданной при Суде Кишинэу, напрямую регулируется положениями статьи 6 п. 41 и статьи 110¹ Уголовно-процессуального кодекса Республики Молдова, Методического руководства по расследованию дел с участием детей-жертв/свидетелей преступлений, утвержденного Приказом Генерального прокурора № 25/25 от 03 августа 2015 г., а также рекомендациями интервьюеров, которые непосредственно участвуют в слушании в особых условиях, в которых находятся дети.

Мониторинг сферы правосудия в отношении детей остается приоритетом в повестке дня Народного Адвоката по правам ребенка, которая является очень важной и щепетильной, когда мы обсуждаем соблюдение конкретных прав ребенка. Эти специфические для данной области характеристики обусловлены тем фактом, что несовершеннолетние, вступающие в контакт с системой правосудия, независимо от их процессуального статуса – свидетели, потерпевшие или даже исполнители преступлений, нуждаются в четкой, последовательной, комплексной и профессиональной поддержке, связанной с передовой международной практикой в этой области и в соответствии с положениями наиболее важных международных документов в области прав детей, участником которых является Республика Молдова.

В этом контексте, Детский Омбудсмен с повышенным вниманием следит за соблюдением на национальном уровне стандартов условий для допроса несовершеннолетних, за обустройством специальных помещений для слушания детей в органах полиции, прокуратуре и судах.

Законодательные и процессуальные недостатки, выявленные при допросе в особых условиях детей-жертв или свидетелей преступлений были также упомянуты Народным Адвокатом по правам ребенка в Тематическом докладе, подготовленном в 2015 году: «Анализ деятельности специальных палат для допроса несовершеннолетних потерпевших/свидетелей в условиях статьи 110¹ Уголовно-процессуального кодекса»⁵⁶.

Аналогичным образом, соответствующие рекомендации относительно допроса детей в особых условиях, Народный Адвокат по правам ребенка повторяет их в ежегодных докладах о соблюдении прав детей в Республике Молдова⁵⁷, а также в Альтернативном докладе, представленном Народным Адвокатом по правам ребенка⁵⁸.

Основная цель создания особых условий для допроса детей-жертв или свидетелей преступлений – избежать травм или повторной виктимизации ребенка как на стадии уголовного преследования, так и на стадии судебного рассмотрения уголовного дела, которое будет происходить в рамках процесса отправления правосудия с учетом интересов детей.

Анализируя правовые процедуры через призму статьи 110¹ УПК, касающуюся допроса детей в особых условиях, а также в ходе обсуждений с представителями заинтересованных учреждений, были обнаружены следующие законодательные и процессуальные недостатки:

- ст.110¹ ч.(1) УПК регулирует допрос детей в возрасте до 14 лет в особых условиях, несмотря на то, что в соответствии с международными и национальными правовыми рамками ребенком считается лицо, не достигшее 18-летнего возраста;
- участники процесса, которые взаимодействуют с ребенком, не всегда проявляют адекватную подготовку к потребностям детей-жертв, поскольку они не проходят обучение и их навыки не оцениваются;
- отсутствует процедура отбора интервьюеров при допросе детей в особых условиях;
- отсутствует регулирование правового статуса интервьюера в части его профессиональной подготовки, оценки, аккредитации и сертификации;
- отсутствует механизм мониторинга активности интервьюеров;
- нет правил, регулирующих работу помещений для прослушивания в особых условиях;
- отсутствуют порядок и механизм оценки соответствия нормам палат по допросу детей в особых условиях.

⁵⁶ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2018/10/analiza_camere_de_audiere_redactata2.pdf

⁵⁷ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2018/10/raport_2015_final.pdf

http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2018/10/raport_anual_copii_2016.pdf

http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2019/05/Raport_2018_INTEGRAL-1.pdf

⁵⁸ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2018/10/justitia_pentru_copii_1.pdf

II. Дети, содержащиеся в пенитенциарных учреждениях:

В контексте исключительной ситуации, созданной пандемией Covid-19, Народный Адвокат по правам ребенка контролировал соблюдение прав ребенка, находящегося в следственных изоляторах, в контексте отбывания уголовного наказания или в качестве меры пресечения (предварительное заключение). В течение этого периода Народный Адвокат по правам ребенка тесно сотрудничал с Национальной администрацией пенитенциарных учреждений (НАП), представляя рекомендации по уменьшению негативного воздействия на детей после ограничений, налагаемых администрацией пенитенциарных учреждений. Следует отметить, что Детский Омбудсмен высоко оценивает действия, предпринятые системой тюремной администрации, которая стремится принять все необходимые меры для предотвращения и снижения рискованных ситуаций, связанных с пандемическим вирусом Covid-19, с тем чтобы здоровье, физическая неприкосновенность и жизнь свободы частных лиц и сотрудников пенитенциарных учреждений являлись ключевыми приоритетами.

Однако Детский Омбудсмен обратил внимание на тот факт, что предпринимаемые действия должны максимально избегать вмешательства их последствий в применение других прав, гарантированных Конвенцией. Государство, обязано обеспечивать применение принципа идеальной конкуренции прав, то есть одновременное применение всех прав, гарантированных международным договором, независимо от места жительства ребенка.

Народный Адвокат по правам ребенка, обращаясь в Национальную администрацию пенитенциарных учреждений и в других учреждениях, отметил, что, хотя в нынешней ситуации очевидно, что все действия сосредоточены на необходимости снижения/прекращения эпидемиологической ситуации, ответственным органам необходимо установить конкретные требования по соблюдению прав задержанных женщин, в частности, беременных или имеющих детей в возрасте до 3 лет, содержащиеся под стражей, а также несовершеннолетних заключенных, особенно с ограниченными возможностями.

В связи с этим, Народный Адвокат по правам ребенка выступил с рядом рекомендаций, которые должны быть приняты НАПУ. Таким образом, Детский Омбудсмен отметил, что, хотя **ограничения на посещения родственников несовершеннолетних заключенных и задержанных с детьми в возрасте от 0 до 3 лет в пенитенциарных учреждениях**⁵⁹ необходимы для предотвращения вспышек Covid-19, эти ограничения должны быть введены прозрачным образом и четко доведены до сведения тех, кого это касается.

Внезапное прекращение контакта с внешним миром чревато обо-

⁵⁹ <https://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/03/r%C4%83spuns-la-nr.-12-8-23-din-08.04.2020.pdf>

стрением того, что можно назвать напряженными, стрессовыми, трудными и потенциально опасными ситуациями. В то же время ограничение контактов с родственниками, хотя и являлось необходимым элементом в данной ситуации, безусловно, было огромным эмоциональным стрессом для детей и нарушало самочувствие и здоровье несовершеннолетних заключенных и детей в возрасте от 0 до 3 лет, которые находятся со своими матерями в пенитенциарных учреждениях.

Народный Адвокат по правам ребенка рекомендовал в качестве меры вознаграждения увеличение количества телефонных звонков обеспеченных за счет НАПУ и обеспечение, насколько это возможно, разговоров через сети Viber, Skype или Messenger несовершеннолетних заключенных с их родственниками за пределами пенитенциарного учреждения. Омбудсмен указал, что, хотя эти действия не предусмотрены национальным законодательством, эти действия соответствуют рекомендациям Организации Объединенных Наций по соблюдению прав задержанных во время эпидемии Covid-19⁶⁰. Народный Адвокат по правам ребенка напомнил Национальной администрации пенитенциарных учреждений о правилах, предусмотренных Конвенцией ООН о правах ребенка (в силу для Республики Молдова с 25 февраля 1993 г.), Свод Минимальных правил отправления правосудия в отношении несовершеннолетних от 18 декабря 2002 года и Свод принципов защиты всех лиц, подвергаемых задержанию или заключению в какой бы то ни было форме, которые обязывают уважать права содержащихся под стражей детей **независимо от возможных исключительных ситуаций**.

Еще одним проблемным аспектом, в области соблюдения прав детей в этой ситуации является **включение детей, содержащихся под стражей, в систему дистанционного образования**⁶¹, утвержденную Приказом Министерства образования, культуры и исследований № 351 от 19 марта 2020 года об удаленном продолжении учебного процесса. Детский Омбудсмен осведомлен о минимальных возможностях учреждения НАПУ для организации процесса дистанционного обучения, но при этом призвал администрацию предпринять позитивные шаги для обеспечения права на образование детей, содержащихся под стражей. Народный Адвокат по правам ребенка рекомендовал создать онлайн-группу в одном из существующих приложений для общения (Viber, Skype, WhatsApp) между администрацией пенитенциарных учреждений, где находятся дети, и учителями, которые проводят свои учебные курсы в местах лишения свободы. Таким образом, позже они смогут отправлять детям новое домашнее задание, которое будет преподаваться, и упражнения для индивидуальной работы, а сотрудники пенитенциарного учреждения сфото-

⁶⁰ <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/COVID-19.aspx>

⁶¹ <https://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/03/P-10-File.pdf>

графируют решенные упражнения и передадут их учителям по уже установленному каналу связи для проверки. Детский Омбудсмен отметил, что для облегчения и улучшения процесса дистанционного обучения в создавшейся ситуации необходимо активизировать/укреплять сотрудничество с представителями образовательных учреждений, наделенных полномочиями по содействию образовательному процессу в исправительном учреждении, где находятся дети. Другой важный вопрос, на который обратил внимание Народный Адвокат по правам ребенка, – **это сокращение и недопущение актов насилия**⁶² среди детей или направленных против детей. Периоды кризиса или периоды, когда дети не могут быть вовлечены в социально-образовательную деятельность, являются положительным фактором для увеличения количества ссор между детьми или повышения уровня агрессии у некоторых из них. Чтобы уменьшить количество представленных ситуаций, было предложено активизировать деятельность по оказанию психологической помощи путем постоянного предоставления психологических консультаций с соблюдением мер защиты в эпидемиологической ситуации.

Детский Омбудсмен также обратил внимание на **соблюдение прав детей в возрасте от 0 до 3 лет**, находящихся в пенитенциарных учреждениях вместе со своими матерями. Эпидемиологическая ситуация может сказаться на их здоровье и может привести к серьезным последствиям, а именно нарушениям ст. 6 и 24 Конвенции ООН о правах ребенка. В представленных обстоятельствах, Народный Адвокат по правам ребенка призвал должностных лиц Пенитенциарного учреждения-7 «Руска» и Пенитенциарного учреждения «Прункул-16», в которых находится эта категория детей, усилить меры безопасности и предотвратить детские болезни во время пандемии. Кроме того, в контексте ситуации с пандемией и в отступление от ст. 256 Исполнительного кодекса Республики Молдова, Народный Адвокат по правам ребенка **рекомендовал продолжить размещение детей, достигших трехлетнего возраста, до конца исключительной ситуации**⁶³.

Народный Адвокат также рассмотрел **вопрос об освобождении задержанных детей, совершивших мелкие или менее серьезные преступления**⁶⁴, с целью сокращения количества заключенных в следственных изоляторах, но компетентные органы не приняли во внимание эти рекомендации.

В заключение, Народный Адвокат по правам ребенка считает, что Национальной администрации пенитенциарных учреждений частично удалось соблюдать права детей во время кризиса, и дает следующие **РЕКОМЕНДАЦИИ**:

⁶² https://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/03/2020_04_10_12_40_46.pdf

⁶³ <https://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/03/Raspuns-Rusca-2.pdf>

⁶⁴ <https://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/03/12-8-28-din-21.04.2020-ANP.pdf>

- Министерство юстиции инициирует процедуру внесения изменений в Уголовно-процессуальный кодекс, посредством которой также были внесены изменения в статью 110¹ с целью увеличения возраста допроса ребенка в особых условиях с 14 до 18 лет;
- Министерство юстиции совместно с Высшим советом магистратуры и Высшим советом прокуроров разработает Положение об установлении стандартов в отношении обустройства помещений для слушаний в особых условиях для детей;
- Министерство юстиции установит четкие механизмы и процедуры для реализации Постановления Правительства № 708/2019 об утверждении Рамочного положения об организации и функционировании Регионального центра комплексной помощи детям-жертвам/свидетелям преступлений и Минимальных стандартов качества
- Министерство юстиции разработает национальную программу обучения для специалистов (полицейских, прокуроров, интервьюеров, судей), которые взаимодействуют с детьми;
- Укрепление технической базы компьютерами и подключением к Интернету для обеспечения дистанционного обучения в аналогичных ситуациях;
- Министерство юстиции разработает национальную программу обучения для специалистов (полицейских, прокуроров, интервьюеров, судей), которые взаимодействуют с детьми;
- Укрепление технической базы компьютерами и подключением к Интернету для обеспечения дистанционного обучения в аналогичных ситуациях;
- Выявление возможностей и увеличение количества разговоров задержанных детей с лицами/родственниками за пределами учреждения в таких ситуациях;
- Исключение платы в размере 15 леев, взимаемой при получении посылки через услуги «Poșta Moldovei»;
- Развитие и диверсификация психологической деятельности для детей-заключенных;
- Министерство юстиции совместно с Министерством финансов и Национальной администрацией пенитенциарных учреждений определит неотложные решения, чтобы завершить строительство блока для детей, лишенных свободы (в отношении которых ведется уголовное преследование), в Пенитенциарном учреждении № 10 Гоян.

REPORT ON OBSERVANCE OF CHILD RIGHTS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN 2020

INTRODUCTION

The year 2020 was full of challenges and obstacles for the national system for the protection of children's rights in the Republic of Moldova, in the context of the unfavorable health situation caused by the Covid-19 pandemic and emergency measures taken by national authorities to reduce / stop the spread of infection and increasing the number of infected people. The People's Advocate for Children's Rights monitored the respect for the rights of the child in the context of the actions of public authorities at all levels, including those created specifically for the management of the pandemic crisis.

This chapter will represent a general foray into the child protection system from 2020 during the pandemic period and presents the analysis of actions taken by government authorities responsible for managing the health crisis, actions which, although adopted in order to protect the life and health of people, in some cases, they overlapped the principle of simultaneous application of rights, pre-established by Art. 4 of the UN Convention on the Rights of the Child, which states that *"States Parties undertake to take all necessary legislative, administrative and other measures to implement the rights recognized in this Convention."*¹

The impact on the realization of children's rights and on the national protection system began with the outbreak of the pandemic in Moldova, the adoption of Parliament Decision no. 55 of March 17, 2020 on declaring a state of emergency² and establishing the National Extraordinary Public Health Commission were the most important measures adopted by the national authorities in the context of the pandemic situation caused by coronavirus. The action aimed to establish exceptional measures that were mandatory and enforceable for the heads of central and local public administration authorities, economic agents, public institutions, as well as for citizens and other persons on the territory of the Republic of Moldova.

In this context, the People's Advocates proposed to the Commission for Exceptional Situations the establishment of a cooperation mechanism, in order to avoid possible derogations from the international standards in the field of human rights in the conditions of the state of emergency. At the same time, the People's Advocate for Children's Rights sent to the Commission for Exceptional Situations his *Opinion on the compliance of emergency measures with the principle of the best interests of the child.*³

¹ https://drepturilecopilului.md/files/publications/CDC_2005_final.pdf

² https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=120817&lang=ro

³ <http://ombudsman.md/news/avocatul-poporului-pentru-drepturile-copilului-a-prezentat-comisiei-pentru-situatii-exceptionale-opinia-privind-concordanta-masurilor-de-urgenta-cu-principiul-prioritatii-interesului-superior-al-copi/>

Also, in the context of the international situation created by the Covid-19 pandemic virus and the negative impact on the respect for children's rights, the People's Advocate for Children's Rights launched *an appeal to his fellow Ombudsmen, members of the European Network of Ombudspersons for Children (ENOC)* to draw up a Position Statement of Child Defenders on compliance with the obligation of States to ensure the effective protection of all children in their jurisdiction, without discrimination. At the same time, it is necessary to remind Governments of the role of Children's Ombudsmen in their capacity as national human rights institutions to ensure the unconditional observance of children's fundamental rights and freedoms and to intervene promptly in the event of a deviation from international standards and the immediate restoration of children's rights⁴.

Thus, following the decisions adopted by the competent authorities for managing the pandemic crisis, in the children's segment, it was forbidden for students to attend educational institutions and organize all mass events involving the attraction of more than 3 people, if they are not first or second degree relatives. Social distance being the most effective measure to avoid the spread of coronavirus infection. All these measures taken cumulatively aimed at protecting the life and health of people / children.

It is necessary to remember that some human rights (such as the prohibition of torture and slavery) are absolute and do not allow any limitation, balancing with other rights or freedoms. However, most human / child rights are not absolute and may be restricted, although within certain limits. Limitations / restrictions of non-absolute rights are permitted when prescribed by law, in accordance with a legitimate aim and when such limitation is necessary in a democratic society and proportionate to the identified legitimate aim. The limitations allow for the balancing of individual and collective interests and are incorporated in several provisions of the International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR) and the European Convention on Human Rights (ECHR), to which the Republic of Moldova is a party. These types of limitations are also set out in the text of the UN Convention on the Rights of the Child, which stipulates that respect for the rights of the child is imperative, and the limitation of the exercise of certain rights can be allowed only by law, respecting the proportionality ratio between the cause and the effect of the limitation.⁵

Although drafted in slightly different ways, both the ECHR, the CDC and the ICCPR identify legitimate objectives, including national security, public safety, public order, public health or morals, as grounds for limitation – by law and when necessary and in proportion to such identified objectives – of the following rights: the right to respect for private and family life (Art. 8 ECHR and Art. 9 and 16 CDC), the freedom to manifest

⁴ <http://ombudsman.md/news/declaratia-retelei-europene-a-ombudsmanilor-copiiilor-enoc-expedita-comisiei-pentru-situatii-exceptionale-si-guvernului-republicii-moldova-de-catre-avocatul-poporului-pentru-drepturile-copilului-as/>

⁵ https://drepturilecopilului.md/files/publications/CDC_2005_final.pdf

one's religion or belief (Art. 9 ECHR, Art. 18 ICCPR and 14 CDC), freedom of expression (Art. 10 ECHR and Art. 19 ICCPR, Art. 15 CDC), freedom of assembly and association (Art. 11 ECHR, Art. 21-22 ICCPR and Art. 15 CDC), freedom of movement (Art. 2 ECHR Protocol no. 4, Art. 12 ICCPR and Art. 10 CDC).

The measures of social isolation of persons pre-established in the decisions adopted during 2020 by the Government of the Republic of Moldova seem to be fully in line with the rigors imposed by the CDC, the ECHR and the ICCPR to benefit from these fundamental rights. In particular, they have been adopted by law for the legitimate purpose of protecting public health against an epidemic and are both necessary and proportionate. In fact, measures to limit social contact were not simply appropriate, but proved to be the only ones effective in limiting the spread of the new coronavirus, provided that such measures taken by the national authorities are strictly limited to the requirements of the situation.

However, the People's Advocate for Children's Rights has repeatedly noted that in the field of human rights protection, in terms of respect for the rights of the child, it is not enough for the Government to state on the basis of exceptions in international treaties that it does only what is necessary or effective for the collective interest. The essence of children's rights and democracy itself is that the governing authority is obliged to inform and raise awareness of the views of even the younger ones and most vulnerable representatives of society.⁶ ***Children should not be seen as passive targets of the virus of this period or the future, nor of government programs designed to save lives.*** Thus, the issue presented by the Children's Ombudsman does not lie in the measures taken, ***but in how those measures were taken.*** The government must be able to provide an adequate and transparent justification for the measures taken (and those that are not) to combat the virus and to protect public health. Contrary to popular belief that the active participation of adults / children would slow down command and control decisions about the virus, every past experience around the world demonstrates that significant (not abusive) effort and engagement of individuals and the community at large is essential for the effective management of the crisis situation.

Also, «the general public, including children» are not all the same; the gender, race, age, disability, ethnicity and other axes of identity determine our inclusion in society and, by extension, our vulnerability to epidemics⁷. Even when measures may seem neutral at first glance, public health – especially when controlling infectious diseases – tends to inexorably follow a utilitarian logic, which can often lead to discrimination. ***For example, children who stay at home on their own*** or are forced by the situation to

⁶ <https://www.hhrjournal.org/2020/03/human-rights-and-coronavirus-whats-at-stake-for-truth-trust-and-democracy/>

⁷ <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRC/Pages/CRCIndex.aspx>

take care of younger siblings, they are not sufficiently prepared for these tasks; lack of access to online education for children from socially vulnerable families, minority groups, rural localities where children are still attracted to agricultural work to the detriment of education and last but not least the situation of children with special needs who remain outside the educational process and they lack the necessary care services.

Another problem, at the time of the closure of educational institutions, **was depriving some children the only meal they receive each day**. In this context, the People's Advocate for Children's Rights states that in order to respect the *best interests of the child* in crisis situations, which involves limiting services, it must simultaneously mean providing *alternative measures*, which may provide equivalent protection to children during that period.

Another issue, related to the UN Convention on the Rights of the Child, which cannot be limited even in crisis situations is the child's **right to an opinion** on decisions taken that concern him directly or tangentially. Thus, the Children's Ombudsman notes that in the situation created, in none of the matters adopted so far in the field of child protection has the procedure for attracting and involving children in the decision-making process been arranged, without the need for physical presence.

Another problem in that situation is the **children who are in detention**. Thus, as the United Nations High Commissioner for Human Rights⁸ noted, «this situation is an exercise of great vigilance for the national authorities, a devotion to ensure the health of people and to reduce the violation of other related rights, for this category of persons.» The People's Advocate for Children's Rights notes that in the Republic of Moldova there are children who are being held in solitary confinement, prisons, psychiatric institutions and placement centers. In this regard, it is necessary for the state to ensure that every action that is taken in order to ensure the life and health of children in detention, to minimize the related rights guaranteed by the CDC. Referring to the standards set by the UN Committee on the Rights of the Child on children in one of the forms of detention⁹, **the Children's Ombudsman reminds national authorities that the only effective restricted right for this category of children is the right to free movement, so that other rights are not affected as much as possible**.

The People's Advocate for Children's Rights also notes that in the pandemic situation the authorities in whose custody are children must make a double effort to ensure on the one hand the right to health of children by not admitting the infection of children in detention and on the other hand not to unfoundedly and abusively limit the rights of children to maintain contact with the world around them, especially this being the element of re-education and resocialization of the minor. At the same time, the Children's Ombudsman recommends to the extraordinary authorities jointly

⁸ <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25745&LangID=E>

⁹ <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRC/Pages/CRCIntro.aspx>

with the Ministry of Justice, the Superior Council of Magistracy and the Supreme Court of Justice to consider the possibility of **release from the execution of the criminal sentence or suspension of the execution of the criminal sentence for children suffering from heart disease, asthma, tuberculosis, diabetes mellitus**, because these diseases pose a particular risk in combination with the new pandemic virus Covid-19. The Children's Ombudsman also encourages the state authorities that in the event of the crisis created the *measure of pre-trial detention for children who commit crimes during this period be limited as an action of last resort and be applied only after the other forms of protection have been analyzed / applied*.

The Children's Ombudsman also draws attention to the need to respect the best interests of the child, including for **children who are in street situation**. Due to the street way of life, the poor level of hygiene, the rules on social distance are neglected so that these children live together in groups and are always in contact with many people on the street, they can be both a risk to those around, as well as for themselves. And in this context, the People's Advocate for Children's Rights encourages the line authorities to take all possible (not abusive) measures in order to protect this group of children. The Children's Ombudsman brought the subject on the agenda of parliamentary discussions, central and local public authorities, but in the current situation children who lead a street way of life remain the most vulnerable in the system of protection of children's rights¹⁰.

The People's Advocate for Children's Rights recalls that the state must take all appropriate legislative and administrative measures to provide the child with the protection and care necessary for his or her well-being. The procedures undertaken in situations related to the state of emergency must fully comply with the provisions stipulated in Article 3 of the UN Convention on the Rights of the Child, reflected also at the national level by the provisions of Law no. 140 of June 14, 2013 on the special protection of children at risk and of children separated from their parents and Government Decision no. 143 of February 12, 2011 for the approval of the Instruction on the mechanism of intersectoral cooperation.

The Children's Ombudsman draws attention to poor practices in the implementation of national legislation, policies and strategies, the inefficiency and ineffectiveness of intersectoral cooperation mechanisms in the field of child rights protection, as established in the conclusions of the *Thematic Report «Assessing the Effectiveness and Efficiency of Intersectoral Cooperation Mechanisms in the Field of Child Protection»*¹¹.

It is also necessary to revise national legislation by linking national standards to the international acquis relevant to child protection, in par-

¹⁰ <http://ombudsman.md/news/dezbateri-parlamentare-organizate-la-initiativa-ombudsmanului-copilului-la-subiectul-combaterea-fenomenului-copiiilor-in-situatii-de-strada/>

¹¹ <http://ombudsman.md/news/mecanismele-de-cooperare-intersectoriala-in-domeniul-protectiei-drepturilor-copilului-sunt-implementate-partial-sau-deloc-este-una-dintre-constatarile-din-raportul-tematic-elaborat-de-catre/>

ticular the UN Convention on the Rights of the Child and the signing / ratification of the Third Optional Protocol to the Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse (Lanzarote Convention), as well as international standards in the field of online child safety.

Consequently, the People's Advocate for Children's Rights submitted to the Parliament the proposal to amend Law no. 338 of December 15, 1994 on children's rights or the adoption of a new law that would be close to the text of the UN Convention, which would allow for prompt and appropriate responses to current challenges related to guaranteeing the rights of the child¹².

The People's Advocate for Children's Rights supported the initiative to develop a public policy document for national adaptation and implementation of the Sustainable Development Goals and appreciated the efforts to integrate the principles of the human rights-based approach into this public policy document, people-centered – rights holders.

At the same time, following the analysis of the project proposed for public consultation, he came up with some suggestions to improve the document from the perspective of integrating the principles of the Human Rights-Based Approach (ABDO) and ensuring respect for children's rights. In this context, several recommendations were made, especially regarding the use of notions targeting children belonging to vulnerable groups, the inclusion of children at risk in the list of vulnerable groups, etc.

The vision and major strategic goals of the NDS «Moldova 2030» is focused on quality of life, which implies a clear definition of its dimensions, identification of the main determinants and actors of change and assignment of a set of statistical indicators to measure recent trends, the current situation, development perspectives and targets relevant for strategic interventions.

NDS «Moldova 2030» includes 4 pillars of sustainable development, structured in 10 long-term goals. For each of the ten objectives the current situation was analyzed, the most vulnerable groups in society were highlighted, the basic factors of human vulnerability were analyzed, the strategic vision was formulated, which presents its connection with the targets of the Sustainable Development Goals, the specific objectives were set and the priority actions were formulated, the expected impact was described and, last but not least, the monitoring and evaluation indicators and targets have been set.

At the same time, the People's Advocate for Children's Rights warns that the lack of financial resources must not be grounds for refusal to develop necessary services for children, to support children and their families or to create friendly and appropriate conditions for each child needs.

¹² <http://ombudsman.md/news/ombudsmanul-copilului-propune-modificarea-sau-adoptarea-unei-legi-noi-privind-drepturile-copilului-pentru-racordarea-ei-la-standardele-internationale-in-domeniu/>

The UN Convention on the Rights of the Child obliges states to take the necessary measures without sparing the resources at their disposal.

The relevant evidence of non-compliance is the rejection of the Children's Ombudsman's proposal to plan financial resources in the national budget for 2021 to: – support families with children affected by the unfavorable epidemiological situation caused by the SARS-CoV-2 virus, especially single-parent families; – completion of the action point 2 Ensuring children's access to improved water sources in kindergartens and schools – 100% of institutions, by 2020 within the National Programme for the implementation of the Protocol on Water and Health in the Republic of Moldova for 2016-2025, approved by Government Decision no. 1063 of 16.09.2016, goal 3, domain III, Art. 6; – the salary of the specialist in the protection of children's rights, civil servant within the mayor's office who performs support activities for fulfilling the attributions of the local guardianship authority¹³.

The People's Advocate for Children's Rights **concludes that either in 2020 no progress has been made in the field of respect for the rights of the child**, an obligation assumed following the ratification of the UN Convention on the Rights of the Child and other ratified international acts. Moreover, this year's challenges posed by the SARS-CoV-2 pandemic crisis have emphasized the existing gaps and highlighted the new ones.

Obviously, during the reported period, other problems were identified that generate impediments for the observance of children's rights and the proper functioning of the child protection system, other than those caused by the covid pandemic.

Of course, there are many actions taken by state authorities that need to be considered as achievements, but they have had a sectoral and / or temporal impact and have not been far-reaching to remedy the situation in the field of children's rights.

In the circumstances recorded, the People's Advocate for Children's Rights reminds the authorities of the obligation to implement his Recommendations as well as the Recommendations (Concluding Observations) of the UN Committee on the Rights of the Child issued during the examination of the combined fourth and fifth periodic reports on the implementation of the UN Convention on the Rights of the Child.

In the opinion of the Children's Ombudsman, it is necessary to rethink our actions to advance the 2030 Agenda for Sustainable Development, as well as to implement the «leave no one behind» principle.

The right of future generations must be the priority of the state and be on the agenda of the authorities.

The family must regain its role in educating and raising children, we need parents trained with the necessary skills. It is necessary to strengthen the community's responsibility for raising and educating a responsible

¹³ <http://ombudsman.md/news/avocatul-poporului-pentru-drepturile-copilului-la-conferinta-on-line-copiii-migranti-in-tarile-csi-ce-urmeaza-dupa-acordul-de-la-chisinau/>

generation to assume the responsibilities of living in a free society, in the spirit of respect for parents, national values, human rights and freedoms, peace and tolerance.

THE CHILD'S RIGHT TO HEALTH

The observance for the right to health enshrined in Art. 24 of the UN Convention on the Rights of the Child, was the basic dilemma of all public authorities during the year 2020. Thus, the emergency situation created forced the authorities to react promptly to ensure the health and treatment of people infected with Covid-19.

The unfavorable epidemiological situation caused by the SarsCov2 virus and the imposition of restrictions on the normal way of life of the population, have led to several questions regarding the management of Covid-19 infection, both from a medical and social point of view and regarding the respect for human / child rights.

Contributing, including ex officio, to the defense of the fundamental rights and freedoms of the child by monitoring their observance, the People's Advocate for Children's Rights followed with great interest the actions of the authorities responsible for managing the pandemic situation, intervening when actions and / or restrictive measures taken to ensure public health, may have affected children's rights in one way or another.

Based on the concerns and disagreement of parents to impose on children the **mandatory wearing of masks in open and closed public spaces**, as well as the presumption that the child protection margin allowed by local authorities in public health would be one that could exceed positive reasoning, the People's Advocate for Children's Rights considered it appropriate to seek the views of the Academy of Sciences of Moldova, the Municipal Clinical Hospital of Contagious Diseases for Children, international organizations UNICEF and WHO in Moldova. The institutions concerned were to expose themselves in the light of scientific and medical opinions on the obligation of children to wear protective masks for a long period of time, as well as on the positive and negative effects on their health.

At the same time, the People's Advocate for Children's Rights also requested the National Extraordinary Public Health Commission of Chisinau to comment on the reasons for adopting restrictive measures on the wearing of protective masks by children under the conditions mentioned.

In this regard, the Children's Ombudsman recalls that the National Agency for Public Health has previously replied that the reasoning for wearing masks in relation to age categories until reaching adulthood is not determined, and the inopportuneness of wearing masks by children in closed public spaces, especially those up to the age of 7-8, is also confirmed by the Director of the Agency.

Subsequently, the National Extraordinary Public Health Commission of Chisinau imposed the wearing of protective masks inside and on the territory of general secondary education institutions, including extracurricular, for students of grades V-XII and students in technical vocational education institutions, secondary technical, post-secondary and higher technical vocational education institutions, including within lessons "as well as" protective masks inside and on the territory of educational institutions, of all levels, for employees of educational institutions and for foreigners who have the right of access in these institutions".

According to the information provided, the decisions of state authorities regarding the wearing of masks in the context of the pandemic, especially for children, must take into account a number of factors, including the psychosocial needs of children and the stages of development. In this context, WHO and UNICEF highlighted the lack of need for children up to the age of 5 to wear a mask, and the wearing of masks by children aged 6 to 11 requires a risk-based approach, which would involve: intensity of virus transmission; the child's ability to comply with the proper use of masks; availability of adult supervision; access to masks, as well as washing and replacing masks in certain places, such as schools and child-care services; local social and cultural environment. At the same time, the decisions of public authorities regarding the wearing of masks for children aged 6-7 must be based on the potential impact of wearing masks on their psychosocial development and educational process, taking into account the opinion of teachers, parents / carers and / or medical service providers. The use of masks in children and adolescents aged 12 years and over should follow the same principles as in adults, especially when they cannot provide at least 1m distance from each other and there is intense transmission of the virus in their area.

Welcoming the stated recommendations, the People's Advocate for Children's Rights concludes that, in addition to the general rule of wearing masks enunciated internationally and addressed to all states, specific approaches are mentioned in particular with regard to children, or the recommendation clearly states that in every social environment where children are a priority, the decision of the local authority must be based on the impact of this process related to the psychosocial development and education of children, where the opinion of teachers, parents, etc. should be taken into account; equitable access to masks, as well as the availability of adult supervision.

In turn, drawing attention to the recommendations of international organizations, the Academy of Sciences of Moldova mentioned that wearing protective masks is not contraindicated for children, masks should be safe, do not suffocate children, do not inhibit their oxygen supply and do not cause an excessive intake of carbon dioxide, does not cause negative consequences. At the same time, attention is drawn to the fact that children must be provided with conditions for washing their hands with soap

and water and / or disinfecting their hands with alcohol-based disinfectant, and the protective cotton and / or medicinal mask should be changed every 4 hours or once it has become wet or damaged. It is also recommended to avoid sick people and to administer the necessary vaccines, including against the flu.

In the same context, the Hospital of Contagious Diseases for Children mentioned that children are those who have asymptomatic infections or mild forms of disease, often not identified in time, or not at all, which is a very high epidemiological danger, there is a risk of transmitting the infection to receptive people in their community. Masks are recommended as a simple barrier to reduce the chances of getting and spreading Covid-19 when someone coughs, sneezes, sings, speaks. Several studies have documented the asymptomatic and pre-symptomatic transmission of Sars-Cov-2, which means that people with Covid-19, including children, who never develop symptoms and those who do not yet have symptoms (pre-symptomatic) can transmit the virus to other people. Masks provide protection to the wearer, but are also meant to protect other people if the wearer is unknowingly infected. It is also pointed out that the obligation of gymnasium and high school classes students to wear protective masks is supported by scientific evidence, is absolutely necessary and argued by the massive community spread of Covid-19 infection, does not limit children's rights to life, health, dignity, but it also contributes to educating a generation with a sense of responsibility, solidarity and compassion for those at risk of developing severe forms and dying.

Although it was asked to argue the obligation for students to wear masks, as well as to review decisions in this regard, the Extraordinary Public Health Commission of Chisinau mentioned that any decision is made based on scientific data and evidence-based information of international organizations, and the adoption of its decisions is driven by the supreme interest in the sustainable health of the population, including measures to prevent and control coronavirus infection, and they do not require revision.

Following the statements made by the institutions concerned, the People's Advocate for Children's Rights **concludes that the protective mask is not contraindicated, if the conditions for wearing it are observed, except for the presence of medical contraindications.** However, the Ombudsman remains skeptical about the arguments that permanent wearing of masks does not have a negative effect on children's psycho-emotional state, as they are not based on the findings of studies on the impact of wearing masks by children, especially those aged 6-11 years. Moreover, no arguments were made regarding the impact of wearing masks by children, relative to seasonal temperatures.

The People's Advocate for Children's Rights reminds that decisions on the imposition of restrictions in unfavorable epidemiological conditions, including the wearing of masks in educational institutions, must be based

on the principle of causality and proportionality and the best interests of the child. At the same time, to take into account the opinions of teachers / managers of educational institutions, parents and children, or international recommendations consider important the availability of adult supervision and equitable access to masks, given that they are to be changed every 4 hours.

The People's Advocate for Children's Rights also **warns against failing to mimic compliance with sanitary-epidemiological rules** imposed by public bodies responsible for managing the epidemiological crisis caused by the Sars-cov-2 virus, a situation observed in many educational institutions: lack of conditions for hand washing and disinfectants; the refusal of students to wear masks and the lack of control over their change once every 4 hours; lack of access to masks for children from low-income families.

It should be noted that since the beginning of the pandemic, the **treatment of children infected with the new virus** has been based on the provisional National Clinical Protocol¹⁴ „Infection with the new type corona virus (Covid-19)”, approved by Order of the Ministry of Health, Labour and Social Protection (MHLSP) no. 336 of March 30, 2020, with subsequent amendments (edition II and III). Thus, according to statistics presented by the Ministry of Health, Labour and Social Protection¹⁵, from the beginning of the pandemic until January 1, 2021, 8092 children were infected throughout the country, including 1843 on the left bank of the Dniester. Of the 6248 cases registered in children 0-18 years old within the territory controlled by the official authorities, 2073 children were aged from 15 to 18 years old, which is about 1/3 of the total number of children affected by this infection. Most cases of Covid-19 were registered in Chisinau – 3102 and Balti – 267, as well as in the districts: Edinet – 248, Cahul – 246, Anenii-Noi – 214, Ialoveni – 162, Straseni – 123 and Orhei – 107. All children diagnosed with the new-type coronavirus infection (Covid-19) received treatment in accordance with the provisional National Clinical Protocol. Out of the total number of infected children, there is a case of death of a 16-year-old child, against the background of a rare disease.

Also, the MHLSP communicates the fact that once the state of emergency was triggered in the republic, for the stationary treatment of children with Covid-19, by the Order of the Ministry of Health, Labour and Social Protection no. 385/2020 „On the provision of medical care to persons who meet the criteria of the Covid-19 case definition at the stage of community transmission of the infection”, beds were reshaped in two public medical institutions: for children with severe and extremely severe forms, 25 beds were predestined within the Clinic „Em. Cotaga”, PMSI Institute of Mother and Child (level III), and for those with severe, medium and mild forms – 100 beds in the PMSI Municipal Clinical Hospital of contagious diseases for children (level II), and children with surgical medical emergencies related to Covid-19 (probable case, confirmed or contact) are

¹⁴ <https://msmps.gov.md/>

¹⁵ <https://msmps.gov.md/>

served within the PMSI Municipal Clinical Hospital for Children „Valentin Ignatenco”¹⁶.

Subsequently, for the treatment of premature infants and newborns with somatic diseases and medical-surgical emergencies related to Covid-19, another 9 beds were established within the PMSI Institute of Mother and Child. For the treatment of children infected with Covid-19 from the north of the country, beds were reshaped within the PMSI Balti Clinical Hospital and for those from ATU Gagauzia in the Ceadir-Lunga District Hospital.

Although the People’s Advocate for Children’s Rights points out that, in the crisis created by the new virus, health professionals have focused primarily on the segment of the right to life and the right to health, which is understood and accepted, however, there are shortcomings that have generally affected Art. 24 guaranteed by the UN Convention. The People’s Advocate for Children’s Rights considers the cause of these omissions aside the state of emergency in which the Republic of Moldova was in line with other states during 2020, but also the non-fulfillment of the Ombudsman’s Recommendations from the previous reports indicating on the shortcomings in the health system, recommendations that were largely neglected by the central and local authorities.

In these circumstances, the People’s Advocate for Children’s Rights denotes the violation of children’s rights in the segment of treatment of the Covid-19 virus in children, **lack of information and lack of access to information**. Thus, from several complaints and phone calls to the People’s Advocate Office, especially at the beginning of the pandemic, it is attested that children were forced and transported to medical institutions without accompanying parents / legal representatives, even in the case of infection of all family members, children were separated from their parents and treated in different medical institutions, according to the Protocol cited above. Worse, children were not provided with the necessary information about their health and that of their parents, the conditions of hospitalization and treatment, which created anxiety in children and affected them psycho-emotionally.

Here are some statements of the children, which described the situation they went through and which demonstrates their psycho-emotional state:

- *I was very scared, I had never seen such suits (doctors’ protective suits).*
- *Nobody told me where I was going, from the beginning I was with my mother and then for a few weeks I was alone.*
- *Suddenly after receiving the positive test from the triage center, I was told that I would go alone, with the ambulance to the hospital, because I am already 14 years old.*
- *I forgot my charger at home and after the first 2 days I had no contact with any of my parents or relatives until someone brought me a charger.*

¹⁶ From the MHLSP Answer no. 27/191 of January 19, 2021;

- *There were also children under 6-7 years old who kept crying, being scared that they were left alone.*

Although at first glance these situations seem to be secondary to the ultimate goal of saving the life and health of a person / child, these two situations still represent the dichotomy of a system. Although the situation in which a considerable primacy is offered to the right to health is accepted, the total neglect of the other rights enshrined in international treaties and national acts cannot be admitted. Thus, the People's Advocate for Children's Rights denotes that in that situation a violation of the child's right to opinion and access to information in relation to the right to health was admitted. And these circumstances demonstrate the imperative need to periodically change clinical protocols to suit international standards identified as being violated.

At the same time, in the context of compliance with the provisions of the UN Convention on the Rights of the Child, the Ombudsman also refers to the requirements of Art. 39 of the Convention or, in that case, it is necessary for the State to undertake **measures for the psychological rehabilitation** of children who have gone through the stress caused by the pandemic and the time spent in medical institutions. Neglecting the processes of psychological rehabilitation of children who have gone through the trauma of separation from parents and treatment of such a severe disease, may lead in the future to the creation of sequelae that will severely affect the child's development, guaranteed by Art. 3 of the Convention.

The People's Advocate for Children's Rights has asked the line authorities to do their utmost to provide children with services and medical care and rehabilitation of the highest quality, adequate conditions and adequate nutrition for the children and mothers with whom they are hospitalized, psychological assistance, etc. He also drew attention to the level of endowment of medical institutions with medicines, medical equipment and necessary devices, including ventilators, about the conditions of children during treatment, their nutrition in medical institutions and the endowment with protective equipment of the medical staff from these institutions. He also alerted the responsible authorities and asked health workers, social workers, community police, guardianship authorities to monitor the situation of socially vulnerable families and / or other families with children who are in a difficult situation during the pandemic and to intervene with the necessary support, including information on compliance with the rules to prevent the spread of the virus and avoiding getting sick with the COVID-19 virus¹⁷.

In accordance with the provisions of the General Comment no. 15 (2013)¹⁸, of the UN Committee on the Rights of the Child, on the right

¹⁷ <http://ombudsman.md/news/avocatul-poporului-pentru-drepturile-copilului-este-ingrijorat-de-numarul-mare-de-copii-infectati-cu-virusul-covid-19-si-solicita-responsabilizarea-adultilor-care-au-in-supraveghere-copii-si-atiintio/>

¹⁸ https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&Tre

of the child to the highest standard of health, although the paramount importance of this right is highlighted especially in crisis situations, it cannot completely neglect the effect of other related rights. Furthermore, the Committee notes that in order to achieve the highest standard of health, it is imperative to respect the principle of the cumulative effect of the application of rights. In this perspective, the Children's Ombudsman reiterated during the year the importance that in addition to their training in the medical field, employees of medical institutions must be prepared to respond to the special needs and necessities of children who have arrived in medical institutions unaccompanied by parents or legal representatives.

Another issue, analyzed by the People's Advocate for Children's Rights in terms of respect for the right to health during 2020, **was the observance of the right to health care for children suffering from rare diseases**. A rare disease is considered any disease that affects less than 1 in 2,000 people. Currently, about 6,000 rare diseases are recognized, and about 350 million people worldwide suffer from it¹⁹. About 75% of people diagnosed with rare diseases are children. According to the World Health Organization, there are 36 million people in the European Union who suffer from rare diseases. Also, according to official information provided by the Ministry of Health, Labour and Social Protection²⁰, in the Republic of Moldova there is developed a List of rare diseases, being managed by the Center for Reproductive Health and Medical Genetics within the Institute of Mother and Child²¹, being completed according to casuistry. The total number of patients included in the List of rare diseases in the records of the Center, is 800 patients, with over 20 clinical conditions.

In response to the Ministry of Health, Labour and Social Protection regarding the **treatment of children suffering from rare diseases abroad**, it is reported that currently the selection of patients for partial compensation for expensive treatment and / or investigations, including abroad, is carried out according to Commission Regulation on the selection of patients for expensive treatment and / or investigations, approved by the Order of the Ministry of Health, Labour and Social Protection no. 979/2016 «On the selection of patients for expensive treatment and / or investigations» with subsequent additions and amendments.

According to the mentioned Regulation, the financial support for treatment abroad can benefit the citizens of the Republic of Moldova, in case of impossibility to ensure the treatment and / or investigations within the medical institutions in the country. The respective commission examines the files, the final decision being based on the Conclusion of the Specialized Commission of the Ministry of Health, Labour and Social Protection by fields, regarding the diagnosis and conduct of investigations and / or

atyID=5&DocTypeID=11

¹⁹ <http://www.euro.who.int/en/countries/republic-of-moldova>

²⁰ <https://msmps.gov.md/>

²¹ <https://www.mama-copilul.md/>

treatment, indicating the possibility / impossibility of their implementation in the country. Thus, within the Commission, the cases are examined based on the request of the patient or his family members, to which are attached: Extract-referral (Form no. 027 / e) from the outpatient and / or inpatient medical record, indicating the clinical diagnosis of the patient; The conclusion of the Specialized Commission of the Ministry of Health, Labour and Social Protection in the respective field, regarding the possibility / impossibility of the expensive treatment and / or investigations in the country, arguing the need for treatment and / or investigations abroad, indicating the medical institution where they can be performed; copy of identity card / birth certificate, if applicable.

The Children's Ombudsman is concerned about the situation and the excessive bureaucracy and mentions that children with rare diseases have the right to equitable access to high-quality diagnostic, treatment and healthcare services.

Thus, although positive changes have been observed in the social and medical system, they are not sufficient and able to meet the needs of children diagnosed with rare diseases and their families; ***interventions in this segment are delayed and the legislation in this regard is imperfect. National legislation does not contain the notion of «rare disease», and at national level there is no national program for the control of rare diseases. There is also no clinical laboratory equipped with modern devices for prenatal or early diagnosis and prophylaxis of rare diseases, there are no clear protocols and specialists trained in their treatment. Lack of early diagnosis and appropriate treatment aggravates the situation of children with rare diseases. In addition, parents have to go abroad to make a diagnosis. There is no disaggregated database on the type of disability that would facilitate the planning of positive intervention actions, in order to develop and implement policies in the field of treatment and prophylaxis of rare diseases.***

A serious problem faced by children affected by rare diseases is their *social inclusion and integration in the education system*. The Ombudsman draws attention to the respect for the right to education, emphasizing that educational inclusion must be adapted to the needs of each child in accordance with the educational needs.

There are no specialized services that meet the requirements of these children. At the national level, specialized services for the rehabilitation of children with rare diseases provided by the state practically do not exist. Those covered by non-governmental organizations are insufficient, which is why rehabilitation in them is short-lived, does not meet quality standards, is not adapted to the needs of each child, and some specialists do not have the necessary training. For these reasons, the People's Advocate for Children's Rights advocated the development of rehabilitation services, with the provision of free services for children with severe disabilities, adapted to each child, and with the application of special and complementary therapies.

Also, important aspects to mention are that the parents of these children do not receive the necessary support from a financial, informational, psychological, etc. point of view. Likewise, there is a lack of respite services for parents with children with disabilities.

Also, the necessary medications to treat some diseases or at least to alleviate the suffering of children are not found in the Republic of Moldova, parents having to look for solutions to get the necessary medicines abroad. The problems in question worsened with the imposition of restrictions caused by the Covid-19 pandemic, especially as it became even more difficult to procure the necessary medicines. Respectively, with the declaration of the global pandemic state, most states, including the Republic of Moldova, closed their borders to stop the spread of the virus, but also created a risk situation for the lives of children which depended on medicines from outside the country.

The Children's Ombudsman's attention during the year was on monitoring the right to health of **children with Rett syndrome**. We specify that the incidence of people suffering from Rett syndrome, which is part of the category of rare diseases, is established one in 10000-15000 female newborns and are totally dependent on those around them throughout life. There are currently 8 girls in the country diagnosed with this disease. Although there is no substantial improvement in the state of affairs and in children with this syndrome, it is worth noting that the identification and determination of children with Rett syndrome can be done in recent years in specialized laboratories in the Republic of Moldova.

The People's Advocate for Children's Rights continues to insist on the implementation of the Recommendations previously addressed to the line authorities or, the severity of the situation in relation to ensuring the respect of the rights of children with rare diseases was demonstrated once again by the negative experience experienced by the parents of children suffering from rare diseases. The Children's Ombudsman reminds central and local authorities that, in accordance with the provisions of the UN Convention on the Rights of the Child, the right to health of the child has a progressive connotation of implementation, which implies from the state the permanent undertaking of measures to ensure the highest standard of health, without discriminating on the basis of the disease from which the child suffers.

In conclusion, the Children's Ombudsman considers that the above-mentioned omissions do not fully honor the obligations assumed by the ratification of the UN Convention on the Rights of the Child, as well as the ratification of the Convention on Human Rights and Biomedicine, through which the Republic of Moldova has once again assumed its commitment „to take appropriate measures to ensure equitable access to good quality health services”.

In the context of the above, the People's Advocate for Children's Rights presents the following **RECOMMENDATIONS** to the Ministry of Health, Labour and Social Protection:

- Modification of the legal framework in the field of health by supplementing with the notion of “rare disease”;
- Elaboration and implementation of the National Program on the control of rare diseases;
- Creation of a clinical laboratory adapted to the standards of modern medicine for the early diagnosis of rare diseases and their prophylaxis (prenatal screening and other forms of diagnosis);
- Training of specialists in biomedicine, genetics, molecular medicine and other related fields for diagnosis, prophylaxis and development of treatments for rare diseases;
- Creation of the database on people with rare diseases, disaggregated by type of disability, gender, age, etc.;
- Development at national level of rehabilitation services for children, focused on disability and respite type services for parents, as well as training and support for parents in providing therapy and care for children according to their disability;
- Development of a handbook / guide for health professionals on the management of cases of hospitalization of children without legal representation in child-friendly conditions (age of the child to be admitted alone, communication and providing necessary assistance of any kind, including psychological);
- Ensuring the elaboration of institutional policies and procedures within medical institutions regarding the promotion of a healthy and adequate climate for the observance of the rights of the minor patient and, respectively, the fulfillment of the employees’ obligations through thematic training.

THE CHILD’S RIGHT TO EDUCATION

Within Art. 28 and 29 of the UN Convention on the Rights of the Child is enshrined the child’s right to education and obligation of the state to ensure the education of children based on criteria of quality, equality and accessibility. The provisions of the UN Convention also establish the obligation of the state to ensure that education is directed towards the development of the child’s personality and talents, preparing the child for active life as an adult, cultivating respect for fundamental human rights and own cultural and national values of the child and others.

At national level, the right to education is guaranteed by Art. 35 of the Constitution of the Republic of Moldova, the Education Code and Art. 9 and 10 of Law no. 338 of December 15, 1994 on the rights of the child. Analyzing the compatibility report between the national norms in the field of guaranteeing the child’s right to education with the international mirror standards, a partial correspondence of the listed national norms is found.

At the same time, the People's Advocate for Children's Rights finds that the Recommendations stipulated in the Annual Report on the observance of children's rights in the Republic of Moldova in 2019²² were partially implemented, so the situation regarding the observance of the child's right to education on the segments addressed in the 2019 report did not significantly change.

At the same time, during 2020, the national education system faced a series of problems generated by the situation created by the COVID-19 virus, which put the public authorities in the education system in a total impasse. We mention the fact that once the first cases of infection with the new virus were detected, the Ministry of Education, Culture and Research issued the Order no. 292 of March 10, 2020²³, by which it was ordered the suspension of the educational process for the period March 11 – 23. Subsequently, the epidemiological situation advancing practically in geometric progression, the competent authorities issued the Order no. 355 of March 19, 2020²⁴, on the continuation of the distance learning process, by which it was approved the Methodology on the continuation of the distance learning process in quarantine conditions for primary, secondary and high school institutions.

In the context of the realities that occurred during that period, the Children's Ombudsman positively assessed the *prima facie* measures adopted by the MECR and its subordinate institutions or, in the circumstances created, the primary obligation of the authorities was to ensure the life and health of children. However, we must point out that the measures subsequently adopted did not fully meet the standards set by the UN Convention, in Art. 28, 29. Adopting the Methodology on the continuation of the distance learning process, the Government in the person of the competent institutions aimed at protecting the lives of children and at the same time the continuation of the educational process in the circumstances created by the crisis situation.

Subsequently, the People's Advocate for the Rights of the Child warned about the need for **supervision of children at home by adults**, which implies the granting of medical leave for parents / legal representatives. It also emphasized the role of teachers, parents and medical staff in informing children about measures to prevent infection with the new type of Coronavirus, the actions to be taken in case of symptoms of the disease, but also in public health surveillance in educational institutions in the country²⁵.

The Children's Ombudsman conducted an opinion poll on the effectiveness of the educational process²⁶, which represents the child's opinion on distance

²² http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/01/RAPORT_APDC_2019.pdf

²³ <https://mecc.gov.md/ro/content/atenatia-organelor-locale-de-specialitate-domeniul-invatamantului-si-managerii-institutiilor>

²⁴ https://mecc.gov.md/sites/default/files/ordin_mecc_invatamant_la_distanta_1.pdf

²⁵ <http://ombudsman.md/news/ombudsmanul-copilului-sustine-decizia-autoritatilor-de-a-suspenda-procesul-de-invatamant-in-institutiile-prescolare-gimnaziale-si-liceale-pentru-evitarea-contaminarii-copiilor-cu-infectia-covid-19/>

²⁶ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/07/Rezultatele-Formularului-proces-educativ-la-distan%C8%9B%C4%83.pdf>

learning. It is important to specify that **17% of respondents mentioned that they cannot fit into the educational process** and **over 77% of children said that the tool for accessing the online school is the mobile phone**. In this regard, the Children's Ombudsman notes that in all similar surveys conducted, children invoke similar issues.

Here are some of the children's opinions about the educational process:

- We usually do the lessons by zoom;
- It is good to have the video camera disconnected because you can stay in bed;
- I do not have access to the internet and the teacher calls me on the phone and dictates my exercises;
- Teachers do not know the computer and cannot use it;
- My neighbors do not have a computer or high-performance phones to learn online;
- Today I had to share the computer with my brother, because we both had lessons at the same time.

Thus, in the context of the opinion of children exposed in the surveys and the ones reported, the People's Advocate for Children's Rights concludes that the distance education system lacks the credibility that it could satisfy the educational needs of the students.

It should be noted that the authorities were not prepared for the implementation of such an educational process, which is why a number of problems arose that led to the violation of children's rights. Thus, one of the major problems of the distance education process was the fact that **over 30% of children enrolled in the education system did not have the opportunity to participate in online classes** organized by educational institutions. In order to be able to be present in the distance classes, children needed computer technology or at least a telephone with internet connection, which proved to be a real problem for children from families with more children or for children from poor families. That situation led from the very beginning to the fact that children in March were practically excluded from the education system. Moreover, the problem was aggravated in rural localities where children were attracted to various activities, being attracted to seasonal spring agricultural work, in the situation where parents could not ensure their presence at classes via the Internet.

The Children's Ombudsman referred the matter to the central and local public authorities in order to take concrete measures to provide children with the necessary equipment in order to ensure the presence of children in virtual classes. As a result, MECR announced several times that procurement procedures have been initiated to replace the batches of computers,²⁷ the problem has not been solved even today. We emphasize that, although the right to education is not part of the category of absolute

²⁷ <https://mecc.gov.md/ro/content/asigurarea-cu-tehnica-de-calcul-cadrelor-didactice-si-elevilor-prioritate-ministerului>

rights and may be subject to limitations in specific situations, it is nevertheless inadmissible for the authorities to allow discrimination against children in accessibility to the educational process. The state cannot argue for lack of financial resources to ensure children's access to the educational process or, in accordance with the provisions of international standards such as the UN Convention on the Rights of the Child and the European Convention on Human Rights, the state is obliged to progressively implement rights, including the right to education guaranteed by both treaties indicated above.

Another issue reported by the People's Advocate for Children's Rights on the distance education process, lies in the fact of ***insufficient training or in general the lack of necessary training of teachers to provide teaching activities in the distance education process***. With the transition to distance education, it was found that this is a challenge not only for pupils and students, but also for teachers in educational institutions. As in the previous situation, a problem for teachers was that not all of them had the necessary technique or in some cases the teachers themselves had children who were involved in the educational process. Respectively, there were cases in which a family of pedagogues needed two or even three computers, to ensure the access of all family members to the educational process. It was also established that most teachers, especially those in rural areas, where on average (60%) teachers are over 55 years old, they do not have the necessary knowledge to access online course platforms or even in cases where they access them, they use only the basic functions of these platforms: to contact the person and turn on the camera, without using the advanced functions of these programs, which is indispensable for the teaching process.

Thus, a special problem was invoked by teachers who teach real subjects, such as mathematics, physics or chemistry. Respectively, if the subjects with humanistic profile were limited to simple discussion and analysis on a text or to the exposition of the studied ones, within the real disciplines such a method could not be applied, or here activities with applicative aspect were required, by demonstrating formulas and theorems, problem solving or even conducting experiments, actions that have proven to be inaccessible to children and teachers in the conditions of online education. In this situation, MECR organized several professional training courses in the IT field, but unfortunately the situation did not change significantly even at the current stage. Between March and November 2020, the Children's Ombudsman received several requests from children and teachers, requesting the assistance of the People's Advocate for Children's Rights, to intervene with the central authorities in order to remedy the situation.

The Children's Ombudsman raised the issue several times before the Ministry of Education, Culture and Research and the Government of the Republic of Moldova, but the situation remains a challenge for our state.

In the conditions of distance learning and the unfavorable epidemiological situation, questions were raised by students and parents / legal representatives regarding the passing of the graduation exams of the gymnasium and high school cycle. In this sense, the People's Advocate for Children's Rights came with recommendations to the Ministry of Education, Culture and Research to revise the Order of the Ministry of Education, Culture and Research no. 376 of March 25, 2020 on the conduct of testing of candidates for national graduation exams, the 2020 exam session in the context of observations on the development of tests for students in grades IX and XII only based on the material taught by March 2, 2020.²⁸

Another problem reported by the Children's Ombudsman, during the restrictions on the unfavorable situation with the Sars-Cov-2 virus, is the impossibility of monitoring and **reporting acts of violence against children** or committed by children, an action that was carried out by teachers under the multisectoral intervention mechanism. We note that, as in previous years, violence against children in the education system remains at the top of the issue of respect for children's rights. According to data presented by the MECR²⁹, violence against children or committed by children has a growing trend.

		physical abuse	emotional abuse	neglect	labour exploitation	sexual abuse	Total
2017	January - June	2350	1276	1242	60	24	5110
	September - December	2316	1141	1260	60	17	4794
2018	January - June	2231	1351	1123	62	35	4802
	September - December	2156	1163	1128	46	22	4515
2019	January - June	2358	1368	1353	65	26	5170
	September - December	2171	1194	1316	40	17	4728
2020	January - June	1333	929	1064	27	10	3363
	September - December	1442	1008	1090	30	17	358

Source: Ministry of Education, Culture and Research.

The relatively low figures for 2020 is due to the fact that a good part of the school year children were included in the distance learning program. Although the MECR has organized several online public lessons on psychological security and the prevention of online violence, their effect is currently insignificant.

²⁸ <http://ombudsman.md/news/ombudsmanul-copilului-propune-elaborarea-testelor-pentru-examenele-de-absolvire-pentru-elevii-din-clasele-a-ix-a-si-a-xii-a-doar-in-baza-materialului-predat-pana-la-data-de-2-martie-2020/>

²⁹ <https://mecc.gov.md/ro/content/ministerul-educatiei-culturii-si-cercetarii-incurajeaza-cadrede-didactice-elevii-si>

Also in 2020, the General Police³⁰ Inspectorate registered 79 cases of violence related to the education system, compared to 66 in 2019. In these circumstances, it is found that the national system for the protection of children's rights, in the education segment, is ineffective in the conditions created by the pandemic.

The Children's Ombudsman also notes that the number of cases of **temporary school drop-out** has increased in pandemic and distance education conditions, as well as in cases of child labour, especially during the agricultural season.

A special situation was observed by the Children's Ombudsman in the **pre-school education system**. In this segment, it was found that the situation regarding the implementation of distance learning had the weakest effect. This was largely due to the young age of children 3-6 years, which requires increased attention from educators and direct physical contact. Respectively, their parents announced that the distance learning process lasted in some cases only in the first weeks of March, after which both children and parents were left alone to cope with the educational needs of their children. In general, the educational process was largely limited only to the transmission through the Viber application, of the homework, and the parents, after completing it together with the children, transmitted them to the educator. The People's Advocate considers that the public authorities did not ensure sufficient attention to the preschool education system during the quarantine period March – December 2020.

It also highlighted the violation of the right to education of **children with special needs** who study in specialized educational institutions or ancillary schools, whose activity has been completely stopped. In these circumstances, children with special needs found themselves outside the educational process. The Children's Ombudsman was notified by several parents of children with special needs who lamented the passivity and indifference of the education system in relation to their problems. In such a situation, the educational process, between March and May 2020, for children with special needs, was provided exclusively by their parents.

Another issue, analyzed by the People's Advocate for Children's Rights, occurred starting with September, with the beginning of the 2020-2021 academic year and the **partial return to education with the presence of students in the classrooms**. In order to ensure the attendance of the educational institutions by the students, the profile minister elaborated a set of regulations through which 7 scenarios were proposed according to which the educational institutions could carry out their activity.

Subsequently, we note that the public authorities and the leaders of the educational institutions did not ensure the participation of children in the process of consultation and elaboration of these study programs, being

³⁰ https://politia.md/sites/default/files/nota_informativa_privind_starea_delincventei_juvenile_si_activitatea_pe_domeniul_siguranta_copii_pe_parcurusul_a_12_luni_ale_anului_2020_.pdf

questioned, for the most part, only the parents of the students. At the same time, although MECR issued a *Regulation on ensuring security in the educational process during a pandemic*,³¹ through which a series of measures were ordered to reduce and prevent the process of cross-transmission of the Covid-19 virus, these measures have largely been attributed to the institutions' budgets. Worse is the fact that protective products such as masks and medical gloves, teachers and students had to provide themselves from their own funds. Thus, forcing children and teachers to independently provide protective equipment is, in the opinion of the Children's Ombudsman, an impediment to ensuring the right to education and health of the child in pandemic crisis, as well as an element that favors early school leaving.

Another area, examined by the People's Advocate for Children's Rights in relation to ensuring the right to education of the child, was ***the provision of educational institutions with medical staff, drinking water and sanitation.***

Communication with children in the Republic of Moldova, children's opinion, numerous complaints received by the People's Advocate for Children's Rights from managers of institutions and parents regarding the violation of the right to health and education in educational institutions due to lack of necessary conditions of sanitation and quality medical services have served as the basis for conducting an evaluation of the given field.

The purpose of the evaluation was to identify the deficiencies that generate the violation of the right to health and the right to education, the elaboration of the necessary recommendations, in order to improve the situation in this segment.

Analyzing the information received, we found that the main cause of the lack of connection to the centralized water system is the lack of aqueduct and sewerage system in the locality, as well as the lack of financial resources to carry out projects to connect them, due to the fact that such projects are quite expensive and in most cases, the communities, through the local public administration, do not have the necessary financial resources. This problem is particularly characteristic of rural communities.

Also, the difficulty that appears on the segment «providing children with quality drinking water in secondary education institutions» is largely related to several causes. The main cause is the lack of financial resources. Another impediment found is that in some districts, the decision of local elected officials or representatives of district councils, negatively influences the decision to allocate financial sources for the budgets of secondary education institutions.

Problems were also highlighted in the sanitation segment such as: for the provision / maintenance of sanitation in the bathroom (soap, disposable wipes, toilet paper, electric dryers) large financial sources are required, or as some managers mentioned, it is necessary triple the amount of fund-

31 <https://mecc.gov.md/ro/content/relansarea-procesului-educational-2020-2021>

ing; state funding allocated to educational institutions is insufficient; the location of educational institutions in old buildings, which prevents the reconstruction of sanitary blocks; the sanitary blocks inside some schools need capital renovations; the toilets are not provided with the appropriate number of washbasins and dishes, according to WHO requirements; the lack of hot water in the bathroom.

An extremely serious situation was also found regarding the construction / renovation of the sanitary blocks inside the schools. According to data presented by the Ministry of Education, Culture and Research in a recent monitoring conducted in 2020 by the People's Advocate for Children's Rights, ***nationwide 351 schools (30.9%) have toilets outside the institution building and require the improvement of hygienic-sanitary conditions***³². Children, especially those from rural areas, face a lack of hygiene, privacy and safety when they go to the toilet in the school yard. This situation is not recent, it has existed for decades.

Although the Republic of Moldova received several recommendations from the World Health Organization regarding school sanitation, the de facto situation in this segment remained far behind. A first cause of insecurity and functioning of the bathroom in this regard is the lack of finance, but also the lack of cooperation of decision makers, as well as the fact that the issue of providing decent toilets in Moldovan schools is the responsibility of local public authorities and administration of educational institutions. The People's Advocate for Children's Rights considers that this problem can be solved by undertaking joint efforts of both local and central authorities, within a single program for the whole country.

The People's Advocate for Children's Rights welcomes the positive experience of the Swiss Water and Sanitation Project in Moldova (ApaSan). ApaSan has strengthened the capabilities of design and construction companies and worked with health authorities to resolve legal issues regarding the acceptance of ecosan toilets for school sanitation. Through the project, ***68 sanitary blocks in 63 educational institutions*** were carried out in the period 2008-2019 with the execution of construction works³³. Thus, in the rural area of Moldova (for example: Congaz village, Slobozia-Rascov village, Oliscani village) toilets were built that correspond to the current sanitary norms, being found the solution for the localities without aqueduct. Within the project, in collaboration with MECR and MHLSP, a ***Guide for managers of educational institutions „Options of health systems for schools and preschools in rural areas of the Republic of Moldova”*** was developed.³⁴ That support provides information on the sanitation options available and the conditions under which they can be used. The purpose of the guide is for the managers of educational institutions, LPA officials

³² Letter of the Ministry of Education, Culture and Research no. 03 / 1-09 / 3973 from 28.07.2020;

³³ Saniția școlară | ApaSan (skat.ch)

³⁴ Guide-for-the-school-managers-ro.pdf (skat.ch)

to be better informed and to take measures to improve the sanitary and hygienic conditions in institutions by offering better and more sustainable sanitation solutions.

The People's Advocate for Children's Rights also supports the efforts of the media and civil society³⁵ to discuss and raise public awareness on sanitary conditions in toilets in Moldovan schools and joins them in making recommendations to public authorities on school sanitation.

The monitoring allowed us to find that there is a problem in providing educational institutions with space for the allocation or construction of medical offices. The number of 113 schools that lack medical workers was highlighted. The questionnaire shows the reasons why some educational institutions do not have nurses. One reason that imposes such a crisis is the inadequate pay of medical workers, the lack of specialists in localities. In most educational institutions, as well as in small schools up to 90 children, medical workers are employed on 0.25 or 0.5 salary units. Therefore, in such conditions, as well as the large volume of work, the needs of medical service are not fully met. 49 educational institutions lack medicines and consumables, which indicates that even when procuring what is needed, especially during the pandemic, there is a lack of financial sources. This presupposes the conclusion that the efforts made by the relevant authorities have not fully satisfied the provision of health care for children in public educational institutions, including during the pandemic.

In conclusion, we attest to a solid legislative basis at international and national level that provides and ensures the child's right to health and the right to education. The Republic of Moldova at the level of legislative provisions has no shortcomings in principle that would prevent the realization of these rights.

However, the underlying causes of these problems are the economic and financial crisis in the country, which has also left its mark on the health of schools.

In this context, the People's Advocate for Children's Rights concluded on the urgent need to take urgent and concrete measures in order to ensure the child's right to health within the education system.

In the context of those presented, the People's Advocate for Children's Rights presents the following **RECOMMENDATIONS**:

- The Ministry of Education, Culture and Research is to provide with the necessary technique children / teachers who do not have access to distance education;

³⁵ <https://amnesty.md/ro/media/scoli-cu-toaleta-curate-si-sigure-un-drept-nu-un-privilegiu/>
<https://www.caritate.md/donations/sa-cream-conditii-pentru-copii?fbclid=IwAR3oOarkMpkIJWjvwRPhCFqdeSyV2CEXJTUxah5QWzC92Z9meHzCWSvruuQ>
<https://www.facebook.com/ToaletaScoala/>
<https://oamenisikilometri.md/oda-wc-ului-scolar/?fbclid=IwAR0HEBxsJlh202ISQmLVBGNftR6a-BOScv719y3Nrra-IDZkYllmx9PVmb0>
<https://oamenisikilometri.md/oda-wc-ului-scolar/?fbclid=IwAR34taPpyRhjj2EEWmgIn6oCSA-k2MkrJHvv5WfupcAlfRFoC2zeBdbWfXck>

- The Ministry of Education, Culture and Research will ensure the continuous training of teachers in the IT field;
- The Ministry of Education, Culture and Research is to strengthen the mechanism for monitoring and intervening in cases of violence and abuse against children, in situations when children are studying online.
- The Ministry of Education, Culture and Research is to review the educational process within the auxiliary educational institutions, in order to adapt it to the needs of children with special needs in the online study regime;
- The Ministry of Education, Culture and Research will take the necessary actions to ensure the child's right to health in the educational process.

ENSURING CIVIL RIGHTS AND LIBERTIES

The right of all children to express their views and to be taken into account is one of the fundamental values of the UN Convention on the Rights of the Child. The UN Committee on the Rights of the Child has identified Art. 12 as one of the four general principles of the Convention, the others being the right to non-discrimination, the right to life and development and the priority of the best interests of the child, which shows that this article establishes not only a right in itself, but should also be taken into account in the interpretation and implementation of all other rights. The Committee also states that the right of the child to be heard imposes an obligation on States parties to review or amend their legislation in order to introduce mechanisms to provide children with access to appropriate information, appropriate support and, if necessary, feedback on the weight given to their opinions and procedures for referrals, complaints or mediation.

With reference to the issue of ensuring the rights enshrined in Art. 12 – 15 of the UN Convention on the Rights of the Child, it is highlighted that they were quite restricted during 2020, due to the pandemic situation created by the COVID-19 virus. Also, the People's Advocate for Children's Rights stated that in most cases and in solving several issues related to the field of children's rights, their opinion was neglected.

The People's Advocate for Children's Rights indicates that although the rights of the child to freedom of expression, association, conscience and religion may be limited in strictly predetermined cases, this cannot in any way imply total neglect by public authorities in relation to these rights. In this context, the Children's Ombudsman in 2020, repeatedly asked for the opinion of children in order to analyze the level of respect for these rights. Below are some of the children's views on respect for civil rights and liberties during the reporting year:

- I was not consulted on how I would like the online study process to run;
- I could not attend the school senate meeting;
- I did not have the opportunity to participate in national and international forums.

Similarly, in 2020, the People's Advocate for Children's Rights undertook several actions in order to consult the children's opinion on the most important issues that children face. In this regard, there was organized the online survey on children's perceptions of distance learning and the survey on how to take the final exams for high school and baccalaureate in the summer of 2020³⁶.

At the same time, during 2020, in order to ensure one of the four principles of the UN Convention on the Rights of the Child, namely the principle of participation of the child, the traditional Annual Forum for the Consultation of the Opinion of the Child was organized³⁷. Thus, during the Forum, the Children's Ombudsman reiterated the importance of the Convention, the principles underlying it – non-discrimination; the right to survival and development; the best interests of the child, the right to freely express his opinion, depending on his age and degree of maturity.

The People's Advocate for Children's Rights mentioned that respecting the rights of the child means ensuring their well-being in all aspects – socially, spiritually, morally, as well as physical and mental health, and states that have ratified the Convention have the responsibility to ensure the realization of the rights of the child as a human being. The forum was attended by over 50 children from Chisinau, Tiraspol, Anenii Noi, Criuleni, Cimislia, Cahul, Comrat, Falești, Grigoriopol, Falești and other localities, who accessed the online forum, asked questions and sent messages to the People's Advocate for Children's Rights, spoke about the issue of health in schools, access for children with special needs, impediments to involvement in decision-making, bullying and the problems they faced in the educational process and free time during the pandemic.

One of the problems identified by the People's Advocate for Children's Rights, with reference to ensuring the principle of child participation, during 2020, was the **social isolation of children who do not have access to the Internet**. According to the latest surveys presented by several organizations, including public authorities, over 3,000 children from all over the Republic of Moldova remain isolated from the social and educational environment, because they do not have an internet connection. In this situation it has been demonstrated that children, who do not have the necessary technique, remain isolated from their peers and from society in general. In this context, the Children's Ombudsman refers to the General Commentary of

³⁶ <http://ombudsman.md/news/rezultatele-cestionarului-lansat-de-ombudsmanul-copilului-in-vederea-consultarii-opinieii-elevilor-in-legatura-cu-procesul-educational-la-distanta/>

³⁷ <http://ombudsman.md/news/ombudsmanul-copilului-in-dialog-cu-elevii-din-mai-multe-instituti-de-invataman-tara-in-ziua-in-care-acum-31-de-ani-a-fost-adoptata-conventia-onu-pentru-drepturile-copilului/>

the UN Committee on the Rights of the Child no. 12 (2009)³⁸ and opines on the fact that the rights incorporated in Art. 12-15 of the Convention, does not cease in crisis situations or following them. There is a growing body of evidence of the significant contribution that children are able to make in situations of conflict, post-conflict resolution and post-emergency reconstruction processes. Thus, the Children's Ombudsman emphasized several times in his recommendations that children affected by emergencies should be encouraged and empowered to participate in the analysis of their situation and future prospects. Children's participation helps them regain control of their lives, contribute to the rehabilitation and development of organizational skills, and this strengthens the sense of identity. At the same time, it is necessary to mention that in the process of realizing these rights and freedoms, care must be taken to protect children from exposure to situations that may be traumatic or harmful.

Consequently, the Children's Ombudsman encourages central and local public authorities to create opportunities and support mechanisms that enable children, especially adolescents, to play an active role in both post-emergency reconstruction and conflict resolution processes. Their opinions should be supported in the design, implementation, monitoring and evaluation of programs. For example, children in Covid-19 hospitals and centers can be encouraged to contribute to their own safety and well-being by creating forums for children. Support should be provided to enable children to set up such forums, while ensuring that their functioning is in line with the best interests of children and their right to protection from harmful experiences.

Another issue reported by the People's Advocate for Children's Rights to this department is the ***lack of a mechanism for involving children in the decision-making process***. Thus, between June and December 2020, the People's Advocate for Children's Rights participated in a series of training workshops for the representatives of the associative sector, educational institutions and public institutions, which were intended to create a habit for participants to train children in decision-making processes at local and national level³⁹.

However, from the meetings held with representatives of NGOs but also with representatives of public institutions, the People's Advocate for Children's Rights deduces that bondholders (adults) do not have the necessary knowledge to train correctly and effectively in decision-making, there are no effective mechanisms at national level to involve children in decision-making and the state is not interested in developing such mechanisms. The Ombudsman points out that most non-governmental organizations and public institutions undertake segmental measures to attract

³⁸ https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=5&DocTypeID=11

³⁹ <http://ombudsman.md/news/angajatii-directiei-drepturile-copilului-au-participat-la-atelierul-de-lucru-privind-participarea-transparenta-si-informativa-a-copilului/>

children in the consultation process or, in most cases, involve children in information activities in areas managed by the non-governmental organization or public institution.

There is also a doubling of the information activities that organizations carry out, so there are situations where the same children can participate in activities within different organizations but with the same theme. Moreover, the respective activities, although involving the element of the child's participation, do not focus on the formation of the child's skills to get involved in the decision-making process and do not correspond to the standards established by the General Comment no. 12 (2009)⁴⁰. Thus, according to the Comment, all actions involving children, organized and conducted in order to have their opinion heard, must be transparent and informative, children's participation must be voluntary, actions must be organized and carried out with respect to children, be relevant, child-friendly, inclusive, supported by training and informative materials, safe to risk and explainable.

The Children's Ombudsman notes that since the monitoring of the participants in the training sessions, no organization or institution has been able to present a policy plan that would meet all the standards set out above. The People's Advocate for Children's Rights also considers the issue to be a national one rather than private. Thus, it is necessary to develop a viable mechanism that will be able to meet the standards and needs of children in the segment of inclusion in the decision-making process.

Another issue reported by the Children's Ombudsman during the reporting year is the **inefficiency of children's councils at local and national level**. This problem took on a harsher configuration, especially during the spread of the new Covid-19 virus, when children had to stay at home and communication was done exclusively online. It is noteworthy that the efficiency of local councils was unsatisfactory even in the pre-pandemic period, when communication was physically carried out. In this section, it was found that the activity of local children's councils, especially those created in educational institutions was formal and did not correspond to the needs of children. Most of the councils were involved in organizing festive events of various kinds or raising funds for charity. At the same time, it raises questions in most cases and the way in which children were elected in the respective councils or, in none of the more than 20 councils monitored by the People's Advocate for Children's Rights was there a total coverage of children from different categories and social stratification. It was found that children in the primary cycle were usually not represented in the respective councils either directly or through a representative, nor were there children with special needs or children from socially vulnerable groups. In those circumstances, the Children's Ombudsman cannot con-

⁴⁰ https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=5&DocTypeID=11

sider these councils to be in line with international standards in the field of the protection of the rights of the child.

The situation described above worsened with the introduction of restrictions related to the pandemic, the isolation regime that required the distance communication of children. In such situations, children who were marginalized under normal conditions of cooperation, in the situation of distance communication, generally lost the opportunity to get involved in the life of their community or to participate in solving problems that may affect them directly or tangentially.

The People's Advocate for Children's Rights has addressed the issue at various meetings at national level, but for now the issue remains unresolved. In these circumstances, the Ministry of Education, Culture and Research needs to launch a comprehensive consultation process on the child's opinion, which will be in line with the requirements of the UN Convention and the Comments of the UN Committee on the Rights of the Child and which will aim to respond to the needs of children to be actively involved in the decision-making process and respectively to be able to effectively achieve the rights guaranteed in Art. 12-15 of the UN Convention on the Rights of the Child.

Another issue examined by the People's Advocate regarding the child's right to opinion and related rights is the **amendment of the Family Code of July 9, 2020**. Thus, by Law no. 112 of July 9, 2020 for the amendment of some normative acts, among other provisions, an amendment was made which, at first sight, aims to ensure the best interests of the child, however, a more detailed analysis shows that things are diametrically opposed.

Respectively, in the version of the Family Code until the amendments of July 2020, Article 54 of the respective Code had the following content *,"The child has the right to express his / her opinion when resolving issues that affect his / her interests in the family and to be heard during judicial or administrative debates. The **opinion of the child who has reached the age of 10** will be mandatorily taken into account if it does not contradict his interests», and with the changes made the same article is presented as follows « The child has the right to express his / her opinion when resolving issues that affect his / her interests in the family and to be heard during judicial or administrative debates. **The child's opinion must be mandatorily taken into account, in accordance with his/her age and degree of maturity, if this does not run counter to the interests of the child.** «*

As highlighted above, at first sight, these amendments, by eliminating the age threshold, are intended to ensure that the child will express his or her opinion freely, in particular, before the judicial authorities, when his or her interests are affected. However, a broader analysis shows that setting such an age threshold does not in fact refer to the child's right to an opinion, but is contrary to the generally accepted opinion. The spirit of the Convention does not preclude the establishment of such an age threshold

to protect young children from the psychological trauma they may experience when they are required to appear before a court to comment on the case being examined and which affects their interests.

In this order of ideas, it is highlighted that most states have obtained the provision stipulated in Art. 12 of the UN Convention on the Rights of the Child, *"for this purpose the child shall be given, in particular, the opportunity to be heard in any judicial or administrative proceedings concerning him or her, either directly or through a representative or competent body, in accordance with the rules of procedure of national law"* and established the age census, as a condition for the child to be brought and heard before the court or tribunal.

It should be noted that the UN Committee on the Rights of the Child has not objected to such a practice, based on the argument of preventing the child from trauma during the hearings, which may cause him/her suffering, especially in cases where he or she is forced to choose with whom of the parents he/she would like to reside. Thus, since the signing of the UN Convention on the Rights of the Child, most states of the world have established the age limit at which the child can appear before the court to express his/her opinions directly, it ranging from 8 to 12 years.

Moreover, although the Children's Ombudsman supported the authorities' initiative to exclude the age limit, they have so far not introduced any viable mechanism for assessing the child's maturity and for assessing the negative impact that information may have on the child at the time of such situations. Also, with the exclusion of the age of 10 years and the inclusion of such a general wording as *"... in accordance with the age or degree of maturity ..."*, it will give bondholders a far too wide margin of interpretation, respectively, there will be situations in which the authorized person will decide if the child is not ready to provide information even at the age of 12 or 16, or, on the contrary, we may be in a situation when children aged 1-10 will be brought before the courts, which can be a risk for their further training.

In support of the position contrary to that adopted by the national legislator by Law no. 112/2020 is also the case law of the ECHR, which in the *Sahin v. Germany* case notes the following: "With regard to the issue of hearing a child in court, the Court notes that it is usually for national courts to assess evidence before them, including the means used to establish the relevant facts (see *Vidal v. Belgium*, judgment of April 22, 1992, Series A no. 235-B, p. 32-33, § 33). It would be too far to say that domestic courts are always required to hear a child in court on the issue of access to a non-custodial parent, but this issue depends on the specific circumstances of each case, taking into account the age and maturity of the child concerned. In this respect, the Court finds that the child was approximately three years and ten months old at the start of the appeal proceedings and five years and two months old at the date of the Regional Court's decision.

The expert came to her conclusion, namely that a right of access without prior contact to overcome conflicts between parents was not in the best interests of the child, after several meetings with the child, the mother and the requesting father. Asked about the issue of hearing the child in court, she plausibly explained that the interrogation process itself poses a risk to the child. Such a risk cannot be avoided by special court agreements. In view of the methods applied by the expert in meeting the child and its prudent approach in analyzing the child's attitude towards his parents, the Court considers that the Regional Court did not exceed the margin of appreciation when relying on its findings, even in the absence of direct questions about the child's relationship with the applicant «⁴¹.

Another issue examined by the People's Advocate for Children's Rights during 2020 was the *involvement of children in the political activity*. This issue appeared to the attention of Children's Ombudsman, as in any of the previous years in which elections were held. This highlights the fact that children have the right to opinion, information, association, privacy, the right to participate in public and political activities, but can not be exposed and used by parents, legal representatives, other persons responsible for their upbringing and care and public or private institutions in order to obtain benefits. «It is unacceptable to use the image of a minor as electoral material or to involve them in activities that could bring electoral benefits.»

The child is an active subject and has the right to exercise his rights. Any limitation should be made in strict accordance with international standards and applicable law. «Children should not be unfamiliar with electoral issues. Even the general comments of the UN Committee on the Rights of the Child provide for the possibility for children to participate in electoral debates, to ask questions, to be interested in the programs of electoral contestants and even to join any movement if they sympathize with someone «⁴².

Thus, the authorities that monitor the electoral process, such as the CEC, but also the electoral contestants are responsible for respecting the international standards in the field of protection of children's rights. Although in the Law on the Rights of the Child, Art. 13, we have a provision that prohibits the involvement of children in political and electoral activity, this means only the prohibition of bondholders to attract children. The legislation of the Republic of Moldova does not provide definitions as "political activity"; «propaganda / political agitation», does not provide rules for sanctioning those dignitaries, civil servants, electoral actors who use children and images with them, in violation of the enunciated norms, state the representatives of the People's Advocate Office, stating that they will propose amendments to this effect in the legislation.

In the context of the above, the People's Advocate for Children's Rights presents the following **RECOMMENDATIONS**:

⁴¹ <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%7D>

⁴² <http://ombudsman.md/news/14883/>

to the Ministry of Education, Culture and Research:

- Development of a mechanism for consultation and involvement of the child in the decision-making process related to the standards of the UN Convention on the Rights of the Child;
- Modification of the national educational curriculum in terms of strengthening general education in the electoral field (general notions, rights and obligations);
- Development of a mechanism for involving children in local councils or councils within educational institutions;
- Ensuring the widest possible representation of all groups of children in local and school councils;
- Ensuring children from socially vulnerable families with computer technology that will allow them to be involved in the remote decision-making process;

to the Ministry of Health, Labour and Social Protection:

- Creating a viable and equidistant mechanism for assessing the child's maturity and the psycho-emotional impact that participation in the judicial process may have on the child;
- Amendment of the Electoral Code and the Contravention Code in the sense of tightening the sanctions for candidates who use children as material to promote their own election campaigns.

THE RIGHT TO SOCIAL SECURITY OF THE CHILD

In accordance with Art. 26 of the UN Convention on the Rights of the Child «States Parties recognize the right of every child to social assistance, including social security, and shall take steps to ensure that this right is fully exercised in accordance with their national law.»⁴³ At national level, social security is guaranteed by Art. 47 of the Constitution of the Republic of Moldova and its subsidiary laws. The Children's Ombudsman also notes that national public authorities have largely succeeded in linking the national legislative framework to the international one in the field of child social protection.

The major problem notified by the People's Advocate for Children's Rights during 2020, in the field of social security was the **cessation of the activity of social institutions**. Respectively, with the adoption of the Parliament Decision no. 55 of March 17, 2020 on declaring a state of emergency⁴⁴, exceptional, binding and enforceable measures are established for the heads of central and local public administration authorities, heads of public institutions, economic agents, as well as for citizens, and other persons on the territory of the Republic of Moldova. Thus, in those cir-

⁴³ http://artico.md/wp-content/uploads/2017/01/CRC_RO.pdf

⁴⁴ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=120817&lang=ro

cumstances, restrictions were imposed, including in the activity of social assistance institutions, which are meant to fulfill major tasks in the segment of social security of the child.

One of the major shortcomings identified by the Children's Ombudsman between March and July was the fact that most social welfare institutions, including community social workers, were not fully performing their duties. From the requests addressed to the People's Advocate Office and from the calls taken from the Child's Trust Phone, it was deduced that there were situations in which the social worker did not visit the families registered by the guardianship authority for long periods, in which they needed to be supported and helped. In these circumstances, some children were at risk, especially in families where parents abused alcohol or neglected parental responsibilities for raising and caring for children.

The People's Advocate for Children's Rights notes in this regard that the social worker, the specialist in the field of child rights protection are the people who are meant to provide the fastest interventions in risk situations in which the child is. The lack of monitoring even during a week, not to mention long periods, of the child's situation can pose a risk to his life and health. In conclusion, the Children's Ombudsman considers that the interruption of the activity of social workers, specialists in the field of child rights protection, in the situation of health crisis, represented a violation of children's rights and a risk to children's safety. In this regard, the Children's Ombudsman recalls the provisions of the Declaration of the Committee of Ministers of the Council of Europe (CM CoE) on Strengthening children's rights as a key to Europe's future, adopted at its meeting on March 11, 2020, reaffirming the State's commitment to the protection of the rights of the child, especially in times of crisis, when there is a major risk of ignoring or compromising the rights of children, especially children in vulnerable situations «⁴⁵.

Also in this segment, the People's Advocate for Children's Rights was notified regarding the **cessation of the activity of the community day centers**. Thus, the Children's Ombudsman notes that the need for cessation is, as in previous cases, the need to avoid and reduce the contamination of children and people working in these centers. However, it should be noted that with the cessation of the activity of these centers, the situation of children in the social insurance segment has deteriorated considerably. The Children's Ombudsman draws attention to the fact that the beneficiaries of these centers are usually children from socially vulnerable families or families at risk. Thus, for these children, the community day centers represented a haven of peace and security where they could spend the day and return home in the evening.

⁴⁵ Declaration by the Committee of Ministers on "strengthening the rights of the child as the key to a "future-proof4 Europe" (Adopted by the Committee of Ministers on 11 March 2020 at the 1370th meeting of the Ministers' Deputies);

In this regard, the People's Advocate for Children's Rights notes that central and local public authorities were obliged even in a crisis situation to provide those children with an *alternative form of protection or an alternative form of social services*. According to international standards, the total deprivation of children in social services is not allowed, without offering them an alternative, at least temporary, that could support them at least partially. Thus, the UN Committee on the Rights of the Child notes that children from socially vulnerable families are most likely to be affected by situations of risk, and in situations where they are also abandoned by the relevant authorities during the crisis, such circumstances can be fatal for them. For these reasons, the People's Advocate for Children's Rights considers that the central and local public authorities have failed to effectively manage the field of social assistance for children.

Another aspect analyzed by the Children's Ombudsman during the reported period is the ***social protection of children who are placed in residential institutions during a pandemic***. This chapter highlights the fact that the residential institutions subordinated to MHLSP, have adopted measures to ensure the safety of children and to avoid the contamination of the beneficiaries with the new Covid-19 virus. However, it should be noted that in most residential institutions, the necessary measures have not been taken to maintain children's ties with biological families outside the placement centers or other people the children trusted.

In those circumstances, the Children's Ombudsman has repeatedly recommended that residential institutions of all types take steps to establish alternative measures that would help maintain the links of children in placement centers with the outside world. Thus, it was recommended to implement online communication through advanced technologies and social networks to which children and their contact persons are connected. The Children's Ombudsman also recommended that the list of contacts that the child can contact include all the people he or she wants to interact with, regardless of the degree of kinship (friends, buddies, schoolmates, colleagues of extra-curricular activities). The need for such measures is necessary to minimize the child's loss of contact with the world outside the residential center, or children placed in foster care are more vulnerable to social isolation and, respectively, may face greater difficulties on social integration in times of crisis.

During the reporting period, the People's Advocate for Children's Rights also analyzed the protection of children's rights in the segment of ***respecting the rights of children from tuberculosis outbreaks***. In this regard, the People's Advocate for Children's Rights collaborated with the School of Management in Public Health of the State University of Medicine and Pharmacy «Nicolae Testemitanu» and developed the *master's thesis* «*Respecting the Rights of Children Institutionalized in Tuberculosis Out-*

*breaks*⁴⁶. In the Republic of Moldova, tuberculosis control is carried out through the National Tuberculosis Control Program of the Republic of Moldova, approved by Government Decision no. 1160 of 20.10.2016⁴⁷, being the fifth PCNT in number. According to the provisions of the above-mentioned Government Decision, the primary responsibility for the control of tuberculosis in the country belongs to the Ministry of Health, Labour and Social Protection.

During the implementation of national programs, the Republic of Moldova has taken important actions in the control of tuberculosis by establishing international standards on control and treatment measures for this disease. According to the Annual Social Report for 2018⁴⁸, in recent years, there is a tendency to stabilize the epidemiological situation through tuberculosis. Statistical data show an improvement in epidemiological indicators, as a result of providing care services in TB (prevention, detection, treatment) focused on people's needs. Thus, as a result of providing TB care services (prevention, detection, treatment) focused on people's needs, TB mortality for 2018 was 7.6 per 100 thousand population (304 cases), compared to 2017 – 7.9 (320 cases) and 2016 – 9.1 (372 cases).

The Children's Ombudsman mentions that in our country children from families whose members are affected by this disease are institutionalized for the purpose of preventive treatment in two phthisiopneumological rehabilitation centers for a period of 3 to 6 months (Phthisiopulmonological rehabilitation center for children from Tirnova village, Donduseni district and Phthisiopulmonological rehabilitation center for children from Cornesti village, Ungheni district). The institutionalization of these children, however, is not always based on the best interests of the child, frequently during this period certain rights are limited to them. These are, in particular, the rights to *health, education, family and opinion*.

In the Study it was established that the violation of children's right to health in these institutions is manifested by the reduced access of children to alternative health services, the prolonged stay of the child for rehabilitation in the institution, the insufficiency of medical staff. The insufficiency of teachers, the limited access of children to different types of educational activities under the same conditions as other children, the lack of textbooks necessary for the study process are grounds to consider that the minor beneficiaries of the centers have their right to education violated.

The right to opinion of children institutionalized in both centers is violated by the lack of institutional procedures for rehabilitation and consultation of the child's opinion, poor or no facilitation of children's access to information about their rights, including the right to information, right to opinion, complaint or grievance. In both centers, the children's contact

⁴⁶ <http://ombudsman.md/news/maia-banarescu-copiilor-institutionalizati-din-focarele-cu-tuberculoza-le-sunt-lezate-drepturile-la-sanatate-educatie-familie-si-opinie/>

⁴⁷ <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=367268&lang=1>

⁴⁸ https://msmps.gov.md/sites/default/files/raport_social_anual_2018_final.pdf

with the biological family or relatives is low, which is an obvious indication of the violation of the child's right to family. The research further demonstrates that children from socially vulnerable families or with parents who have gone abroad due to the lack of other forms of protection for minors in the community are placed in the assessed residential institutions. In this way, the results of the Study show that the institutionalization of children from tuberculosis outbreaks, as a form of their protection, is not a measure based on respect for children's rights and does not comply with the provisions of the UN Convention on the Rights of the Child.

The People's Advocate for Children's Rights advocates that the state intervene immediately to restore the situation in this area, stating that in the absence of real efforts to ensure an adequate system of protection of children from tuberculosis outbreaks, international standards are violated. To assess the degree of respect for the rights of these institutionalized children, there were analyzed data on the national system of protection of children at risk and data obtained through the application of research tools, prepared on the basis of the provisions of the Convention on the Rights of the Child (UN, 1989) and national normative acts on children's rights.

Thus, the People's Advocate for Children's Rights denotes a strict violation of the rights of children placed in phthisiopneumological centers, which is manifested primarily by the excessive exceeding of the placement term (cases of placement from 6 months to 10 years), limiting contacts with the world from the outside even if these children no longer pose a risk and violation of the right to education by providing educational services clearly below the level of pre-established standards.

Another area examined by the Children's Ombudsman during the reporting period was the ***evaluation of the effectiveness of intersectoral mechanisms in the field of child rights protection***. To this end, during the previous year, the Thematic Report on «Assessing the effectiveness and efficiency of intersectoral cooperation mechanisms in the field of child rights protection» was prepared⁴⁹. According to the terms of reference, three main mechanisms were considered, including the intersectoral collaboration Mechanism in the medical and social field in order to prevent and reduce the maternal and infant mortality rate of children up to 5 years at home, the intersectoral cooperation Mechanism for the identification, assessment, referral, assistance and monitoring of child victims and potential victims of violence, neglect, exploitation and trafficking, as well as the intersectoral cooperation Mechanism for the primary prevention of child welfare risks. Also, other mechanisms were partially considered, such as the National Referral System for the protection and assistance of victims and potential victims of trafficking in human beings, but also the provisions of Law no. 299/2018 on measures and services for children with deviant behavior, which establish the creation of an intersectoral cooperation

⁴⁹ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/12/2724_Raport-tematic2-1.pdf

Mechanism on the implementation of measures for children with deviant behavior.

The evaluation was based on the provisions of the UN Convention on the Rights of the Child, analyzing three mechanisms: the intersectoral collaboration Mechanism in the medical and social field in order to prevent and reduce the maternal and infant mortality rate of children up to 5 years at home; the intersectoral cooperation Mechanism for the identification, assessment, referral, assistance and monitoring of child victims and potential victims of violence, neglect, exploitation and trafficking; as well as the intersectoral cooperation Mechanism for the primary prevention of child welfare risks.

Among the basic findings of the Report there were highlighted the poor or no local and national capitalization of intersectoral cooperation mechanisms in the field of child protection, large workload for social workers, lack of a unified database, regulatory framework (guides, instructions) on the application of mechanisms. They overlap at different stages of the proceedings, in particular in the case of the same beneficiary, in exceptional circumstances (for example in the situation caused by the Sars-Cov-2 pandemic) there are no procedures for filing available and child-friendly complaints under the intersectoral cooperation Mechanisms, and the most vulnerable children have a limited right to an opinion.

The main recommendations made following the findings relate to the reconceptualization of mechanisms to prevent and intervene in cases of violence and abuse; clear delimitation of the limits of intervention on each mechanism separately for each actor with attributions within these mechanisms; elaboration and urgent adoption of all documents necessary for the proper functioning of the evaluated mechanisms, strict monitoring by the central public authorities and the establishment of unified intersectoral mechanisms for monitoring the implementation. The Children's Ombudsman also on this occasion reiterates the urgent need to hire a child protection specialist in each town hall, with a clear delimitation of his / her duties in relation to those of the community social worker. Those recommendations will be forwarded to the line authorities and their implementation monitored.

Another aspect analyzed by the People's Advocate for Children's Rights during 2020, was the ***observance of the rights of children left without parental protection***. Thus, according to the data collected, currently in the country there are 1310 registered children with temporary status left without parental care. Of these, 617 girls and 693 boys. Children from rural areas predominate (approximately 75%) compared to those from urban areas (25%). About 79% of these children (1030 children) are of school age (7-18 years).

The Report notes the lack of effective legal mechanisms and instruments, the existence of a large number of cases reported by the authorities regarding parents who do not comply with their obligations, the insuf-

ficient forms of protection for the child left without parental care, small allowances that do not cover the necessary expenses for a child, that the procedure applied in court is difficult and lengthy. It has also been established the insufficient involvement or even the avoidance of many local public authorities, the reduced activity of multidisciplinary teams and the insufficiency of qualified specialists, that there is no permanent and centralized record of children left without parental care, there are no possibilities for adequate care and placement of children with severe disabilities, and when leaving the child protection system when they reach the age of majority, they are not provided with housing, a problem reached by the Children's Ombudsman in previous reports as well.

The Children's Ombudsman recommended that the public authorities draw up a plan of measures to be taken to protect the rights of children in these categories; tightening the legislative provisions in the field of child protection; creating a mechanism to oblige and hold accountable parents who go abroad for long periods at work; elaboration and approval of the Framework Regulation on the organization and functioning of the Guardianship-Curatorship Service; reviewing the provisions for the application procedure and analysis in court of the file for establishing the status of the child at risk; making the district councils responsible for allocating resources and possibilities for extending the forms of social protection of children left without parental care, including insurance with housing space at the exit from the child protection system. It is recommended to create an integrated care service for children left without parental care; developing a unified database for the centralized record of these children; increasing salaries and child support allowances in family-type social services; developing support for out-of-placement children and young people; creation of day centers or temporary centers for children from vulnerable families, emergency placement services, respite service, etc.

In the context of the above, the People's Advocate for Children's Rights presents the following **RECOMMENDATIONS**:

To the Ministry of Health, Labour and Social Protection:

- Reconceptualizing the mechanisms meant to prevent and intervene in cases of violence and abuse, in order to prevent possible duplication by sectors, but also intersectorally; clear delimitation of the limits of intervention on each mechanism separately for each actor with attributions within these mechanisms;
- Periodic evaluation of the impact of the implementation of GD no.1182 / 2010, GD no.270 / 2014, GD no.143 / 2018 and their revision whenever necessary to prevent possible omissions, especially related to the most vulnerable groups, but also doubles;
- Hiring in each town hall the specialist in child protection with a clear delimitation of his/her attributions in relation to those of the community social worker;

- The Ministry of Health, Labour and Social Protection will develop a working mechanism for social workers that will ensure their security and proper execution of obligations;
- The Ministry of Health, Labour and Social Protection will re-evaluate the procedures for placing children in the Cornesti and Tirnova placement centers;
- The Ministry of Education, Culture and Research will re-evaluate the observance and compliance of the implementation of the child's right to education in accordance with international standards in the field.

OBSERVANCE OF THE RIGHTS OF STREET CHILDREN

The issue of *protection of the rights of street children* in this report is also analyzed in the chapter of social security with the description of other rights or, in the case of street children we can not make a delimitation based on a single right.

During his term, the People's Advocate for Children's Rights had among his priorities on his agenda the issue of respecting the rights of children at risk, including street children, and given that in the pandemic situation this group of children has become particularly vulnerable, the People's Advocate for Children's Rights monitored the actions of the authorities regarding these children during the pandemic.

With the establishment of the state of emergency by the Parliament of the Republic of Moldova, due to the Covid-19 virus, the Government intervened with several protection measures that were meant to stop or reduce the spread of the virus. Thus, hand washing, disinfection of surfaces and objects, social distancing, wearing masks and protective gloves have proven to be some of the most effective measures to control and stop the spread of the disease. However, the People's Advocate for Children's Rights notes that although these measures are effective and welcome for the protection of human health, they do not achieve their purpose in the case of children who lead a street life or, for the implementation of these measures it is necessary at least water and soap, a daily personal hygiene, hygiene that in street conditions is missing, not to mention disinfectants, masks or gloves. At the same time, the Children's Ombudsman argues that it is necessary to explain to these children, clearly and understandably, the need to follow these protection measures.

Moreover, the Children's Ombudsman notes that, despite the fact that since the beginning of the pandemic, several complaints have been drawn up and forwarded to local and central public bodies⁵⁰, they have not achieved their purpose. The People's Advocate for Children's Rights also

⁵⁰ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/03/APDC_MMSPS.pdf

drew the attention of the authorities, by transmitting the recommendations in numerous online meetings with representatives of the competent institutions, but these recommendations were not taken into account.

Thus, the Children's Ombudsman mentions that isolation measures are necessary, and in that case the limitation of certain rights (economic and social), is possible and can be considered in accordance with international standards in the field of protection of the rights of the child. At the same time, it is necessary to mention once again to the national authorities that these limitations **cannot be discriminatory and must be necessary**,⁵¹ or, the situation is quite ambiguous when on the one hand the authorities have allowed the reopening of public and leisure venues and commercial markets, and on the other hand it was ordered to carry out raids, in order to pick up the children from the street and place them in the respective placement centers. Thus, the People's Advocate for Children's Rights points out that these actions do not fall within the general rules for the protection of children's rights, «mass collection» of children and their centered placement in foster care may be more dangerous than the street life itself which the children are currently carrying.

The Children's Ombudsman points out that with the passing of the cold period of the year and the rising temperature of the environment, the number of street children only for March-June has reached 38⁵² children who spend time on the street. Under these conditions, the state does not currently have sufficient centers or services in which these children can be placed, in compliance with the rules of distance and protection rules to avoid simple contamination or cross-contamination between children. Also, the People's Advocate for Children's Rights does not support the raids to collect children that lead to the forced placement of children and do nothing but change their place of residence and then establishing contacts with them, which will be more difficult.

Another aspect that the People's Advocate for Children's Rights draws attention to in the segment of street children is the **proportionality of the measures taken** in relation to their current situation, which means that the least restrictive alternative must be adopted where several types of limitations are available. However, the Ombudsman argues that in the current pandemic, it is difficult to say what the least restrictive measures are necessary, as public authorities with weaker health systems may need to take extension measures to limit the burden on the health system as a whole as much as possible.

At the same time, in terms of the proportionality of the measures taken by the relevant authorities, the Children's Ombudsman argues that it is necessary to carry out a multiaspective analysis in relation to the limitations of

⁵¹ <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRC/Pages/CRCIndex.aspx>

⁵² <http://dmpdc.md/comunicat-de-pres-a-vizand-evaluarea-copiilor-aflati-in-situatii-de-strada-probleme-si-solutii/>

the rights and freedoms of children leading a street life. Thus, the People's Advocate for Children's Rights considers that the national authorities have **failed to ensure effective protection based on the best interests of the street children during a pandemic**. It is necessary to mention – even in pandemic conditions the best interests of the child in a street situation cannot but coincide with those of the rest of the population, and the authorities must identify the specific needs of these children and adapt the measures / actions to these needs, facilitating reintegration into the household habitat in which they were or another habitat that the child can accept. Thus, in the opinion of the People's Advocate for Children's Rights, the demolition of temporary shelters by local public authorities has led to a considerable worsening of the situation of street children, making it problematic to establish further contacts with children and their further monitoring. The Children's Ombudsman argues that during the pandemic, as a precondition for further action, it was one of the possible short-term solutions to leave the children's usual habitat intact, to know at least about where they spend their time and to provide them with at least the minimum necessary for protection against the virus (masks, gloves, disinfectant).

Another aspect is the right to **life and development**, here the People's Advocate for Children's Rights points out that the state failed to ensure the full realization of these rights in the family, and for street children the results are well below expectations. The monitoring showed children who were involved in begging, illegal trade, crime and children who were subjected to abuse and violence during the pandemic, which poses a significant risk to the lives and development of these children. The situation worsened even more at the beginning of the declaration of total quarantine when the public authorities either did not work at all or had a special activity regime, and the children were left for a period of practice of 2 months without proper supervision and protection.

The right to education is another right that is not implemented by the authorities in relation to street children even in times of emergency, but even more so in the situation of pandemic and chaos, the education of children who lead a street life has been abandoned almost completely. Moreover, due to quarantine and the launch of distance learning, children who had recently approached the risk of starting to lead a street lifestyle, due to poverty and lack of distance learning equipment were practically thrown out of the education system in the middle of the school year and were put in a position to start life on the streets faster than it was in similar periods in previous years.

In the epidemiological situation created, the Children's Ombudsman draws special attention to the **right to health** of street children and argues the need for education adapted to the specific needs of this group of children and the provision of health services for these children, including measures to prevent contagious diseases. Such education and services should

be friendly and supportive, comprehensive, accessible, free, confidential, without judgment, and without discrimination, respecting the autonomous decision of children and without the need for parental consent. Health services should be accessible, regardless of physical location or social status. Public authorities should increase the availability of substance abuse prevention, treatment and rehabilitation services, including harm reduction services and trauma therapies, and mental health services for street children. The above are illustrated by the facts described in a media material about the case of street children, tested for the Covid-19 virus at the insistence of a civic activist working in this field⁵³. The People's Advocate for Children's Rights considers that in this way it has been demonstrated the failure of the authorities in managing this situation and it was reached the situation when a civic activist, although with good intentions, put 11 children in a car at the same time, which was a potential danger for contaminating children and moved with them to the Covid Triage Center. The Children's Ombudsman is also concerned that a private person has closer contact with street children than the staff of the competent authorities. In this regard, the People's Advocate for Children's Rights urges public authorities to strengthen collaboration with non-governmental organizations and to monitor more closely the actions and intentions of any person who comes into contact with street children.

The Children's Ombudsman is also concerned about the way the children were treated at the Covid Triage Center (Moldexpo). The report shows that children were left to fend for themselves in the territory where there is an outbreak of infections and during the analysis and results, no qualified person approached them to offer them any information or offer them help, children staying for about 6 hours at high temperatures without food and water and respectively children left without waiting for the results. The People's Advocate for Children's Rights condemns the attitude of the representatives of the relevant institutions in the respective situation and urges the state to strengthen the intervention actions on the street children segment, especially during the pandemics.

Another aspect analyzed by the People's Advocate for Children's Rights is ensuring the **right to opinion and participation of street children during emergencies**. From the observations made, the Ombudsman notes that no measures have been taken to consult the child's opinion on the measures to protect against the spread of the virus, moreover, children have not at least been properly trained / informed how to use the protective equipment and what should be the steps in case of suspicion of infection. The People's Advocate for Children's Rights points out that in accordance with the standards set by the UN Committee on the Rights of the Child⁵⁴, the

⁵³ <https://tv8.md/2020/05/20/video-au-fost-testati-negativ-cu-covid-apoi-au-ajuns-din-nou-in-strada-este-experienta-crunta-traita-de-zece-copii-ai-strazii/>

⁵⁴ <https://www.ohchr.org/EN/HR/Bodies/CRC/Pages/CRCIndex.aspx>

opinion of the child cannot be neglected under any circumstances, especially in crisis situations such consultations should be strengthened.

Also, following the actions stipulated above and the issues identified, the People's Advocate for Children's Rights initiated on July 28, 2020 a working session within the Parliamentary Committee on Culture, Education, Research, Youth, Sports and Mass Media entitled «Combating the phenomenon of street children». The Children's Ombudsman reiterated the need to harmonize the legal framework with international standards, to create 24/24 social accommodation services for children in Chisinau, all beneficiaries being children regardless of where they come from. The Children's Ombudsman also reiterates the need to train people working with children on the streets, stepping up actions to prevent the phenomenon, identifying families where children may be at risk, for early intervention in order to avoid the abandonment of domicile, through the necessary support for families and children.

In the conclusion of those mentioned, the Children's Ombudsman presents the following **RECOMMENDATIONS**:

To the Ministry of Health, Labour and Social Protection

- Urgent elaboration of a protocol / regulation for intervention in working with street children regarding their testing / placement / treatment, who may be victims of Covid-19;
- Intensification of the activity / multisectoral cooperation of the line institutions on the segment of street children in case of epidemics / pandemics / emergency situations;
- The Ministry of Health, Labour and Social Protection jointly with the Chisinau town hall is to adopt a plan for periodic testing and monitoring of street children in relation to the Covid-19 virus;

To the local public authorities of level I and II

- Local public authorities are to strengthen efforts in order to speed up the creation of the Roadside Assistance Service which could provide multiaspectively assistance (health, social assistance, psychological assistance, education, etc.) in a 24/24 regime;
- The local public authorities will order the allocation of necessary funds for the sustainability of the created service and will extend the respective service on a national scale.

JUVENILE JUSTICE

In the context of drafting the chapter on juvenile justice in the annual report on respect for human rights, the People's Advocate for Children's Rights focused on two key issues: respect for the rights of child witnesses / victims of crime in the context of their hearing under Article 110¹ of the Criminal Procedure Code and respect for the rights of children in penitentiary detention institutions.

I. Hearing of children witnesses / victims of crimes under special conditions:

Thus, under the provisions of Article 19 of the United Nations Convention on the Rights of the Child, the state is responsible for taking all appropriate measures to ensure the right of the child to be protected against any form of violence, harm or abuse, physical or mental, abandonment or neglect, ill-treatment or exploitation, including sexual abuse.

Both the international and national legal framework emphasize the importance of applying the essential principle of respecting the best interests of the child in all decisions concerning him or her, guaranteeing him or her the protection and care necessary to ensure his or her well-being.

Strengthening child protection mechanisms, including those in contact with the justice system, continues to need to be a priority at national level and is enshrined in policy documents at national and sectoral level. Although some measures have been taken, the given sector does not fully meet the needs and standards, which requires further regulatory and operational measures.

In this regard, for a qualitative hearing of the juvenile victim / witness of the crime, the juvenile justice system has the task to ensure, in the case of criminal proceedings, an environment that inspires safety, these being essential, key elements in providing the necessary sense of protection to the child in relations with the law enforcement agencies.

The special hearing of the child victim / witness of the crime is an important step, at which all measures must be taken to protect children from the risk of repeated trauma. The principles of international standards, established in several normative acts, must be observed in the process of hearing the child victim of abuse: the UN Convention on the Rights of the Child; UN Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice (Beijing Rules); Council of Europe Convention on the Protection of Children Against Sexual Exploitation and Sexual Abuse (Lanzarote Convention).

On February 9, 2021, during the monitoring visit to the Buiucani headquarters of Chisinau Court, carried out by the members of the Council for the Prevention of Torture, together with the representative of the People's Advocate's Office, discussions were held on how to hear in special conditions the child victims or witnesses of the crime, which may be requested in the examination of a criminal case.

According to the information provided by the Chisinau Court⁵⁵, until 2016, the room regarding the hearing of children under special conditions was located in the Botanica Court, Chisinau municipality, and subsequently, after the reorganization of the courts, ordered under Law no. 76 on the reorganization of courts, namely since January 1, 2017, it was located in the headquarters of Chisinau Court.

⁵⁵ file:///C:/Users/User/Desktop/Tamara/RAPORT%202020/Camerile%20de%20audieri/jud.%20Ciocana,%20Buiucani/r%C4%83spunsul,%20jud.%20Buiucani,%20%20nr.5.14-1282%20din%2017.02.2021.pdf

After the reorganization of the courts, the courts of Centru, Buiucani, Riscani, Botanica and Ciocana in Chisinau municipality merged, forming the Chisinau Court. By Decision no. 555/25 of November 27, 2018 of the Superior Council of Magistracy, it was decided to specialize the headquarters of the Chisinau Court, starting with January 1, 2019, as follows: Botanica headquarters – in matters of insolvency; Buiucani headquarters – in criminal matters; Centru headquarters – in civil matters; Ciocana headquarters – in contravention matters and the activity of the investigating judge; Riscani headquarters – in matters of administrative litigation.

When asked for clarifications, addressed during the examination of a criminal case, about the place where the court conducts the hearing in special conditions of child victims or witnesses of the crime, it was explained that in such cases they resort to Ciocana headquarters or various non-governmental organizations such as would be the National Center for Child Abuse Prevention (CNPAC) or La Strada.

Thus, according to the statements of the Chisinau Court, from January 1, 2019, the technique and equipment necessary for the operation of the special room for hearing children under special conditions, were transferred to the Ciocana headquarters of the Chisinau Court, where that special room was created, which still works today. At the time of the visit, at the Ciocana headquarters of Chisinau Court it was found that the hearing room is located on the ground floor, immediately at the entrance to the courthouse, and according to the court's management, until July 1, 2020, it was on another floor of the building.

The juvenile hearing room is a separate room, being intended only for the hearing of the minor with the status of victim / witness of the crime under the conditions of Art.110¹ CPC.

Equipping with the necessary technique and equipment for the operation of the room regarding the hearing in special conditions of the children, are procured from the court budget. Ensuring the presence of the child and specialists as well as other persons at the hearing of minors, is the responsibility of the prosecutor, who requests the hearing of the minor victim / witness of the crime under the conditions of Art. 110¹ CPC, and the investigating judge, being responsible for the observance of the procedure and the legal framework, in order to avoid the production of any negative effect on the child's mental state.

The legal framework regulating the activity of the special room, arranged in the Chisinau Court, is directly governed by the provisions of Art. 6 pt. 41 and Art. 110¹ of the Criminal Procedure Code of the Republic of Moldova, by the Methodological Guide on investigating cases with children victims / witnesses of crimes, approved by the Order of the General Prosecutor no. 25/25 of August 3, 2015, as well as by the recommendations of the interviewers who participate directly in the hearing in special conditions of the children.

Monitoring the field of justice for children remains a priority on the agenda of the People's Advocate for Children's Rights, which is very important and sensitive when discussing the observance of the specific rights of the child. These field-specific characteristics are generated by the fact that minors who come into contact with the justice system, regardless of their procedural status – witnesses, victims or even perpetrators of crimes, need a distinct, consistent, complex and professional support, connected to the good international practices in the field and in accordance with the provisions of the most important international documents in the field of children's rights to which the Republic of Moldova is a party.

In this context, the Children's Ombudsman closely monitors the implementation of compliance with national standards on the conditions of hearing of minors, the arrangement of special spaces for hearing children near to police inspectorates, prosecutors and judges.

The legislative and procedural shortcomings identified in the process of hearing in special conditions the child victims or witnesses of the crimes were mentioned by the People's Advocate for Children's Rights and in the Thematic Report prepared in 2015: „Analysis of the activity of special rooms for the hearing of minor victims / witnesses under the conditions of Article 110¹ of the Criminal Procedure Code”⁵⁶.

Likewise, the respective recommendations regarding the hearing of children under special conditions, the People's Advocate for Children's Rights reiterates them in the Annual Reports on the observance of children's rights in the Republic of Moldova⁵⁷, but also in the Alternative Report presented by the People's Advocate for Children's Rights.⁵⁸

The main purpose of the special conditions for the hearing of child victims or witnesses of crimes is to avoid trauma or re-victimization of the child both in the criminal prosecution phase and in the trial phase of the criminal case, which is to take place in a child-friendly justice process.

Analyzing the legal procedures in terms of Art.110¹ of the CPC regarding the hearing of children in special conditions, but also from the discussions with the representatives of the institutions concerned, the following legislative and procedural shortcomings are found:

- Art.110¹ paragraph (1) of the CPC regulates the hearing in special conditions of children up to 14 years old, despite the fact that, in accordance with the international and national legal framework, a child is considered a person who has not reached the age of 18 years;
- participants in the process, who interact with the child, do not always show adequate training on the needs of child victims, as they do not receive training and their skills are not assessed;

⁵⁶ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2018/10/analiza_camere_de_audiere_redactata2.pdf

⁵⁷ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2018/10/raport_2015_final.pdf

http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2018/10/raport_anual_copii_2016.pdf

http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2019/05/Raport_2018_INTEGRAL-1.pdf

⁵⁸ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2018/10/justitia_pentru_copii_1.pdf

- there is no procedure for selecting interviewers in the hearing of children under special conditions;
- the regulation of the legal status of the interviewer regarding his professional training, evaluation, accreditation and certification is missing.
- the mechanism for monitoring the activity of the interviewers is missing;
- there are no rules governing the operation of hearing rooms under special conditions, – the procedure and the evaluation mechanism regarding the compliance of the standards of the rooms regarding the hearing in special conditions of the children are missing.

II. Children detained in penitentiary institutions:

In the context of the exceptional situation created by the Covid-19 pandemic, the People's Advocate for Children's Rights monitored the observance of the rights of the child in detention institutions in the context of serving a criminal sentence or as a preventive measure (pre-trial detention). During this period, the People's Advocate for Children's Rights had a close collaboration with the National Administration of Penitentiaries (NAP) submitting recommendations on reducing the negative impact on children following the restrictions imposed by the penitentiary administrations in part. It should be noted that the Children's Ombudsman appreciates the actions taken in the penitentiary administration system, which strives to take all necessary measures to prevent and reduce the risk situations associated with the Covid-19 pandemic virus, so that the health, bodily integrity and lives of persons deprived of their liberty and prison officials are key priorities.

However, the Children's Ombudsman drew attention to the fact that the actions taken must avoid as much as possible the interference of their effects, in the application of other rights guaranteed by the Convention. The state, having the obligation to ensure the application of the principle of the ideal competition of rights, i.e. the simultaneous application of all the rights guaranteed by an international treaty regardless of the child's place of residence.

The People's Advocate for Children's Rights, addressing the National Administration of Penitentiaries and other institutions, mentioned that, although in the current situation it is obvious that all actions are focused on the need to reduce / stop the epidemiological situation, it is necessary for the responsible authorities to lay down specific requirements for respect for the rights of women detained, in particular those who are pregnant or are with their children, up to the age of 3, in detention, as well as of minor detainees, especially those with disabilities.

In this regard, the People's Advocate for Children's Rights came up with a set of recommendations to be taken by the NAP. Thus, the Chil-

dren's Ombudsman pointed out that although **restrictions on the visits of relatives of juvenile detainees and detainees with children aged 0-3 in prisons**⁵⁹ were necessary to prevent outbreaks of Covid-19, however, these restrictions had to be introduced in a transparent way and clearly communicated to those affected. The sudden cessation of contact with the outside world risked aggravating what could be called tense, stressful, difficult and potentially dangerous situations. At the same time, limiting contact with relatives, although a necessary element in the given situation, was certainly a huge emotional stress for children and disrupted the well-being and health of juvenile detainees and children aged 0-3 who are with their mothers in prisons.

The People's Advocate for Children's Rights recommended as a measure of reward, increasing the number of telephone calls insured from the NAP account and ensuring, as far as possible, calls through Viber, Skype or Messenger networks of juvenile detainees with their relatives abroad. The Ombudsman pointed out that although these actions are not provided for in national legislation, these actions are in line with the United Nations recommendations on the observance of the rights of detainees during the Covid-19 epidemic⁶⁰. The People's Advocate for Children's Rights also reminded the National Administration of Penitentiaries of the rules stipulated in the UN Convention on the Rights of the Child (in force for the Republic of Moldova of February 25, 1993), the Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice of December 18, 2002 and the Body of Principles for the Protection of All Persons under Any Form of Detention or Imprisonment, which make it imperative to respect the rights of detained children **regardless of the exceptional situations that may arise**.

Another problematic aspect in the field of observing children's rights in the respective situation is the **inclusion of children detained in the distance education system**⁶¹, approved by the Order of the Ministry of Education, Culture and Research no. 351 of March 19, 2020 on the remote continuation of the educational process. The Children's Ombudsman was aware of the minimum capacities of the NAP institution to organize the distance education process and yet, he urged the administration to take positive measures to ensure the right to education of children in detention. The People's Advocate for Children's Rights recommended the establishment of an online group, on one of the existing communication applications (Viber, Skype, WhatsApp), between the administration of the penitentiaries where the children are and the teachers who spend their academic courses in detention institutions. Thus, they will later be able to send the children the new homework, which will be taught and the exercises for individual work, and the penitentiary employees will pho-

⁵⁹ <https://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/03/r%C4%83spuns-la-nr.-12-8-23-din-08.04.2020.pdf>

⁶⁰ <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/COVID-19.aspx>

⁶¹ <https://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/03/P.-10-File.pdf>

tograph the solved exercises and will send them to the teachers through the already pre-established communication channel to be verified. The Children's Ombudsman noted that in order to facilitate and improve the distance learning process, in the created situation it is essential to intensify / strengthen the collaboration with the representatives of the educational institutions, assigned with powers to assist the educational process in the detention institution where the children are.

Another important issue that the People's Advocate for Children's Rights has drawn attention to is the **reduction and non-admission of acts of violence**⁶² among children or directed against children. Periods of crisis or periods in which children can not be included in socio-educational activities, are a positive factor for increasing the number of altercations between children or raising the level of aggression in some of them. In order to reduce the situations presented, it was requested to intensify the psychological assistance activities by providing permanent psychological counselors in compliance with the protection measures in epidemiological situations.

The Children's Ombudsman also drew attention to **the respect of the rights of children aged 0-3** who are in prisons with their mothers. The epidemiological situation can affect their health and can lead to serious consequences that will represent violations of Art. 6 and 24 of the UN Convention on the Rights of the Child. In the circumstances presented, the People's Advocate for Children's Rights urged the officials from the Penitentiary no.7 Rusca and the Penitentiary no.16 Pruncul, where this category of children are, to strengthen security measures and prevent the illness of children during a pandemic. Also, in the context of the pandemic situation and by derogation from Art. 256 of the Enforcement Code of the Republic of Moldova the People's Advocate for Children's Rights **recommended the continuation of the placement of children who have reached the age of 3 until the end of the exceptional situation**⁶³.

The People's Advocate also addressed the issue of the **release of detained children who have committed minor or less serious crimes**⁶⁴, in order to reduce the number of detainees in detention institutions, but the competent authorities did not take these recommendations into account.

In conclusion, the People's Advocate for Children's Rights considers that the National Administration of Penitentiaries has partially managed to respect the rights of children in times of crisis and comes with the following **RECOMMENDATIONS**:

- The Ministry of Justice will initiate the procedure for amending the Criminal Procedure Code, by which it was intervened with amendments to Article 110¹ in order to increase the age of hearing the child in special conditions, from 14 to 18 years;

⁶² https://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/03/2020_04_10_12_40_46.pdf

⁶³ <https://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/03/Raspuns-Rusca-2.pdf>

⁶⁴ <https://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/03/12-8-28-din-21.04.2020-ANP.pdf>

- The Ministry of Justice jointly with the Superior Council of Magistracy and the Superior Council of Prosecutors will elaborate a Regulation on establishing the standards regarding the arrangement of the hearing spaces in special conditions for children;
- The Ministry of Justice will establish clear mechanisms and procedures for the implementation of Government Decision no. 708/2019 for the approval of the Framework Regulation on the organization and functioning of the Regional Center for Integrated Assistance of Children Victims / Witnesses of Crimes and Minimum Quality Standards;
- The Ministry of Justice will develop a national training program for professionals (police officers, prosecutors, interviewers, judges), who interact with children;
- Strengthening the technical base with computers and internet connection, in order to fully provide distance learning in similar situations;
- Identifying opportunities and increasing the number of conversations of detained children with persons / relatives outside the institution, in such situations;
- Exclusion of the 15 MDL fee charged at the time of receipt of parcels through the „Post of Moldova” services;
- Development and diversification of psychological activities for detained children;
- The Ministry of Justice jointly with the Ministry of Finance and the National Administration of Penitentiaries will identify urgent solutions in order to finalize the construction of the block for prevented children (under criminal prosecution), within the Penitentiary no. 10 Goian.